

Jozef Miloslav Hurban

a jeho borba proti Čechom a
Čechoslovákom v časopise
„Slovenskje Pohladi“ r. 1846.

Pôvodnú osnovu úvodom a poznámkami opatril:

Juraj Podhradský.

CENA 50 KORÚN.

Budapest, 1922.

K priležitosti matičného roku J. M. Hurbana
2017
pre spoznanie jeho života a práce
z knihy pána Hieronýma Liptáka
do tejto hrubej elektronickej podoby
"e-knihy" v januári 2017 previedol
Ing. Vojtěch Brabenec
z Klubu starých Trenčanov

Jozef Miloslav Hurban

a jeho borba proti Čechom a
Čechoslovákom v časopise
„Slovenské Pohladi“ r. 1846.

Pôvodnú osnovu úvodom a poznámkami opatril:
Juraj Podhradský.

Budapest, 1922.

ÚVOD.

Jozef Miloslav Hurban vynikajúci náš spisovateľ a nezapomnenutelý buditeľ národa slovenského narodil sa v Beckove (Trenč. stol.) 19. marca r. 1817, kde jeho otec bol evanjelickým duchovným. Od r. 1830. učil sa v Prešporku a skončiac svoje štúdia na bohosloveckej fakulte evanjelickej v Dobrofóli v Nemecku, dosiaľ sa na faru v Hlbokom (Nitriansk. stol.), kde potom blažene účinkoval až do svojej smrti (21. febr. 1888.). Toto je bledým a krátkym nákresom toho, v zdarných účinkoch tak bohatého života, ktorý dokonale ukreslil bolo by súrnou a prvočinnou povinnosťou skúmateľov všeobecných dejín slovenskej literatúry. My sme si vytáli teraz iný cieľ; snažíme sa poukázať vo veľkých rysoch na tie motívy, ktoré viedly Jozefa M. Hurbana — temer nepre-

Iržiteľne — cez celý jeho život a ktoré sú dosavád nie celkom objasnené, ba kde-to i vedomé zateinnené.

Osoba J. M. Hurbana, ďalej celý obsah jeho života sú vedomé, či nevedome dosiaľ falošne predstavené. Proti týmto nepravdivým vysvetleniam chceme sa rozhodne staväť pomocou sily pravdy a nepodvratielnych faktov a udalostí. Charakterizovanie Hurbana je veľmi ľahké, jestli v podrobnosti preskúmame celé dielo a všetky výsledky jeho života. Po takejto prehliadke nemôže nám nenapadnúť, že celým jeho životom a účinkovaním tiahne sa s ňou červená nit, myšlienka: *obrana slovenskej národnej myšlienky a osobitosti proti všetkému, čo by jej hrozilo alebo škodilo.* J. M. Hurban ako útly mladík a ako starec už striebriatou hlavou bol vždy a zostal navždy výlučne len Slovákom, verným svojmu národu a rýdzocistlým národným túžbám. Za polstolelia bojoval a bojal sa v tomto duševnom ovzduší s Čechmi, Nemcami a Maďarmi; a ačkolvek sa viacrazy prihodilo, že sa myšlil, nepredpoja-

lou hlavou len tak sa môže súdiť o ňom, že zostal vždy dôsledným tomu ideálu, ktorý si postavil v svojom mladistvom veku. Svoj národ si nikdy nezapredal.

Spomenuli sme to, že mal hádky i s Maďarmi, nie len s Čechmi. Ale aký to veľký rozdiel v tomto rozbroji! Hurban od maďarských kruhov žiadal rôzne kultúrne a hmotné výhody pre svoj ľud, uľavenie duševnej a hmotnej biedy Slovákov v rámci jednej a tej istej drahej spoločnej vlasti. Hurban bol vedomý toho, že Slováci a Maďari sú na seba odkázaní a len spoločnou silou môžu napredovať a vyvinovať sa. S Čechmi sa boril ale na život a smrť, lebo už vtedy predvidal, že český jazyk, české sny, české hmotárstvo zničili by úplne Slovákov a sotrely by aj ich meno s povrchu zeme. Práve preto úctia Slováci v osobe Hurbana najodhodlanejšieho výbojniska slovenských osamoslúžiacich snáh, lebo on započal po hyb úplného odtrhnutia sa od Čechov v každom ohľade a on bol vodcom tej rozhorenej polemiky, ktorá rozhodne porazila

všetkých vtedajších Čechoslovákov. Na jeho pravé smýšľanie poukazujú i nasledovné vety (dla dnešného pravopisu), ktoré napísal r. 1846 v polemike svojej, doslovnne uvádzanej v druhej čiastke nášho štúdia :

„P. Palacký vraví, že by sa slovenská reč mohla povýsiť na literárnu vtedy, keď by sa v nej snemy držaly a ona na diplomatičnosť povýšená bola : ale my odpovedáme, že jedna z hlavných príčin, pre ktoré reč slovenská tak je potlačená v Uhrách, je tú okolnosť, že prebudenejšia strana slovenského kmene činnosť svojho ducha českými modlitbami a postillami uspokojila, nezatážiac po kmenovom, národnopolitickom živote, po práve, po otcovskej reči, že len ustavične snívala o českých Husitoch a Bratoch moravských, o králickej biblii, o jednote s Čechmi, ale nikdy nie o kmene svojom a jeho určení.“

„Ze proti Maďarom ako Maďarom nepíšeme, to vyhľadávať naša meštianska státočnosť, naša zákonnosť, naša spravodlivosť, naša loyalnosť. So strešencami českými ale

celkom ináč zachádzame, ako oni s celou našou vecou; Štúr odpovedal na pravidlá Havličkove, že je ľahkomyselný chlapec, čoho on v plnej miere zastážil, ja som mu tiež odmeral mieru, akej je hoden“¹.

Podobnú náladu prezradzujú i pozdejšie činy, skutky a výpovede Hurbana, neobstoji teda tá mienka, dla ktorej by bol Hurban neskoršie, — zvlášte už v sedemdesiatych rokoch — zapredal svoje pôvodné stanovisko. Tento literárno-historický falsifikát vyžaduje opravenie. Ved po 1848-om liptovsko-svätomikulášskom shromaždení, keď sa dosťali J. M. Hurbán, Štúr a Hodža na pražskom slavjanskom kongresse, Hurban vyslovil sa o budúcom osude slovenského národa takto : „My len brániť chceme našu národnosť proti Maďarom, ináč nežiadame nič inšieho. Odtrhnúť sa od dnešných pomerov, zníciť lisiceročné formy je nie ľahká vec. Jestli nám Maďari dajú, čo je slušné, nemôžeme sa

¹ Slovenske Pohladi na vedi, umenie a literaturu, vydávanje od M. J. Hurbana. Djel I. Svozok 1. V Skalici. 1846. Strany 39, 40, 44.

chopit zbrane proti nim¹. V šesťdesiatych rokoch písal Hurban v knihe „Piesne na teraz“ o Maďaroch a o slovensko-maďarskej tisícročnej jednote nasledovne:

„Ktože by rozdrojil
Čo sám pán Boh spojil,
Slovákov s Maďary
Ktože by rozdrojil?“

„Jedna nás sloboda,
Šestia i nehoda
Jedna vlast, jedon kráľ
Od vekov spojoval!“

V druhej básni zas:

„Za slovenský národ,
Uhorskú krajinu,
Za ohnište svoje
A vernú rodinu:“

„Za to štvoře pekných
Ja horím myšlienok,
Jak táži za vlahou
Kvetinky korienok.“²

¹ Piesne na teraz, od Dra J. M. Hurbana. Vo Viedni, 1861. „Co sám pán Boh spojil“ str. 13 a „Štvoře myšlienok“ str. 17.

No o Čechoch takto nikdy nespieval, ne-písal a nehovoril. Jako starec oslavuje slovenskú mravnosť, duševnú čistotu, slovenský idealizmus postaviac tiež, ako osobitné národné zvláštnosti voči českej hrabivosti, materializmu a českému mravnému úpadku. Toto čini vo svojom ne-smrteleom diele, v životopise Ludovíta Štúra,³ keď bráni jeho slovensko-národné snahy proti nadávaniam Vlčka, ktorý vo svojom práve vtedy vyšlom diele⁴ pustil sa do Štúra plnou parou. (Štúr bol vodcom tých, ktorí viedli boj svojho času proti Čechom za osloboodenie sa Slovákov zpod českých zkazenosných vplyvov; nie div, že sa Vlčkovi nepáčil tento nás národný velikáš, nepodklátitelný bojovník národného obrodenia. Tu len krátko poznamenáme, že Jozef M. Hurban bol tiež vývodiacim v tejto borbe a najpoprednejším súdruhom L. Štúra). Hur-

² Ludovít Štúr. Piše dr. Jozef Miloslav Hurban, Slovenské Pohľady, 1881—1883.

⁴ Literatúra na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy. Napsal Jaroslav Viček, V Praze 1861.

han brániac Štúra odpovedá Vlčkovi a celému českému kultúrnemu svetu v nadrečenej spisbe nasledovne:

„Štúr študoval všetko dôkladne; dôkladné bolo i jeho štúdium filosofie... Ona (t. i. filosofia) stala sa duší jeho kúpeľom, rozumu jeho brusom, mysli a srdcu jeho jazykom výmluvným, vedám jeho špecifickým mentorom bezpečným, bohoživotu jeho panvierom žulo- a ocelovým. Nuž poprobujte sa merať s ním, vy veľkých vašich Voltairov, Byronov, Darwinov, Straussov, Renanov a celej semitickej terajšej pereputi románnovej a revolverovej obdivovateľa a čítateľa osliznutého a oplzlého umenia!

Pán Vlček, všeobecnou snahou sice — dla dobrozdania môjho — nenáleží do tohto tríbusu, ani ja nechcem prorokovať, že súc na tej naklonenej rovine, z ktorej niet iného výbežku, než zklznutie sa po nej do prieasti, neobráti už viacej očí, ale predsa podčrtávam tie jeho prorokujúce slová: „Až to zvětralé, nemožné slavení (Štúrova škola) se zborí — a ono se zborí! —

Slovensko zůstane bez obrancov¹⁵ (Str. 101.). *Veda vašich semítov, zbožňovanie tela, materialismus eitu, filosofie a života, cinkanie vašej školy poetov a sebecitva vašich polili-kátorov a štátnikov vyvedie na svetlo bazilisčie plody svoje, potivá ešte za ktorý ten rok a o šťastí budeme môcť hovoriť, jestli nezhlumpuje a morálne nezníčí národ vás...* Slovensko medzitým zo školy Štúrovej doslávať bude charaktere... Ze národ náš v maďarisme nebude pohrozený, to vám môžeme zabezpečiť, nie tak vy nám že nápodobením západnickej precibreno-sti a zzenšilosti, racionalismu a materializmu poškodíte podstatne národu vlastnému.

*Štúr bol čistý charakter, na ktorom brásil sa budú ľepší geniovia mládeže dlže, než na lascívnej poesii vašej a opilej vedácnosti vašich pytevníkov...*¹⁶

Takto písal Jozef M. Hurban r. 1881., v šesdesiatstvorm letle jeho, sedem rokov

¹⁵ Uvádzané dielo, Slovenské Pohľady, Roč. I. Soš. 5. 1881. Str. 406.

pred jeho večným zosnutím. Uvádzané riadky slúžia za živé podvrálenie toho, ako by bol zmenil na staré dni v podstate svoj názor o skuločnom pomere slovenského národa k českému. Toto moje tvrdenie podoľrief môžem ešte citátom z výbornej knihy Jozefa Škultétyho, ktorá sa podrobne zaberá slávnou dobu slovenského národného obrodenia v prvej polovici XIX. storočia a v ktorej po vypočítaní nepočetných dôvodov a dôkazov vynikajúci posudzovateľ našich kultúrnych dejín toto hovorí:

„No a o Hurbanovcoch, otcovi i synovi tiež môžem svedčiť, že *do konca života nemali ničoho podstatného, čím boli by sa ličili od duše Štúrovej*. Vyznával, čo Štúr vyznával, v tie časy u Slovákov nebolo „nesvojím“ citom, „nesvojou“ myšlienkom — to bolo spoločnou podstatou duše“⁸.

Aby sme boli celkom na čistom s účin-

⁸ Jozef Škultéty: Sto dvadsaťpiat rokov zo slovenského života. 1790—1914. Turč. Sv. Martin, 1920. Str. 129.

kovaním a blahodarným vplyvom vystúpenia a borenia sa J. M. Hurbana, musíme nazrieť i do hlbín tej doby, v ktorej sa on tak zmužile chopil obrany slovenskej svaju. Musíme nakresliť aspoň v krátkosti i vtedajšie literárno-politicke pomery na Slovensku, ako i duševné okružie Hurbana, predstavíť jeho vrstvovníkov, ďalej nastripiť i ťužadie. Potrebné je dotknúť sa aj dejín a vyvinovania sú slovenskej reči v predošlých storočiach, keď materinský jazyk nás stonál skoro za tristoročí (počnúc od reformácie) pod nátlakom votronvšieho sú cudzieho českého jazyka.

V literárnych a kultúrnych dejinách Slovenska najslávnejšou dohou je akoste štvrté a piaté desaťročie XIX. minulého storočia. Tento vek mohol by sa pomenovať renesansou slovenskou, poneváč v tomto čase vstala z mŕtvych 300 rokov českým jazykom učliačaná reč slovenská. Za dob týchto uplynutých storočí vychádzaly na Slovensku najviac len modlitebné knihy a kázne v takzvanej biblickej reči, ktoré slú-

žily cirkevným potrebám zväčša evanjelickej cirkve. Jarmo tejto bibličtiny uvalili svojho času na našu reč materinskú v XVI. a XVII. storočí česki prišeli na Slovensku, medzi ktorími vývodili obzvlášne duchovní a vychovávatelia česki.

Takto sa zmienujú o tejto dobe všetci nepredpojali posudzovatelia a skúmateľia vývinu a dejín slovenskej reči a literatúry, ačkoľvek sa našlo aj takých Indí v najnovšej dobe, ktorí sa snažia pôdvrátiť silou-mocou skutočný stav vecí. Sú i takí (ačkoľvek len politici a nie učenci), ktorí predstavujú si slovenskú reč, ako umele utvorenú a z novších časov pochádzajúcú; tito niektorí nedonukovia z čechuúnskeho tábora ale robia toto z podlých osobných záujmov, aby si svoje meno dobre zapísali pred Čechmi v terajšej Česko-slovenskej (v skutočnosti: českej) republike. Týmto komičným a zrovna *sproslým* tvrdením zaoberať sa obširnejšie a vážne, išlo by na úkor vážnosti i nášho štúdia. Týmto poblánilcom a osobníčkárom odvetil i *Skultéty* len nasledovne: „ja (a iste so sú-

blasom všetkých objektívnych ľudí) zavrhujem také predstavovanie vecí, ako by česko-slovenská jednota bola trvala cez všetky veky, cez všetky časové premeny až po „zlého“ Štúra, ustrojiteľa „rozkolu.“⁷

O tejto dobe, o uplynutých tristoričiach Jaroslav Vlček, — ktorého naozaj nemôžno upozorňovať zvláštnou obľubou slovenských osamostňujúcich snáh, — píše v jednom literárno-historickom štúdiu⁸ toto:

„Od počiatku šesťnásťteho do počiatku osiemnásťteho storočia národná reč na Slovensku tečie trojakým prúdom. Tločené veci, z veľkej väčšiny knihy náboženské a tu zase zväčša evanjelické, pridŕžajú sa *jazyka biblie kratickej*; listiny, zápisy, knihy mestské a privátne, teda slovo písané, tu viac, tu menej vpúšťajú domáčich slov a foriem miesto spisovných českých; pospolitý neučený ľud doma, na poli, v rodine rozpráva zdedenou

⁷ Uvádzané dielo str. 73. Uvádzajúce užívam ja pri dvoch slovách, poneváč majú v pôvodnom teste smysel ironický.

⁸ Anton Bernolák a jeho škola. Slovenské Pohľady, 1890, Str. 388.

živon starootcovskou rečou: po slovensky. Česki prisľahovalci, ev. kňazi, laiciari, slovenskí v Prahe študujúci vzdelanec chránil osnovu posvätej, pri obradoch v evanjelickej cirkvi užívanej „biblietiny“... iba rečový prúd Ľudový, nevnikajúci do písem ani kníb. *široko tiekol pod ľadom spisovného jazyka* a nepremenne vladol životom: *hovorená slovenčina pospolitá u nás češtinou zamenená nebola nikdy.*"

Vidno, že česká literárna reč ubijala v tomto veku domácnu, ktorá bola živou, len že tiekla *pod ľadom* cudzieho spisovného jazyka.

Další vývin vecí vysvetluje opis Vlčkov nasledovne:

„Počiatkom osemnásťeho storočia badať vo formálnej časti katolickej spisby našej zaujimavý obrat: prísny kánon biblického jazyka dostáva štrbinu, slovenčina preráža už i v slovo tlačené.“

„Slovenski katolíci, neviazaní k spisovnej češtine tradičiou ako k posvätej reči Pisma a vedení snahou, sklonil sa čo najnižšie k

svojmu ľudu i rozšíriť čo najdalej pôdu svojho účinkovania, slovenčili vždy väčmi a väčmi a koniec tých snáh bol zaprevađenie živého domáceho nárečia do písma i tlače za knižné české. Process ten ide od prvej knihy v slovenskom nárečí, za akú dr. Jozef Hurban považuje „Pravú katolickú ručoň knižku“ od svetkého Žilinca Mikuláša Tomášiho 1691 v Trnave vytlačenú (Slov. Polifady I., 2. str. 22.) po 1790., rok vydania prvej gramatiky slovenského jazyka Antonom Bernolákom: tedy plných sto rokov.“⁹

V tomto odseku sa len v jednom mýlia tak Vlček, ako J. Hurban; a sice v tom, keď nadrečenú knihu spomínajú ako prvú, v slovenskej reči písanú. Slovenská literatúra má i staršie pamiatky, hoc sú tieto pamiatky i len chaitrného významu a zriedkavé. „V sade slovenskej písemnosti pestovanú češtinu už ku koncu 16. storočia prerástala domáčna bylina, slovenčina“, hovorí Skultéty.¹⁰ Ďalej tiež on uvádzá obradovú

⁹ Uvádz. spis. str. 388. a 389.

¹⁰ U. d. str. 77.

J. M. Hurban a jeho borba proti Čechom

kniihu ostríhomskú z roku 1625 (*Rituale Strigoniense*), v ktorej „je taká stredná slovenčina, akú o 220 rokov Stúrovci uviedli do literatúry.“¹¹ Hurbanov a za ním Vlčkov názor opravil sa musí teda na tomto základe.

Neodolateľným faktom je teda, že slovenský jazyk panoval nepremenne a nepretržiteľne medzi Torysovou a Váhom, Dunajom a Tatami za uplynutých tristoročí podobne tak, ako panoval i predtým od prvého okamihu osídlenia sa Slovákov na Slovensku. Lež panoval to, ako živý jazyk medzi pospolitým ľudom a v literárnych tvorbách len kde-to mohol sa zjaviť pre tlak v dobe reformácie dovlečeného českého jazyka. Taktôž ľahšie porozumieme i tú obrovskú prácu, ktorú vykonali tí Ľudia, ktorí chceli samosvojskú slovenskú reč povýšiť na literárnu a zbaňovať eudziu pozície ľiou zneužívanej a na domácej pôde jej nepristojacej.

Za dôb tohto českého kultúrálneho ulláčania ale neboli pretrhnutý ani len na okamih výborne dobrý priateľský styk medzi

¹¹ U. d. str. 78.

slovenským a maďarským ľudom. Slováci a Maďari, ako vôbec za celé tisícročie ruka v ruke pracovali vedľa seba, v šťaste a nešťaste stáli si pri boku. Jedon a ten istý duch panoval tak na rovine, ako medzi skalnatými vrchami, na úpätí Tatier. To bol jedon myseľ, jedna vôlea, jedno srdce. Skutočné „pobratimstvo“, ako medzi najbližšími pokrevnými. O udajnej česko-slovenskej vzájomnosti ani reči, ani chýru. Vedako by bola mohla tá pustiť svoje korene do slovenskej zeme, keď to, čo bolo české, uhláčalo všetko, čo bolo slovenské? Tie časy „Slováci cítili solidaritu nie s Moravanmi a Čechmi, ale s Maďarmi. Dovalil sa Turek, trpeli Slováci tak, ako Maďari; chodili po krajinе nemecké vojská, operovali proti Turkom, alebo proti odbojníkom uhorským, i drancovali Slovákov a Maďarov za jedno. Z veršov slovenských o uhorských vojnách 17. storočia najlepšie poznáť, aký jednotný bol v krajině duch. Učinky češtiny na Slovákov s časom na čas tratiely sa.“¹²

¹² U. d. Skultétyho, str. 77.

Na konci XVIII. storočia začalo sa pomaly brieždiť. Z lona národa vystúpili takí mužovia, ktorí líbozvúcnú, materinskú reč našu chceli uplatňovať na celej čiare miesto českej a tu i zakrpatej reči. Začali očistu robif vedome a smele a dopomáhať národ k obrodeniu. Prvým bol na tomto poli Anton Bernolák s jeho slovenskou mluvnicou, vydanou r. 1790. Bernoláka nasledovalo vždy viac a viac odúševnených slovenských národniarov, ktorí s kroka na rok očistili burinou zarastenú pôdu slovenskej umnosti a vzdelanosti. Cudzia česká reč musela ustúpiť všade, ačbár držala nás v duševnej porobe a znemožnila vývin domácej reči a literatúry temer za tristoročí. Slávní mužovia ale, ktorí nás osloboďili z tohto babilonského zajatia, museli prv obrovskú prácu prekonat. Boril sa museli a borili sa so zatažitými nepriateľmi slovenskej národnej myšlienky a národného obrodenia: s Čechami, s celou českou verejnou mienkou a — s Čechoslovákm, ktorých, bohužiaľ, ani vtedy nechýbelo.

Tento boj stal sa najprudkejším asi v štyridsiatich rokoch minulého storočia, ale v tom desaťročí sa i skončil a sice — ako to ináč ani nebolo možné — s úplným víťazstvom slovensko-národného stanoviska. V tomto krutom rozbroji, sťa vo vichriči, ktorá sa dovalila naňho s každej strany, stál jako obor neohrozené a držal pevne zástavu slovenskú, rytier bez hany a bázne proti Čechom, Jozef Miloslav Hurban.

Nadšenú náladu, radosť a odúševnenie, ktoré opanovaly v dobe obrodenia všetky slovenské srdcia, verné k svojmu národu, teraz si predstaviť len už fažko môžeme. Vzkriesil sa národ slovenský po dlhotrvajúcej zdanlivej smrti. Lad bol prelomený, široké vrstvy ľudu mohly sa zúčastiňovať vo vyššej vzdelanosti, poneváč boly už brány otvorené — s uplatňovaním sa materinského jazyka — ku všeobecnému vzdelávaniu. Výjimúc dobu reformácie, niet časov, ktoré by malý väčšíu významnosť v živote ľudu a národa nášho, ako práve toto

kmenové a rečové znovuzrozenie. A toto znovuzrozenie vyšlo z nátlaku českého, preli vôlej Čechov, ktorí všeljakým spôsobom chceli prekaziť tento politicko-kultúrny ruch.

O blahodarnom účinku tejto slovenskej renessansy doslaneme aspoň bledý obraz z diela Mikuláša Dohnányho, ktorý je vrstvovníkom udalostí. Dohnány líči a charakterizuje spomenné historické časy nasledovne:

„Slovenčinou sa odrazu nový život vzbuďil na Slovensku. Všetko sa chápalo k životu; učení, neučení, zemania, meštania i dedinčania k národu svojmu sa priznával začali. Činnosť a obetavosť, zápal a výtrvalosť za veci národné nastaly so strany katolíckej i evanjelickej ako na poli cirkevnom, tak i politickom ... Povstało na Slovensku sto a sto spolkov miernosti, zakladaly sa nedelné a dedinské školy, pri nich povstaly po mestách i po dedinách knihovne a čítárne ... Zakladaly sa spolky hospodárske, nastúpilo odkupovanie sa od panstiny, holé a pusté kopce vysádzaly sa ovocným, alebo divým stromovím atď ... Mládež v svojich

spolkoch na evanjelických lyceuach a v katalíckych seminároch horlive pripravovala sa do služby svojho národa ... Všetky dobré hlavy a činné, zapálené duše naklonili sa ku slovenčine.“¹⁸ Ako teda aj z tohto vidno, slovenský ruch účinkoval v hmožnom, mrvavnom a duševnom ohľade jednako blahodarne a prispieval nesmiarne k mohutneniu, a napredovaniu národa.

V krutom boji, vedenom za slovenčinu zvíťazili konečne teda slávni predkovia naši borce za samosvojský život, za samosvojskú slovenskú reč. Zápalisti mužovia títo boli v prvom rade Jozef Miloslav Hurban, LUDOVIT ŠTÚR, Michal M. Hodža a slovutný poet náš, Sládkovič. Mená ich sú na večitý čas zaryté so zlatými písmenami do dejín slovenskej literatúry a do srdc slovenských.

Na toto vznešené hnutie ale, ktoré viedli horespomenutí vodecovia, v krátkom čase dala Praha prikru a odsudzujúcu odpoved. •

¹⁸ Mikuláš Dohnány: Historia povstania slovenského z roku 1848., str. 18. — Vidz i u Škultétyho v uvádzanom diele, str. 59 a 60.

Česki spisovatelia, politici, učenci a iní vrhli sa s neopisateľnou zúrivosťou a surovosťou na chrabrych a nadšených junákov, ktorí sa tak neohrožene chopili práce vzkriesenia pochovanej slovenskej pravdy a slovenského geniusa. Medzi zúrivcov patrili medzi inými František Palacký, český dejepisec, Jungmann, jazykozpytec, ďalej Havliček, český kritik (ináč vývodiaci a vynikajúci Iudia v svojom odbore) atď. — a hanobnou vecou bolo pri tom, že sa už aj vtedy našli za judášsky groš, alebo z chorobnej žiarlivosti takí „Čecho-slováci“ slovenského pôvodu, ktorí boli Čechom v tejto vražednej práci na pomoci. Sem patrili v prvom rade Šafárik a Kollár, ktorých vtedajšie hanobné účinkovanie odsudzuje v jebo predvlni vydanim, vedeckom diele i Jozef Škultéty.¹⁴

O vela vecnejšie a jasnejšie od Čechov posudzovali vec slovenskú a snahy, smerujúce sa na utvorenie osobitej slovenskej literatúry nemeckí učenci, ktorí sa v ten čas

¹⁴ U. d. str. 103—107, 134, 136, 147.

zaoberali slavistikou. Na skúmanie slavianskych rečí, vedy a literatúr jesloval v tom čase v Lipsku, v Nemecku znamenitý vedecký časopis pod redigovaním chýrneho učenca, dr. J. P. Jordana. Orgán tenho znali v širokom kruhu a požíval on veľkú auktoritu. Spolupracovníkov mal z každého kúta sveta a mal i dopisovateľov Slavjanov, ačkolvek vývodili v ľom nemeckí učenci a odborníci. Časopis tento venoval pozornosť často i slovenským veciam, zvlášte novším pohybom, ktoré snažili sa vykúpiť reč slovenskú z českého jarma. Osobitný článok zaobráva sa v ľom na pr. „novotou“ Štúra, t. j. vydávaním prvého, skutočne v slovenskej reči písaného časopisu.¹⁵ V tomto článku, pomenovanom „Die Ankündigung der slowakischen Nationalzeitung und des Orol Tatransky.“¹⁶ (Oznámenie slovenských Národ-

¹⁵ Toto boli „Národiče slovenskje Novini“, ktorých prvé číslo výšlo 1. aug. 1845. Pri novinách vychodil i helletristický, zábavno-poučný „Orol Tatránski.“

¹⁶ Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft. Red. von Dr. J. P. Jordán. Leipzig. 1845. str. 296—300.

ných novin a Orla Tatranského) písť sa tieto zaujímavé a nadmier poučné veci:

„... wenn ich gut beobachtet habe, so ist eine Verstimmung nun zwischen den Čechen und Slowaken eingetreten. Warum wünschten die Čechen so sehnlich die Concession der politischen Zeitung in der ungrischen Slowakei? Weil sie das Bedürfniss einer Vertretung der slawischen Interessen gegen die magyarischen Uebergriffe fühlen... Nun, woher dies unbehagliche Nebengefühl, dass die allgemein-slawische Freude bei dem wirklichen Erscheinen des sehnlichsterwarteten -Blattes verbittert? Es fühlt sich der Čechismus verletzt. Der Čeche war gewöhnt, in geistiger Beziehung den Mährer und Slowaken zu bevormunden, (?) ja sich nicht als *neben* dem Mährer und Slowaken zu fühlen, sondern diese in sich zu haben, der Čechismus sollte *die höhere Einheit* beider sein, die čechische Sprache machte sich als klassische, als die Schriftsprache geltend; und sprach Jemand von einer mährischen oder slowakischen Sprache, so

lächelte wohl selbstgefällig der Čeche, denn die heilige Schrift, die Gebetbücher waren alle čechisch, wie Alles, was zur eigentlichen höheren Literatur gehörte... Von diesem čechischen Standpunkte aus betrachtet, muss nun das Wagesstück des Herrn Šur, die politische Zeitung in slowakischem Dialekte herauszugeben, nothwendig das oben ange deutete gemischte Gefühl der slawistischen Freunde und des čechischen Missfallens erregen. Der Čeche hat bald sein Verdannungs urtheil fertig... Herr Šur... fordert auf zum Glauben, dass dieser gewählte Dialekt der reine slowakische sei und den Beweiss hofft er den Interessenten in seiner bald zu erscheinenden Grammatik zu liefern. Und so suspendiren auch wir unser Urtheil bis zur Erscheinung der slowakischen Grammatik...“¹⁷

¹⁷ Uvádzaný článok, str. 298, 299. Uvádzané člastky znejú po slovensky: „... jesti som dobre spozoval, istá nevola nastúpila teraz medzi Čechmi a Slovákom. Prečo žiadali Češi tak dychtive dovolenie politického časopisu na uhorskom Slovensku? Lebo cítili potrebu zastúpenia slavianskych záujmov proti

Češi, spolu s Kollárom a Šafárikom napadli Slovákov, horívších sa za uplatnenie materinskéj reči, vo veľkej knihe, nazvanej: „*Hlasové o poľebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky*.“ Toto dielo vyšlo nákladom Českého Múzea

maďarským priestupkom ... Teda, zkadiaľ je tento nepohodlný hočný pocit, ktorý rozhorčuje všeobecne-slavjanskú radosť pri skutočnom vychádzaní najdychlivejšej čakaného časopisu? Čechismus sa cíti *byť porazeným*. Čech bol navyknutý v duševnom potahu pod tutorstvom (?) držať Slovákov a Moravanov, ba cítiť sa nie ako *popri* Moravanoch a Slovákok stojaci, lež ako týchto v sebe majúci, čechismus bol by mal byť *výššou jednotou* oboch, česká reč sa uplatňovala, ako klassická, ako literárna reč; a hovoril volakto o jednej moravskej, alebo slovenskej reči, tak usmieval sa Čech právom sa vystavujúc, ponevač Svaté Písmo, modlitebné knihy holi všetky české, ako všetko, čo patrilo ku vlastnej vysšej literatúre ... Z tohto českého stanoviska skúmajúc vec, odvážlivost pána Štúra teda, politicky časopis vydával v slovenskom nárečí, musí vyvolať nutne výsoznámený mješaný cit slavistickej radosti a českej mrzutosti. Čech je hned hotový so svojím odsudzujúcim výrokom ... Pán Štúr vyzýva nás k uvereniu, že volené nárečie je tou čistou slovenčinou a dokážeť dúfať to zainteresovaným v svojej, v krátkom čase objavíť sa majúcej mlávnici. A takto odložíme i my nás ūsudok až do objavenia sá slovenskej grammatiky ...”

1846. v Prahe. Na „*Hlasy*“, ktoré len tak kypeli hnevom a pri tom postrádaly všecky väznejšie vedecké podklady, medzi prvými ozval sa mladý poet Andrej Sládkovič v Orle Tatranskom (1846, č. 38.) básniou *Ohlas*, v ktorej ku Kollárovi a Šafárikovi obrátený klassicky hovoril:

Otcovia drahí! Nehnevajte sa
na deje vlastného ducha,
vy vodu liali na tie kolesá,
vám hnútie jeho prisľúcha ...¹⁸

Aby sme tu vyjadrenej myšlienke, námeru dobre rozumeli, musíme poukázať na to, že Šafárik a Kollár pracovali ešte pred krátkym časom celou oddanostou na vybudovanie slovenskej samobytnosti a len neskôr prešli na falošné kolaje „československosti“ zapierajúce svoj kmen z hmotných, sobeckých príčin.¹⁹ Aj Jozef Škultéty poznamenal:

„Za čo sa Kollár v hneve svojom, ve-

¹⁸ Vidz v uvádzanom diele Škultétyho, str. 103.

¹⁹ Na pr. Šafárik stal sa custosom knihovne pražskej c. kr. univerzity a od tých čias ešte si aj meno počestil, piše sa „Šafárik“om.

dľajšimi príčinami rozpálenom, vrchol na Štúra a slovenčinu, v značnej časti bolo výplyvom i toho, čo on so Šafárikom slovenským cítom pobádaný konal od začiatku 1820-tých rokov.²⁰ Ďalej čítame u Škultétyho aj toto: „Len Kollár, náruživý Kollár, vzkypel hnevom proti všetkému, čo prvej miloval. Zmocnil sa ho taký hnev, že bol celkom bez seba. Slovenčina bola mu „pluhavou rečou“, „turčianskou repkou s lipovským syrom pomiešanou“, „opilou turmančinou“, „trpáčinou“, „kočištinou“, „žebráčinou“, ešte i „cigánčinou“ a „besáčinou...“²¹

Clovek si píne, keď číta tieto hony, toto nestydaté opovrhanie všetkým, čo je a bolo nám Slovákom milé a vzácné. Akoby sme len počuli dnešných „Čechoslovákov“, týchto judášov slovenského národa. Vtedy bola reč slovenská „pluhavou“, dnes ju *blbou* nazývajú.

Čo sa týče Šafárika, zpočiatku bol on

²⁰ U. d. str. 103. Vidz ešte str. 104, 105.

²¹ U. d. str. 104.

jedným z najhorlivejších priekopníkov slovenského obrodenia.²² Jako a prečo nechal v blate svoje pôvodné slanovisko, nato sme už poukázali. Čo bolo príčinou odvrátenia sa Kollára od slovenskonárodnej myšlienky, to ešte dosavád' nestojí celkom na čistom; Kollárov odpór, jeho duševná premena môže sa odôvodniť akoste z psychologických (duševných) príčin. Kollár bol básnikom a ako taký impulsívnej natury; opravdový impresionista, ktorý konal pod dojímami chvíly. Čo rozpráli Kollára takým hnevom, — píše Škultéty — nepokúsil sa ešte nikto vysvetliť.²³ Ďalej hovorí „o Kollárovom nenormálnom stave“ a potom opisuje duševný prichod Kollára nasledovne: „Kollár z celej duše podporoval všetko, čo Štúr robil. Pri konaní povolenia na vydávanie slovenských novín neunúval sa toľko za štyri

²² Vidz jeho diela: „Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“. Ofen, 1826. — „Písne svätské lidu slovenského v Uhriach“. Pešt 1823 a 1827. — „Slovanský národopis“ s mapou „Slovenský zeměvid“ Praha, 1842.

²³ U. d. str. 104.

roky temer ani sám Štúr, sko Kollár; noviny už vychodily, v novej spisovnej reči slovenskej. Kollár sbieran na ne predplatky... Čo sa stalo naraz, čím vzbudil sa Kollárov odpor proti slovenčine, neviem.²⁴

Trochu bližšie priviedie nás k pravému posúdeniu a vysvetleniu obratu Kollára poznámka J. M. Hurbanu v „Slovenske Pohľad“ roč. I na strane 63, pripojená v odpovedi k nasledovným riadkam: „Tento muž (t. j. Kollár), ktorému boly Tatry dakedy koliska ideálov jeho, je teraz prvý Tatroborec; *nech si len ale, radíme mu, pozor dá, aby ho láto jeho titanská, Čechami v ňom zbuldená myšlienka daleko nezaviedla, lebo ak čo odvalí z Tatry, to samé iste najprv jeho samého zavalí.*“ K tomuto pripoji Hurban nasledovnú poznámku: „*Len Česi ho postavili na nohy, aby sami sa mohli potom naňho zas ovesiť a z jeho plieč do nás striefat.*“ A Hurban bol vrstvovníkom Kollára, ak iste dobre vedel, že prečo piše takto. Teda v odvrátení sa Kollára od slovensko-národ-

²⁴ U. d. str. 105.

ného stanoviska má akisia najväčšin účasť česká intríka, české vábene; — že jakými prostriedkami išlo to, ešte nestojí na čistom. Čudné je, že túto okolnosť — ačkolvek posveti ona aj tam na túto neobjasnenú otázkou, kde sa odvoláva dosavád²⁵ nemôžeme na písomné dôkazy — Škultély si vôbec nevíma, ačkolvek zná dobre Hurbanova odpoved na „Hlasov“.

Z bársjakých príčin a bársjako nastala tato premena u Kollára a Šalárika, medzi vývodiacimi ľudmi zo Slovenska oni boli jediní, ktorí sa obrátili proti svojmu kmeňu a národu v tejto dobe znovuzrodenia. Samosebou sa rozumie, že Češi prijali s radosťou túto pomoc a posilnení vrhli sa spoľočnou silou na národnovcov slovenských, menovite v diele „Hlasové“, v ktorom dokázal checi potrebu jednotnej spisobnej reči. Pravda táto reč mala byť reč česká.

²⁵ V Uhorskom Národnom Múzeu v Budapešti je ešte veľa takých dosiaľ neodkrytych rukopisov a dokumentov od Kollára a na Kollára sa vzťahujúcich, ktoré nám aj na toto môžu dať neodolateľnú odpoved.

J. M. Hurban a jeho borba proti Čechom.

Ale odročovia a na cii utrhači slovenského národa dostali takú odpoveď od Jozefa Miloslava Hurbana, že nevedeli sa kde skryť od hanby a potupy, do ktorej sami seba vrhli. Jozef Miloslav Hurban v časopise „Slovenskje Pohladi“, v prvom diele r. 1846 zaoberal sa „Hlasmi“ a celým nápadom, namereným proti Slovákom v dlhej recensii, o ktorej — prv, než by sôm ju doslovne uvádzal — musím jedno-druhé spomenúť.

Toto štúdium vyšlo v prvom diele, v prvom sväzku časopisu „Slovenskje Pohladi“ v tom istom roku, v ktorom sa objavil nápad (1846). „Slovenskje Pohladi“ vychádzaly v Skalici z tlačiarne Fraňa Xaveria Škarnickla²⁸ a synov, muža z prvých tlačiarov na Slovensku, ktorí sa postavili so svojim závodom do služby národa, získajúc si týmto nezvádnuteľné vavríny v kultúrnych dejinách slovenského kmene. „Pohladi“ boli

²⁸ Potomci jeho volajú sa teraz „Sándor“-ovcani, ačkolvek zostali vieri ku slovensko-národným zásadám. Dvaja z nich — ako penzionovaní okresní sudeciovia — žijú nateraz vo Viedni.

prvým väznejším revue-m na Slovensku, ktorý mal silný vplyv na vzdelanú vrstvu národa. Prvý sväzok od prvej litery až do poslednej napísal sám redaktor J. M. Hurban. Obsahuje 72 strán v kvartálnej forme, delí sa na päť hláv, v treťom odseku je článok, zaoberajúci sa dielom „Hlasy“. Za nápis je volený podrobnejší titul knihy a celá odpoved je v odseku, nazvanom „Literatúra“. Začína sa na 35. strane a skončí sa na 67-ej. Skoro polovica sväzku zaoberá sa teda Hlasmi, lepšie hovoriac vôlebom nápadom českým a „československým“, namereným proti slovenskému hnútiu.

Článok sám delí sa dľa obsahu a dľa vňom oslobovaných mužov na viac čiastok. Hurban najprv oboznamuje nás so samou knihou — toto platí asi za úvod — a potom odpovedá každému osobite z vyuikajúcich ľudí, ktorí písali do „Hlasov“. Prvý je v tomto rade František Palacký, s ktorým debattuje veľmi prudko hlavne v politickom ohľade; druhý je Jozef Jungmann, ktorého už jakoby pohľadkal, poneváč Jung-

mann nenaďával Slovákom, len lutoval, že Slováci nejdú ďalej za Tranosciusom²⁷ na poli literárnom. Jungmann bol ináč tej istej mienky, ako ostatní „Hlasisti“, ale písal zdvorilým tónom. V rade tretí je Pavel Jozef Šafárik, s ktorým sa dohaduje najvzletnejšie a najdôkladnejšie; prednesúc proti nemu, ako učencovi, najviac vedeckých dôkazov. Ináč voči Šafárikovi je dosť mierny, neodopiera mu vysokú učenosť a auktoritu a snaží sa užať u neho zápal čistý za nепravú a „vyžitú sústavu“ československosti. V tomto jednom myšlil sa Hurban, lebo Šafárik horil ešte nedávno pred Hlasmi podobne „čistým zápalom“ za slovensko-národné znovuzrodenie a oslobodenie sa od českého vplyvu. Po štvrté príde rad, na Jána Kollára, ktorého falosné úsudky vyvráti vlastnými jeho tvrdeniami z predošlých jeho diel a vlastnými jeho skutkami. Kollár napádal Štúrovecov a Hurbanovcov poulič-

²⁷ Známy a dosaváť užívaný spevnik u evanjeličských Slovákov, napisaný v starodávnej českej reči, t. zv. „bibličine“.

ným spôsobom, nie div, že Hurban nato dal tvrdú, rozhorečnú a nemilosrdnú odpoved. Po úplnom rozobraní Kollárovho spisu zaoberá sa ešte krátko niekoľkými spismi bezvýznamnejších Judí, ako Jána Dévana, Daniela Brozmanu, istého „Mladého staroslováka“, Michala Linderá, potom v jednej hlbke hlasmi spojenými Samuela Krištufího, Daniela Zajaca a Jána Kullíka, konečne „Hlasom“ *Trnavskych a jiných v Prešpurske a Nitranske Stolici bidlicich Slováku*, (to sú Martin Ďurgala a Imrich Šulek), spisom Jána Samuela Drappu, Palkoviča, Immanuela Vilialma Simku a Juraja Sekčíka. To je spolu sedemnásť osôb. Každému „odmeral mieru, akej je hoden“²⁸ a nameral v celosti taký rozhodujúci úder na celú československú theoriu, že tá musela navždy prepadnúť a zmiznúť zo zdravého ovzdušia Slovenska. A v tomto väzí nesmierna významnosť a novú dobu tvoriaca dôležitosť celej polemie a obrany J. M. Hurbana.

Z dnešného ohľadu pozerajúc na dielo, zdá

²⁸ Z Hurbanovho Štúdia str. 44.

sa byf debatta trochu nezvykle dľhou (32 strany!) proti jednej knihe, keď si ale pomyšlime, že o jakú národnno-politickú záležitosť sa tu jednalo, ďalej že na vážke bola otázka bytia alebo nebytia slovenského kmene a jeho vyvinovania sa, ľahko pochopíme obrovskú prácu, napínanie sôl Hurbana a neobyčajné rozmery obrany. Slob jeho Štúdia je ešte celkom nevykynutý, odzrkadluje asi vtedajší stav literárnej reči slovenskej; slovosed jeho páchne hojne germanizmom, madarizmom, latinizmom a čechizmom. Práve preto ide uňho skladanie viet často nemotorne; z tohto vyplývajúc kde-tu nadabíme aj na temnejšie vety. Ale pritom všetkom je presiahanutý jeho spis naladeným smýšľaním, nadchnutým citom, hlbokými myšlienkami, ohdivuhodnou vedomosťou a prvotriednou spisovateľskou schopnosťou. Jeho stručné vety tak bohatého vnútorného obssahu tečú vážnym, dôstojným prúdom; článok Hurbana podobá sa ohromnému chrámu Božiemu s veľkými klenbami a mohutnými mramorovými stĺpmi. Vysoká vzdelenosť jeho obľahčila mu

prácu proti úločiacim a všeiky vynesené argumenty jednsko podvracal s ostrou dialektilkou, logickým odôvodnením a silným talentom jeho.

Vo vonkajšej forme, vo výrazoch užíva živý poklad jazyka slovenského ľudu; kde-tu utvorieva i sám nové sloví, ktoré zčiasťky prešly od tých čias do literárnej a každodennej reči, zčiasťky zanikly. Ďalej upotrebuva výrazy na naznačenie istých pojmov, pod ktorými výrazmi a slovmi dnes už celkom inšie rozumieme. Užíva ku pr. slová „Slovenstvo“ miesto „Slovač“ a slovenskosť, ďalej „Slovenmi“ menuje kde-tu Slovákov, píše „lapíť sa“ včoho, namiesto dnes obvyklejšieho chopiť, chytíť sa, potom slová: stípec, stat, odsek sú mu „štiep“-om atď. Niet sa tomu čo čudovať. V tom čase ešte nebolo ustáleného, vyvinutého, vyhľadeného literárneho jazyka, Hurban a jeho spoločníci boli tým párikopňkmi, ktorí razili cestu i rečovému vzdelávaniu sa.

V pravopise stojí na základe takzvaného fonetického pravopisu, to jest písal tak, ako

pospoliš Ľud hovoril: Pravopis tento dohovený bol na schôdzke Štúra, Hodžu a Hurbanu v Hlbokom v júli 1843-ho.²⁹ Ale toneticky sa nepísalo dlho v slovenčine. Už koncom štyridsiatych rokov vystúpil Hodža s etymologickým pravopisom (to jest ako to pravidlá jazykovedy predpisujú) a toto dielo bolo dokončené s Hattalovou mluvnicou r. 1850. Od tých čias málo sa zmenil nás pravopis, ačkolvek nie je dokonale vypracovaný a definitívne ustálený až do dnes.

Pre tažkosti, ktoré by zapričinilo čítanie Hurbanovho diela v pôvodnom pravopise, usmiesol som sa podávať celú osnovu v dnešnom pravopise nedotknúť sa ináč — samosebou sa rozumejúc — ani len jedného slovíčka. Výnimkou sú len úplne nepatrné podrečové zvláštnosti, ktoré J. M. Hurban užíva, ako „*velice*“ (miesto *velmi*), „*tody*“ (m. *vtedy*), „*dať*“, (m. *dačo*) akiese ich viac snáď ani nieto. Formy, ako „*skúšenosť*“ (zkúsenosť), „*rozpaluvalo*“, „*pomenoval*“,

²⁹ Vidz ešte o tom u. d. Škultétyho, str. 127.

,*peknito*“, „*dobruo*“, „*najprú*“ atd. písem dla dnešných ustálených foriem. Ináč som nepridal, neodňal ani len litery: celá osnova stojí pred nami nedotknute, v pôvodnej rázovitosti a pôvabnosti svojej.

O Hurbanovej odpovedi padlo ešte dosavád málo reči v našej literatúre. Príčina toho väzí v tom, že máme len vôbec nepatrnu vedeckú literatúru a preskúmanie našich literárnych pohybov a kultúrnych dejín — i v podrobnosti, i v celku — je ešte otázkou a úlohou budúcnosti a budúceho pokolenia. Najnovšie sa dotknul tejto otázky — borenia sa J. M. Hurbanu — dr. Milan Hodža v knihe „Československý rozkol“ celkom chybne a predpojate, vyjdúc z dnešného politického „československého“ stanoviiska a nie z objektívne-vedeckého. Ja som toto dielo nečítal — nevedel som ho dostavi pri terajších nesnádzach, — ale podrobne sa zaoberá ním Jozef Škultéty v osobitom diele „*Što dvadsať päť rokov zo slovenského života*“, vydanom r. 1920. Škultéty Hodžove tvrdenia a zlomyseľné predstavenie Hur-

banovho diela ľahko a úplne podvrátil a celý obsah knihy rozobral na kusy. Po tomto, prísne vedeckom úsudku utratilo dielo Hodžovo všetkú cenu pred vážnejšie smýšľajúcimi ľuďmi a odborníkmi. Hodžovo štúdium teda nemôže vôbec padnúť na váhu pri riešení tejto ofázkys, — tým menej, poneváč stojí výlučne na politickom základe.

Na posvetlenie tu povedaných slov ešte aspoň niečo uvádzam z výbornej úvahy Škultétyho:

„A tam, kde je v knihe reč o Hlasoch, o Hurbanovej obrane proti ním, Milan Hodža napísal, že Hurban „sproste nadal“ Palackému... Jozef M. Hurbanovi, ktorý vtedy rozbolesťený užil príkrejšieho slova, dnes Milan Hodža povie, že „sproste nadal“ Palackému.

Okrem prešporského Šimku, pokáraného Hurbanom pre uniu, okrem nepričetného Lanšťaku a mrzkejho odpadlíka Launera Milan Hodža je prvý Slovák, ktorý takého slova dopustil sa proti Hurbanovi.

Jozef Podhrádský, dobrý Slovák, keď pred-

polstoletím v ofázke, zkrátke medzi časopismi, cítil sa uraženým od Hurbanu, v odvete svojej napísal: „Čo by mi Hurban vybil jedno oko, druhým by som ho ešle miloval“²⁰

Z osvedčenia Škultétyho je tiež zrejmé, že kto bol nám Jozef M. Hurban a čo znamená on pre slovenskú literatúru a dejiny slovenské. Jemu môžeme ďakovať, že dnes slovensky pišeme, slovensky cítime, a v materinském jazyku svojom sa vzdelávame. Jemu môže snáď najviac ďakovať národ náš, že sa v minulom storočí obrodil a vzkriesil sa na nový, večný život.

A teraz ešte len niekoľko slov. V svätom boji, do ktorého sa pustili takí slávni predchodecovi naši, akými boli Hurban a ďalší, na začiatku našej úvahy spomenutí vynikajúci mužovia, konečne musela zvifazíť a aj zvifazila pravda slovenská. Bojovníci ktorí zápasiac s tisícmi nesnádzami na trnistej ceste viedli ďalej až ku víťazstvu tento nerovný broj, dožili sa čoskoro slávy a znovuzrodenia svojho zanedbaného

²⁰ U. d. str. 134—135.

a Čechmi opovrhnutého kmene. Slovenská reč a literatúra jasno hľa sa úplne sprostila českého škodného vplyvu, vyšvihla sa v krátkom čase na taký vysoký stupeň, že ju právom obdivovali a obdivujú všetky národy a vzdelaní ľudia v celej Európe. Tento vývin, túto slávu môžeme jedine ľakovatým mužom, ktorí národnosť a reč slovenskú so svojou zápalistou dušou obranili voči českým a „čechoslovenským“ zákazníckym snahám a vypúdili cudziu českú reč zo Slovenska spolu s tým, ktorí chceli našich predkov, ba pomaly celý kmen slovenský odnárodníť, počesťiť.

Dnešné časy sa skoro úplne podobajú týmto predošlým, už historickým. Česko-slovakizmus, cudzie slovo, cudzie mravy hrozia nám podobne, ako v rokoch štyridsiatých. S českej strany hrozí národu nášmu úplné zahynutie. V tomto smutnom položení musíme sily čerpať z týchto slávnych tradícií a občerstviť sa rozpoznaním na skutky nadšených mužov, velikášov slovenských, ktorí tak neohrozené, neodkláditeľne

zastávali národnú vec. A ako prehrali zúrivci toho veku svoju hru proti slovenčine, tak padnúť musia i terajší Čechoslováci, Šrobárovei, Pražákovci, Hodžovci a iní.

Pri skončení mojich riadkov, rozlučujúc sa s cteným čitateľstvom, dám mu na cestu ešte v pôvodnom teste nasledujúcu, znamenitú výpoved Hurbana, ako živý pokyn, čoho sa máme držať:

„Slovenskí kmen je už raz prebudení — a ako takí má svoju cestu, po ktorej ho nje Praha, ale jeho vlastný dobrý genius sprečadzať bude.“³¹

Nech je tomu tak!

A teraz oddám slovo samému J. M. Hurbanovi.

---

³¹ „Slovenskje Pohladi“, diel I., sväzok I., str. 53.

**Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky. Spis v
musejních číslo XXX. v Praze v komissii u
Kronbergra a Rvnáče. 1846. Sti. VIII. 244.
za 24 xr. 18 xr. 16 xr. 14 xr. v str.²⁴**

Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est,
quam potentia non sua vi nixa.²⁵

Nie sme veľkí priatelia motívov, iba ak na novelky a poviesky: že sme si na vrch toho článku motivo zvolili teda, chceme tým len pozorného čítača nášho urobiť na lúboký obsah toho povedenia. Lebo ak sa s tou pravdou smierí najprv verime, že aj túto našu recensiu horespomenutého spisu priaznivejšie prime, ako všetci ti, ktorí pre slovenský kmen akúsi českú silu vyslavili chceú.

Kniha tamtá od českých a slovenských spisovateľov, pritom tiež od všeljakého riadu skladu a povolania mužov spisaná, od Kol-

²⁴ Skráteniny znamenajú: Sti = strany; xr. = krajclar; v str. = v striehre.

²⁵ Niet ešte jednej, tak výhavnej a premenlivej veci zpomedzi smrteľnych, ako schopnosť, ktorá sa opiera o vlastnú silu.

lára²⁶ hlavne silčená a naposledy od českého Museum pre reč a literatúru českú na svetlo vypustená, položila si za jediný cieľ Slovensko, v novšom čase k jednote literárnej slovenskej a tak k sobraniu sil svojich a oratovaním seba pracujúce od loho predsa vzalia odviesť, nás mladých aj starých, evanjelíkov a katolíkov, učených aj neučených Slovákov, ktorí tento cieľ na ceste vzdelenia svojho jazyka i Indu dosiahnú chceme, znižiť a pred obecenstvom našim nás zašpinil a do podozrenia storakých triechov uviesť, našu reč slovenskú zhniusí a tak predošlý status quo²⁷ do literáraho života slovenského nazpätku vpratať a na silu vteperiť. Tento cieľ sme aspoň my v spomenutej knihe našli. Lebo čo priam sa nám tam tie najkrásnejšie a najmasnejšie motúziky cez ťa prevláčajú o tom, ako Češi nás milujú, o tom ako naši čechizujúci evanjelickí kňažia počnúc od Devana²⁸ už po Kollára a

²⁶ Ján Kollár (1793–1852) básnik veľký, inac' ev. farár v Pešti a naposledy univ. profesor vo Viedni pisal v biblickej reči.

²⁷ To jest biblická reč.

²⁸ Ján Dérav, ev. farár v obci Bzince (Nitr. stol.), r. 1846-om už 70-ročný. Tiež písal do „Hlasov“.

od Durgala krčmára⁷⁷ až po dolnozemského sedlicka⁷⁸ so slovenským kmenom dobré myšlia: predsa na samom číjom konci let sto a storáz opakovany refrain nachádzame: Slováci sú iba luza, reč slovenská bačovčina a krčmárčina, tak že z lamých nie nemôže byť bez Čechov, zato že je iba pre drotárov a sviniarov! Povedzte nám leda Vy sám Pane Kollár — či je tomu všetkemu nie tak?

Ked známe cieľ, pozrime na prostriedky, akými ho tí samí pôvodcovia a vydavateľovia dosiahnú ehen! Aby vec dosiaľa akejši auctority, postavilo sa na čelo České Muzeum ako vydavateľ a predhovorník, aby vec dosiaľa váhu historickú vyfahujú sa z hrobov svedkovia proti nám, to jesť: úvodia sa spisovatelia, ktorí sto a sto rokami pred nami žili, aby sa ale zjavila vec v blesku všetkej slávy literátorskej, teraz žijúcich korifeov česko-slovenských staralo sa veľmi Museum spomenuté o to, aby sa na čelo

⁷⁷ Martin Durgala, v ten čas hostinský v Trnave. Predtým bol učiteľom v Skalici a ako taký vydal niekoľko kníh tiež v biblickom slohu.

⁷⁸ Týmto cieli na „Hlasy“ Brozmannova, Krištoliho, Seberíniho, ktorí pisali udajne „v mene“ dolnozemských Slovákov.

dovenských daktorých nespokojencov postavili hlasmi svojimi najzáslužilejší naši i česki spisovatelia a aby tito mali svoj chór chválu laskajúci, postavili sa do radu mužovia jednak vysoko v úradoch postaveni a znameniti, jednak ale aj ľudia veľmi nepatriení a biední! — Takto sa napisala kniha 15 hárkov silná a pustila sa do behu po cene najlacnejšej, akú sme my na Slovensku len kedy poznali mobili, lebo sa predáva v cene rozličnej, ktorá ale žiadna 24 xr. neprevyšuje. A na samý koniec prišlo Museum české, všetkých slabných výhľadov česko-spisovateľských základ a nádeju, vypísalo totiž chválny a šfastný stav matice českej s udaním ceny odmennej za dobré české spisy.

Keby sme chceli samé články, jakvých v spomenutej knihe sa 33 nachodi diaľeh historickej povahy rozberať, našlo by sa ich veľmi málo takých, ktoré z času pritomného vyňaté a slova hodné sú. Lebo kolkože jesto tam článkov takých, čo nič nemôžu svedčiť proti nám jednak zato, že sú ked nie pred stotíiami, teda iste pred 15—20 rokami napísané, jednako zato, že mnobé z nich pochodia od ľudu, ktorým sice česki, počín poctivé vino ſenkujú, alebo role orú,

⁷⁹ M. Hurbán a jeho bojba proti Čechom.

alebo — alebo etc. ktorí ale v literárnom obla-
de odpovede nezaslubujú, ak má stáť čo Ša-
fárik v svojom blase píše: „Neboť jakož ne-
mohau nemocní lékařům předpisovati spú-
sobu léčení, dítky rodičům a učitelům spú-
sobu vychovávání a vyučování, tak ani
obeený lid vzdělavatelům svým nemůže na-
řizovati cest a prostředkův k dosažení du-
ševně vzdělanosti a osvěty, duševného bla-
hobytu svého.“

Medzi tým my sme veru ani nepotrebo-
vali takých habských dôvodov, ktoré ked
už len malý a malý byť sčítované, mohly
aspon v krátkosti ako kortešské „vota“³⁹
byť podané, ked ako vieme všetci len tú
jednu nótu húdu; ale nie — tu v tých bla-
soch je nám všetko, ešte len aj „ten poníže-
ný služebníka čítel uprimný“ podano! Ale
ved to české Museum vydávalo — nebolo
treba teda na vážnosť dôvodov sa obmedziť,
ale len písat a písat, aby len veľká kniha z
tých „Hlasov“ narásila.

A práve zato, že sme ani nepotrebovali
takých krémárcin, t. j. šrekov, nadávanín
a paškvilových priezvisk od krémárov na
naše iste obecné dôležitosť vyšplechovaných:

³⁹ blasy.

nebudeme my ohľad brať na články všetky,
dajúc odpoveď len tým, v ktorých sú ob-
shnuté dôvody proti nám. že ale nás
časopis má tú úlohu, aby zo sietia literár-
ného škodovitých vrabcov odháňal, sem u
tam dáme po prstoch tým Judom, ktorí sa
nomili a na miesto motiky, smoly a šen-
tíarskeho žajdla spisovateľské pero uchytli.
Čibe — čibe ruku od perel vy kohútici ne-
povolaní!

Nebudeme recensovať ani tamých sta-
rých našich Benediktich,⁴⁰ Komenských,⁴¹
Dobrovských⁴² a ľudsich; za ktorých nám
veru ani sám P. Kollár nestojí, žeby svoje
mienky neboli premenili, práve tak, ako sám
on vela takého dakedy porobil, popísal a

⁴⁰ Vavrinec Benedikt z Nedožer (1555—1615) sláv-
ý učenec slovenský, ktorý učinkoval v Prahe a
tam napísal medzi inými spismi i výbornú gram-
matiku českú, ale pritom v tvode jej karha Slo-
vákov, že si nevšimajú reč materinskú.

⁴¹ Ján Amos Komenský (Comenius) žil r. 1592—
1670 a bol moravsko-slovenského pôvodu; svojho
času prvý pädagog sveta.

⁴² Jozef Dobrovský (1753—1829) český jazyko-
zpytec; zpočiatku považoval slovenskú reč za ná-
četie českého jazyka, ale už v diele jeho „Ge-
schichte d. böhmischen Sprache und Literatur“
Prag, 1818 uznáva jazyk nás za osobitny.

pohovoril, čo teraz odvoláva, keby len aj oni tak, ako on, boli dočkali týchto časov, v ktorých pra naša povstala. Už my to tie staré hľasy o česko-slovenskom či biblicko-českem slohu s jazyku, vo vzťahu k otázkam najnovším len ako staré šaty k novej móde pristrihnuté máme za to, že prílomnosť iba samabudúcnosť posúdil môže, nie ale minulosť. Že my o tom všetkom, ako húsitovia s náboženstvom aj reč českú medzi evanjelických Slovákov doniesli, jasno sa táto reč v cirkvi evanjelickej a knihách cirkevnoliturgických, ba na pospol v knihách od evanjelíkov vydávaných ujala — dobre vieme, podá dôkazy aj naše počinanie historickoliterárne o Slovensku a jeho literárnom živote.⁴³ Vidno teda, že sme nepotrebovali tak veľmi tých výťahov zo starodávnych časov literárnych. Nebudeme ale ani o Dobrovskom a Tablicovi⁴⁴ písat, z tých istých príčin: len ale predsa Vás, Páni, z ohľadu

⁴³ Odvoláva sa tu na vlastné svoje štúdium, uverejnené podobne v prvom ročníku, v prym čísle „Slovenskje Pohľad“ pod názvom „Slovensko a jeho život literárni“ str. 14 a nasl.

⁴⁴ Bohuslav Tablic (1769—1832) ev. farár slovenský, vynikajúci spisovateľ v biblickej reči, tiež „Čechoslovák“.

tumtoho prosíme o milčania. Nuž ved Dobrovský nie len že nič nevedel o kmene slovenskom a jeho skrytom živote a jeho budúcnosti literárnej, ale on ani len kmenu českému budúcnosti žiadnej nesľuboval, chtiac svojím bádaním iba pamätku slovenskej reči zachovať. Smial sa, keď P. Presl⁴⁵ zanášal sa plánami vedeckého časopisu a slobu, úmyslami zakladania vedeckého života v českej literatúre; lebo to bolo tomuto mužovi dačo nevidaného, keď on celým svojím behom vedeckým sa ukázať iba ako genius, národ zo zavalia jeho mŕtvych vyhrabávajúci. Len keď na smrteľnej posteli ležal, ako to svedčia ti priatelia jeho, ktorí pri ňom vtedy stáli, vjedol možnosť života vedeckého a Čechov, nevediac sa dosť prenadvŕt slovu Preslovému a iných. S týmito mužmi mohlo eša české Museum nevystupovať proti nám, ktorí ich pre zásluhy ctíme; ale zato, že nedideli života nášho vo vlastných svojich krochach, nimi viac určovaní byť nemôžeme. Mohlo sa spomenuté Museum radšej rozprámaťať na to, čo novejší korileovia českej

⁴⁵ Ján Svatopluk Presl (1791—1849) český učenec, saoberal sa i jazykovedou a so Šafárikom, Palackým spolu najhorlivejšie pracoval na vybudovaní Matice Českej.

literatúry tým starúšom, uslaviečno len s Adelungom,⁴⁵ Komenským, Veleslavínom,⁴⁷ Kralickými⁴⁸ a. t. d. proti ich slohn vystupujúcim odpovedali. Oni sa odvolávali na pokrovo vedách, akým inšie národy k predku kráčaly, ktorý sa v reči Komenských a Veleslavínov vyrazil nedá; čím, že doštatočnú o povied dali starúšom, sa spravodlivo domnievali.⁴⁹ Keď ale tejto odpovede spravodlivosť

⁴⁵ Chýrny nemecký jazykozpytec (1732–1806) ktorý začarcoval vôbec partikularizmy v literárnom jazyku. Češi sa odvolávali na toto učenie nie len brojí proti slovenčine, ale predtým i vo svojom boji medzi sebou vedenom proti biblickej reči, ktorá bola vlastne českým nárečím (vidz poznámku ⁴⁸) — pravda odvolávali sa bezprávne.

⁴⁶ Adam Veleslavín (1545–1599), vynikajúci česki dejepisec a výborný stylista česky.

⁴⁷ Králie na Morave; tu bol vydaný najlepší preklad český Sv. Biblie na útraty Jána Žerotína, 1579–93. Reč tejto biblie je inací len českým nárečím a neužívaným už od dávna ani len v Česku. Ale naši „Čechoslováci“ zato sa jej tuho pridŕžali v tom čase. Reč tejto „Bible Kralickej“ je „bibličtina.“

⁴⁸ Češi odstúpili v literárnej reči v XIX. storočí od jazyka biblie kralickej a užívajú od tých čias nárečie pražského okolia; Veleslavín a Komenský pisali ešte v tejto biblickej reči. Táto premena bola prevedená pravda aj u nich len po krutom literárnom boji a dohadovaní sa, sledovanom medzi „starúšmi“ a mädšším pokolením; Hurban sa odvolával

stojí a v tom čase, v ktorom český národ naozaj tomu novému slohu nerozumel, o kolkože viac a pevnejšie musí stať naša zásada, ktorá v tom záleží, že duch národa nášho nekonečno vyššej stojí v povedomí svojej národnosti teraz, ako stal za časov Benediktiho, Dobrovského, ba aj za časov tých, v ktorých P. Jungmann⁵⁰ a Palacký⁵¹ svoje články písali, za čo všetko my v ich reči a slohu písat nemôžeme. Poznanie to slovenské záleží v tom, že sa kmeň náš viaže teraz, ako kedy inde predtým, čiľi ako kmen živý, budúenosť svoju majúci, svoje biedy a nedostatky miestne vždy väčšimi a väčšimi poznávajúci a sebe samému, sebou samým, svojim jazykom domácim, svojim právom uhorsko-slovenským, svojou slobodou konštитucionálnej pomáhať vždy viac a viac hotový. Ak mali česki spisovatelia od biblického slohu právo odstúpiť zato, že inšie národy v pokrokach vedeckých daleko

aj na tento boj, keď bojuje s mladšou generáciou za práva slovenčiny oproti starším „Čechoslovákom“, Kollárovcom a Šafárikovcom.

⁵⁰ Jakub Jozef Jungmann (1773–1847), česki jazykozpytec a spisovateľ; ustrojiteľ dnešného českého literárneho jazyka.

⁵¹ František Palacký (1798–1876) najvýznamnejší česki historik.

zašly: *v kolko väčšie právo má kmen slovenský odvrátiť sa od slohu a jazyka toho, ktorý nebol jeho*⁵² — najmä teraz, keď sa on sám o seba viacaj sľav počína? Že sme kmen zvláštny, zvláštnym nárečím, povahou aj historiou od českého odchodného kmenovského genia a kmenovskú osobnosť majúci, to mi veľmi ľahko dokážeme: že ale táto otázka v tejto výslovnej určitosti ani len pozdáleka u tých starých spisovateľov sa nešloči, všetkým právom články tie stáť necháme. Čo s nimi Museum chcelo — samo nech pred súdom prísnejšieho spylovania odpovie: čo my chceme — to zreleďino povieme pri odpovediach, aké ideme dávať Púnom spisovateľom Hlasov.

František Palacký (historiograf českých stavov). Tento pán sa pustil r. 1829 proti Bernolákovovi,⁵³ teraz ale dal to isté pretačiť a pripojil k tomu ešte prípisek, v ktorom sa bombarduje na nás, slovenských spisovate-

⁵² Dôležitejšie a rázovitejšie čiastky v osnove kurzívou tlačíť dať som ja; Hurbaa užíva len malokde kurzívnu. Tú ju osobitne označujem s poznámkou.

⁵³ Časopise Česk. Mus., sv. IV., str. 31—38. Anton Bernolák, (1762—1813), kat. knáz napsal prvú slovenskú mluvinu na základe západoslovenského nárečia.

lov. Jak tam tie, tak siedo jeho dôvody musíme dobre ohliadnúť.

Pán Palacký piše, že keby ti daktori evanjelickí spisovatelia na Slovensku, ako Tranovský,⁵⁴ Pilárik,⁵⁵ Sinspius,⁵⁶ Krman,⁵⁷ Hruškovič⁵⁸ boli našli nasledovníkov medzi katolíkmi a keby sa vyšším kráľovským ustanovením, tak ako pod M. Theresiou a cis. Jozefom II.-hým cvičenie v dobrospiseb-

⁵⁴ Juraj Tranovský (i Tranoscius 1591—1637) ev. duchovný prišiel zo Slezska na Slovensko a tu napísal a vydal známy evanjelický spevnik (*Cythara Sanctorum*, prvé vydanie v Levoči r. 1635) v biblickej reči, ktorý pod menom „Tranoscius“ dosyad užíva sa.

⁵⁵ Štefan Pilárik, ev. duchovný narodil sa v Očove r. 1615, zomrel okolo 1691. Vydal svoje kázne, tiež v biblickej reči držané a písané r. 1651 v Trenčíne.

⁵⁶ Daniel Horčička (Sinapius, 1630—1709) ev. farár písal v biblickej reči, ale už horčil i za svoju matenskú, slovenskú reč.

⁵⁷ Daniel Krman (1663—1740) ev. superintendent, výborný rečník a spisovateľ, ktorý ináč biblickú reč hojne miešal so slovenskými výrazmi a formami. Pre viera svoju pretrpel i fažký žalár v Prešporku, kde potom aj dokonal.

⁵⁸ Samuel Hruškovič (nar. sa okolo 1700, zomrel 1743) ev. superintendent znova vydal „Tranoscius“, doplniac ho s 88 novými spevmi. Napísal ale aj slovenský katekizmus.

nosti českej do škôl slovenských bolo nvieleno v tom až do teraz a budúce bolo pokračovalo: žeby teraz už aj katolíci tak po česky vedeli, ako vedia evanjelici.

Slobodno každému svoje dôvody viesť, ako sa mu len najlepšie páči; my ale takto nechceme keby-ovať, lebo s celým keby človek nič nedokáže. My berieme svet tak, ako on je a má byť a nie ako sa nám on v myсли a obrazotvornosti malníe. Aj sa pracovalo na tom, aby sa kmeň slovenský počesťil, aj sa celá ľálo námera dosiahnuť nemohla; písali evanjelici aj katolíci, tam i všecky, tito mnohé knihy asketické, polemičné, slovom cirkevno-bohoslovecké a predstaváci len Slovákm zostali, to jest: *nárečie české nijako nemohlo v slovenskom živote životných, hlbokých koreňov upustiť a vilažiť nad rečou domácou. Ba samé tie české knihy sa vela razy s celom svojím pochybili práve za to, že ich ľud nerozumel. Veda vieme ako účinkovalo české kázanie a spisovanie na evanjelických Slovákov od veku Pázmána,⁵⁹ ked už ani len cirkevno-nábožn-*

život nepohol mať na tejto reči podpory! Nie sama táto okolnosť sice, ale predsa ona bola z najhlavnejších príčin, že slovenski evanjelici ako roztratené ovce boli, až ich potom horlenie Pázmánovo k odstúpeniu od cirkve ev. priviedlo. Tak sa chvália tamté českí spisovatelia — a predsa oni sú len dôvodom za nás, že s českou rečou nemohli na Slovensku ani len cirkevný život udržať, tým menej ale národný vzkriesiť a povzbudit. Pre vnútornú teda potrebu slovenského kmene, povstal Bernolák a začal narádzať Slovákom spôsob písania slovenský. A že on bol hlavný tvorca tejto myšlienky, na ňom ležala aj tá povinnosť, aby ked proti starej sústave povstal, i zaraz dačo inšieho na jej miesto postavil. Čože bolo ale prirodzenejšie, lež aby sa pokúsil prirodzené svoje podrečie na literárnu hodnosť povýsiť a to tým väčšinu, že toto bolo práve to, ktoré najbližšie stoji k spisovnej reči, reči českej. Počiatok bol urobený, na tom mal kmeň slovenský staváť⁶⁰ ďalej, čo on aj skutočne robil, lebo hned básnik slovenský Ján

⁵⁹ Peter Pázmány (1570–1637), ostrihomský arcibiskup, veľký protireformátor, ktorý práve s užívaním materinskéj reči odvádzal vela Slovákov od ev. cirkve.

⁶⁰ Toto slovo pišem tak (s ľ-m), ako Hurbáň, poneváč v tomto slove považujem to za oprávnený a nasledovaniahotný pravopis.

Holly⁶¹ hned Spolok Milovníkov reči a literatúri slovenskej v Budíne.⁶² Hamuljak,⁶³ Godra,⁶⁴ Ottmajer⁶⁵ hned inši neprestajno na zdokonalení slovenského slohu pracovali. Zkadiaľ vidno, že Bernolák nebol tak na hľavu porazený, ako sa daktorým Čechom a P. Kolárovi vídi, zkadiaľ sa jasno poznáť môže, že mladý Bernolák naozaj do spravodlivej struny uderil, kmen svoj pohol námeru mu nadrieckol a kmen v krátkom čase vydał mužov.

⁶¹ Ján Holly (1785—1849) slovenský básnik obdaroval nás nezapomenutebnými tvorbami v reči ustanovej Bernolákom.

⁶² Spolok založili r. 1834 v Budine Martin Hamuljak. Spolok podujal vydávať almanach *Zora*. Štyri knižky *Zory* (1835, 1836, 1839 a 1840) sú príehodom na jednej strane od bernoláčtiny, na druhej od češtiny ku strednej slovenčine spisovnej. — Vidz u Skultétyho, u. d. str. 34—35 a 101.

⁶³ Martin Hamuljak (1789—1859), Oravčan, účtovny radca pri miestodržiteľstve v Budíne. Získal si veľké zásluby okolo rozširovania a pozdívňovania slovenskej literatúry (Vidz ešte poznámku ⁶⁷). Vydal i spisy Holleho.

⁶⁴ Samuel Godra, ev. duchovný v Prešporku. Patril tiež medzi slovenských priekopníkov. Jeho literárna činnosť padá medzi 1829—1856.

⁶⁵ Anton Ottmayer univ. profesor v Pešti; narodil sa r. 1796 v Žiline, r. 1834-ho pracoval spolu s Hamuljakom na zakladaní Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej.

ktorí na princípe tomu stojač nezmorenou silou a vytrvanlivosťou na vytvorení, vyčistení a ustálení sa reči a slohu jeho pracovali.

Pán Palacký ale o tomto skutku genia slovenského kmene veľmi nespravidlivo súdi, lebo potom, keď už bol povedal, že keby sa tak bolo stalo, sko sa dla jeho mienky stať malo. Žeby už všetci Slováci boli dorastli k českej reči, toto vraví: „Ale leta 1787 někteří faříři okoli Trnavského *navedením*⁶⁶ (!!) Ant. Bernoláka († 1813), zamyslili sobě svým vlastním nářečím psati a sice podlé pravidel, která sobě sami tudiž ustanovili! Kéžby to aspoň luchem slovanštějším byli učinili! ba kéžby sami jen s větším prospěchem to byli počali! neboť pohřebu až posavad nic jiného nezjednali, než že krajané jejich a následovníci ani své vlastní, ani české řeči a literatúry neznají“.

P. Palacký mohol radšej šľakovať a príčiny toho hľadať, prečo sa u Slovákov na pospol nevola k češtine zjavovala, to by ho zojo k istejším pravdám priviedlo, ako toho bolé len toho, že sa ona *mala*⁶⁷ prijí-

⁶⁶ Kurziva od Hurbana.

⁶⁷ Kurziva od Hurbana.

mať sa pridržanie, ba aj ako to jeho pyšné, slovenského kmena a spisovateľov katolíckych karhanie. Že Bernolákov krok nemohol byť slovenskejší, to uzná každý, kto si vek jeho vie predstaviť. ale bol on aspoň najslovenskejší medzi všetkými až poňho písavšími spisovateľmi českými. A už to bych zas rád len vedel, či môže byť prvej Čech Slovanom, ako Čechom a Slovák prvej Kollárovým Slavjanom.⁶⁸ lež Slovákom! Pozrite si za svoje nádra — bratia Češi a čo vy urobili nemôžete, to ani od druhého nežadajte! — Žeby sa ale tým nič inšie nebolo docie lilo, ako že všetci katolícki spisovatelia a Slováci ani svojej, ani českej literatúry a reči neznajú, to je, aby sme sa čo najiahším slovom vyjadrili, nízka obovárvka. Lud pospolity ale slovenský vie istotne tolko, ak nie viac o českej literatúre, ako Češi o slovenskej.

Tie chvály, ktoré P. Palacký úslovu prešporskému,⁶⁹ tomu starému pod Paříkovičom⁷⁰

⁶⁸ Vidz Kollárovo Slávy Dceru.

⁶⁹ To bol „Ustav česko-slovenskej reči a literatúry“ s katedrou na lyceu v Prešporku, ustrojený r. 1803.

⁷⁰ Jur Palkovič (1769–1850), profesor česko-slovenskej reči a literatúry na prešporskom ev. ly-

a učenej spoločnosti baňskej⁷¹ za veľké rozšírenie češtiny medzi slovenským kmenom vdáva, sú prehnané; lebo nech mlčím o ľcenej sp. ban., ktorá nikdy nebola (to jest živote a činnosti), len o pôsobení profesorstva Palkovičovho poviem, že z jeho školy grammatickej ani len 10-tí nevedia bezchybné po česky písat — a to sú predsavanj. knazia. Čože poviem o fudu, sedlach, meštanoch, učiteľoch, šlechte? ktorí sietci predsa len azda ku kmenu slovenskému patria. A či je to nie hanba, keď kmen vojej spisovnej reči sa nauči nemôže, jej pravopisu nezná na veky odsúdený je?

Palacký nám to ale nijako nepodvráti, keď mu povieme, že sa jeden tovaryš, seniak, meštan, remeselník, ktorý 5–10 rokov do školy chodil nemohol, českého pravopisu nikdaj naučiť nemôže!

Bernolák teda s celým zápalom za vec

zame od r. 1803. Pod česko-slovenskou rečou rozumeli bibliickú reč. Palkovič bol ináč tuhým „Českovákom“ a písal po česky.

⁷¹ „Societas slavica montana“, slovenský spolok, zojaci v službe bibliicko-českej reči, v Štavnicí roku 1810 a v Baňskej Bystrici r. 1812. Založili ho Rybacy, Šablic a Lovič. Spoločnosť nevediac nič dosiahnuté propagovaním cudzej českej reči, čoskoro začala.

svojho ľudu počítal a tak založil jeden vek, o ktorom ani sám P. Pal súdil ešte nemôže, zato, že je vek ten sám so sebou ešte v ohnivoreni a o ktorom jedine budúcnosť spravodlivé súdil bude. Len ale za mlieča nemôžeme P. Palacký tým, že náhľad svoj dôležitosť tak pohyblivej od roku 1829 v ničom nezmenil, iba seba samého kompromitoval, vytiahnuť to samé proti nám, čo pred 17-mi rokmi písal proti Bernolákovovi. Toto nám je dosť zjavným svedectvom, ako Češi o kmeni nás sa starali; také theorie, aké si o ňom pred štvrtimi storočiami natvorili, vysiahujú teraz zo zaprášených časopisov proti rezkejmu hýbaniu sa kmene nášho v terajšom čase. Tento vzťah — my rady postavujeme pred súd vzdeleného obecenstva, lebo princíp Bernolákov a ten článok P. Palackého sú už životu slovenského skutočnosťou rozsúdené.

Pristúpme teda k tomu prípisu od r. 1846. Z počiatku nepochybuje P. Palacký, „že k tomu vedení byli (mladí Slováci) aumyslemdobrým“. lež hned nato: „ale pohŕšku nezběhlí a neškušení“⁷² muži titu nastoupili cestu, klerá je i následovníky jejich prímo-

⁷² Kurziva od R.

do propasti záhuby vede.“ To je pravda, hlavná chyba, že sme mladí; s tým ale nezkúsenosťou tiech nám dá P. Palacký pokoj, lebo to mu my veľmi ľahko dokážeme, že na Slovensku a v slovenských dôležitosťach my väčšiu máme zkušenosť a zbehlosť, ako on. Jemu je snadno tam v Prahe na 80 mil vzdialenej ideále jednoty česko-slovenskej strúhat; ale nám tuná, ktorí sme mňá ako mladí, ale prídeša už skutočne prekročili tú mhillistú čiaru toho púheho literátorstva a chceme ľud nás k dačomu vyššiemu priviesť, my vieme, čo je to za darobná ráca chcieť do ľudu vznášať to, čo je nie čeho. To my veríme, že sa P. Pal cesta násia môže zdať záhubnou, ako takému, ktorý bol naučený počúvať o veľkej jednote Čechov so Slovákm, bez toho, aby len raz bol pochop tento spýtoval a ako s ním živote stojí, sa presvedčiť očividno hľadel. Ned ale takto záhubu veští, čože nám neukázal znaky a symptomy tohto letenia do strepsti? My ukazujeme znaky života hrmičiejsie od toho času, čo sme začali písat po slovensky; hned, ako vyšiel II-bý ročník Nitri,⁷³ už v tejto slovenčine napísaný, strhly

⁷² Prvý ročník almanachu „Nitri“ vyšiel r. 1842, a bol písaný este v biblickej reči; druhý sa objavil

M. Hurbas a jeho borba proti Čechom.

sa zivejšie interesy slovenské v dušach kmeňovcov našich. Sto a sto hlasov pro et contra⁷⁴ sa zdurilo zo sna a urobilo lom vresk; spiace hromy stiahla na sebe knižkotáto. Jední ju špinili, na posmech zvádzovali, o zem trepali, páli, spisovateľov a vydavateľa špríbaninami zasýpali; iní tendenciou oslavovali, z príkladu tam pomiešaným foriem, celé hárky foriem, oprav, návrhosťmi popísali a k vydavateľovi a iným spisovateľom posielali, varili v sebe princípy aj formu. A toto všetko platí väčším dielom o tých, čo sa do toho času o literárne veci alebo málo, alebo nič nestarali. Toto sa práve v tom čase stalo, keď na Slovensku preletovala myšlienka o slovenčine; takže vydavateľ Nitri si nijako neosobuje náležitosť tento. On vychytal z podania, ako anjel nevdený v národu lietajúceho smelosť a hodil do variacích sa živlov skus tento literárny. Pritom k obráneniu a pred obvinením ma zo sebevôle pripomínam, že slovenčina tam upotrebená mnogými, najmä

r. 1844. pisany už v slovenčine. „Nitru“ redigoval vydal podobne Hurban.

⁷⁴ Za slovenčinu a proti slovenčine.

ale Lud. Štúrom,⁷⁵ Rimavským,⁷⁶ Bohdanom,⁷⁷ Hroboňom⁷⁸ skusovaná, opravovaná, Slovákom inými dopĺňovaná, čistená dla toho, aké komu formy ako slovenskejšie známe boly, vystavovaná bola, tak, že ako slovenčina na pospol, tak aj slovenčina v Nitre II. vystavená, je dieťa žijúceho v kmene genia a podania národného. Nato vstúpil do života Tatrín,⁷⁹ v ktorom sa žiadosti kmenové, náblady vedomcov slovenských vyrazily, prednesly, hádky prudké o živote kmena a jazyka nášho strhly, tak hlavnnejšie pravidlá a princíp určily, k nasledovaniu, alebo lepšie k približovaniu sa k ideálu reči dvere otvorily, vnuknutia dalo, pohnutia načalo, až sa celé Slovensko do ohňa pustilo! S týmto pohnutím hned sa tvorili spolky miernosti, nedeľné školy, konsociácie literárnosti,

⁷⁵ Ludovít Štúr (1816–1856) nezapomennutelný buďtiel národa nášho. Štúr, Michal M. Hodža a J. M. Hurban boli vodcovia slovenského obrodenia.

⁷⁶ Janko Rimavský (1822–1905), rodinným menom Jan Francisci, vynikajúci básnik nás.

⁷⁷ Spisovateľské meno Hroboňa, tiež spolupracovníka „Nitri“. Vidz i násled. pozn.

⁷⁸ Samuel Hroboň, ev. farár, narodil sa 1820-ho, pôvodca niekoľko nadšených veršov a iných menších literárnych prác.

⁷⁹ Literárny spolok Tatrín, založený roku 1844-ho na základe slovenčiny.

rárne aj sociálne; i nato prišla milosť královská a Noviny⁸⁰ sa s Orlom tatránskym zatočili nad chaos týmto nezriadením a výrejne sa radilo a riadilo, karhalo a škamralo požehnávalo a rozpalovalo, až sme na tento slupeň prišli, na ktorom už dosť hojných spisov a viac ešte praktických skutkov lásky posvečenia a oddania sa losom a osudom národným preukázal vieme. A všetko toto rástlo a konalo sa v strede najväčších ústupkov, hrozieb a prosieb, nápadov a lanatičného prenasledovania a to jak zo strany cudzích, tak aj najviac zo strany našich vlastných, jak bratov slovenských, tak aj najviac bratov českých!

Kto sa prihľadne bliž teraz Slovákom, uzná, že len najväčšia zlosť alebo nezkúsenosť a nezbehlosť toto pekné zapálené pochutie záhubou kmene slovenského pomenovať môže. V tomto trení sa prelomily dve ohromné hrádze, ktoré kmen slovenský delili a to sice predne tá hrádza, ktorá delila spisovateľov od Ľudu, lebo to vieme všetci že česky spisujúci Slováci sa vždy za dač vyššieho, velebnnejšieho a nedoklejšieho držali, lež aby boli do vstahov s Ľudom so-

stúpili; Ľud tento oni ako len zberbu počívali, svoje ospravedlnenie tam v Prahe najúc! Druhá ale hrádza, ktorú prelomila slovenčina, je vstah nás k zemianslu a Ľudu katolickemu, ktorí prvej odstrčení boli česťou od bratov svojich, s ktorými im bolo chádzat sa v každom okamžení, ktorí ale teraz bez rozdielu náboženstva kníhy po slovensky vydané čítajú. Noviny⁸¹ naše sú zato národné, že ich národ číta a teda nie len evanjelici slovenskí, jakoby iste s českými bolo sa stalo. Sľuchta vyššia a nižšia, ktorá ani čas, ani vôle nemá učiť sa grammatiky české, bola by stratena na veky pre nás, keby Noviny v českom nárečí vychádzaly. Nechže nám tu nevraví nikto, že je to lenivosť celého kmene; lebo tým právom by sme my kmen český z lenivosťi obvinovať mohli pre neučenie sa slovenčiny. Kmen a literátori sú rozdielne pochopy, tisto majú naď nárečia slovanské, tamten má dobre voje vlastné vedet. Toto hľa sú znaky života a pôsobenia slovenčiny; čože nám za symptomy záhuby zo života nášho ukáže Palacký? — ! Toto nech je odpoved všetkým, ktorí v Júbení sa našom len záhubu vetria.

⁸⁰ Stúrove, už spomennuté noviny.

⁸¹ Stúrove.

P. Palacký vraví, žeby sa slovenská reč mohla povýšiť na literárnu vtedy, keď by sa v nej snemy držaly a ona na diplomatičnosť povýšená bola; ale my odpovedáme, že jedna z hlavných príčin, pre ktoré reč slovenská tak je postlačená v Uhrách, je tă okolnosť, že prebudenejšia strana slovenského kmene činnosť svojho ducha českými modlitbami a postúlami uspokojila, nezatáčiac po kmenevom, národnno-politickej živote, pričve, po otcovskej reči, že len ustavično snivala o českých Husitoch a Bratcoch Moravských,⁷² o králickej biblii, o jednote s Čechmi, ale nikdy nie o kmene svojom a jeho určení. Strana druhá, väčšia, vo snach spiacā, ani len nesnívala: hinc illae lacrymae,⁷³ že ti čo sa zdali byť precilejší, čechizovali a ti čo spali, neslovenčili. Tak holo sme časy našli my, že po krátkom sne o Čechoslovanskej videli sme sa byť sami opustenými od vlastného kmene pre jeho v sebe rozpadnosť. Keby ti vychváleni českí spisovatelia na Slovensku boli lepšiu stranu kmenového určenia trasili, nebola by slovenská reč teraz tak potupná, ako je

⁷² Náboženská sekta, odvetvie Husitov.

⁷³ „Tu tie slzy“, s čím asi to chce povedať, že v tomto väzí príčina toho“.

eko od času Bélovych⁷⁴ veľa milionov eiekovov vedy dolu slovenským Dunajom ubehlo.

Snemy a diplomatičnosť ale netvoria literatúru; toho príklad máme na Maďaroch. To si najprv založili literatúru, akademiu, noviny, spolky — až potom vyhodili zo seba latinčinu. A tak to išlo všade; zato nič ďal nedokúzal P. Palacký, keď povedal: že zato, že sa nesnemuje po slovensky, ani slovenčina sa na literárnu hodnosť povýši nesmie. V Čechách sa tiež ešte strašno málo snemuje a diplomatizuje po česky a predsa literatúra sa zmáha; ba môžeme smieľo povedať, že o čo je teraz česká reč mocnejšia aj v riaďu krajinskom, to len samej literatúre má čo dakovat.

„Ale nyní“ vraví ďalej P. Palacký: když slovenské snemování a auradování zákony novými takm  zapovezeno jest, když maďarčina víťazná i až do tých selských škol auředn  vt ratí se počiná, když slavov  viď v národu bez m la všickni Slováky opustiv , t Maďar m p lnuli, národ s m v soh  nes-

⁷⁴ Matej Bel (1684–1749) veľk  uhorsk  historik slovenského pôvodu; písal po latinsky a kde-to česky.

velikí na prostrední a nižší, tudiž nevices chudé triedy obmezený, k tomu na někotakero podnárečí rozdelený a nesvorný, nikdež pevý jednoty, nikde veřejného, socialního života, nikde samostatného centrum pro své důležitosti nenacházející, konečně opuštěný ode vši pomoci lidské, do posledního hoje o život a smrť, jako do víru vše pohlcujícího mimo vši svau zachvácená se cíti; nym dílo takové zamýšleti, starím nesvornostem nové podnety dávaty, sily ještě více rozdrobovat a lím pro nastalé půlky nové snad i původní svůj cíl s očí paušeli, jest — ať se co nejmírněji proneseme — blud osudný žalostný.⁶

Najprv sa pýtame: ked je takto hrozný stav slovenského kmene, čo majú Česi k oblahčeniu tejto osudnej farchy? Čim nám pomohli v tých strašných bojoch od roku 1841? Co nám dajú oni za to naše do toho starého *status quo*⁶⁶ sa navrátenia? Kde bola akú pomoc pre naše biedy v tom čebizovaní našom kmene slovenského? Sympathiu Čechov sme mali v našom nešteti, to je pravda a vtedy sa kmen český domnieval, že kmen nás dosť bude mať v sebe sily, aby

⁶⁶ T. J. navrátenie sa k biblickej reči.

sa obránil; teraz, že sme sa opovážili oprieci o tú samú svoju vlastnú silu, utratili sme faktorič českých spisovateľov aj sympathiu, ebo vidno aj z P. P.-ckého článku, že nemilosrdno o krízi našom rozpráva a ešte aj samú pomoc ľudskej nám odopierať sa opovážuje. Stojí nám P. Palacký zato, že sa ten drozny nás stav popraví, ked budeme česky písat! My ale sme o pokroku slovenčiny požehnanom doleraz stámi príkladov prevedení.

Znajúc teda nešteti naše, odvážili sme sa už jedenraz sami kmen nás zkriesiť a k životu jeho vlastnému prebudisti, aby aspoň sám seba mal, sám sebon sa ratoval. *Kmen nás slovenský nevylieval krve za českú ale uhorskú korunu, on je vpletenuj v pásmi celkovito inšom ako českom, zato aj inde musí obranu svoju hľadať, ako v obrazotvornej velikosti českoslovanského, to jest českého literátorslu; na základe verejnej spravodlnosti a historickom podstavku k stálejšiu dojdeme výsledkom, ako na pokútnych theorách v jednom veľkom českoslovanskom národe. Dom náslo kmene a jazyka je vlast uhorská a v čiem mene môžeme sa na právo svoje domáhať, to je spravodlnosť krajinského zriadenia a zato máme, že tie predsudky,*

aké vo vlasti našej o Slovácoch lietajú, nie českou, pre uhorský štát voždý len cudzou, ale na všetok spôsob slovenskou, ako domácou, krajinskou literatúrou zaženiem. Toto sa už aj viac od toho času, čo pišeme po slovensky docielilo, ako by naši odporníci mysleli. A práve zato veríme, že hocpríam jednotlivcovia tiež bývajú k prislahovaniu spravodlnosti, — štál uhorský, slavy, ba sami Madari uznajú spravodlivé žiadosti kmene nášho a neodoprá mu práva vzdelenie seba svojou oľcovskou, domácou, krajinskou rečou.

— Ale P. Palacký vraví na tieto prakticko-životné naše dôvody: „Všecky ty řeči nejsou nje, než pauhé pedantické žvastání.“

My sme teda pedanti, ktorí chceeme život, ktorí sa ohliadame po tom svete, v akom žijeme, po tých okolnostiach sociálno-právnych, v ktorých lud nás svoj dobrobyt zemský hľadá, po tých vstahoch krajinsko-národných, z akých sa vyzuť k vôle Čechom nemôžeme, z akých výnaf k vôle nikomu nechceme; toto všetko, čo sme my živejšie v novšom čase poznali, menuje P. Palacký ešte aj ináce a sice: „bludem osudným a žalostným.“

Čože budú ale tie teorie o českoslovan-

kom národe? ktorého nikde inde niesť ako Čechách, kde že je životnosť češtiny pre Slovákov? Vari v tom 300-ročnom spisovaní postil, modlitieb a českých grammatik? Viacej pedantizmu učeného je v tej théorií, že Česi sú Slováci a Slováci Česi, ako v tom našom: Slováci pište po slovensky! Kto je teda väčší pedant, my, ktorí opierajúc sa o život a silu kmene nášho, chceme lud z hedy jeho vytrhnúť, či P. Palacký, ktorý tam v Prahe o jednote česchoslovanskej písce — a ludu slovenského potreby nezná? Kto je väčší pedant, my, ktorí ukazujeme, že čeština iba nás lud zahatala, rozdelila, spisovateľov nadula, na lud nás ohľadu nebezpečí ho zanedbala a ešte aj teraz život jeho udíša, domu všetkému my slovenčinou potáhaf nícteme, či P. Palacký, ktorý s tým hotovým pochopom, že sme jedno, aj dalej chce nechávať kmen náš v tej istej psote a bude literárno-národnej, vakej doteraz bol? Kto je tu pedant? A kto pozre na všetek ten život, aký je už doteraz slovenčinou vzbudený: ten vykríkne mená pedantov, medzi ktorými iste bude aj P. Palacký!

My proti tej prorokovanej „strastné době“ vyvolávame živou rečou tie moci, ktoré pri

češtine zadriemaly v kmene našom; zato nátie daktoré vrtochy a pochybnosti P. Palackého, hore vyložené bez všetkého sháňania sa po dôvodoch odpovedáme.

„Snémování“ slovenské je u nás tak „zapovelené“, ako české; nám teda žiadon dôvod za české spisovanie pre Slovákov nepodal P. Palacký tým, že našej reči na Slovensku nediplomaticnosť vylíkol; stavý naše, ktoré odstúpily od kmene svojho iste čestinou nebudú spätkom privedené, ale s istotou povedať môžeme, že tí, zo stavov vyšších, ktorých sme slovenčinou získali pre čestinu, ak by sme hou aj ďalej písali, od národnosti slovenskej by odpadli; „národ neveliký“ slovenský sa väčším nestane, ked my evanjelici aj po česky písaf budeme; že je rozdelený v literatúre to je pravda a my sme práve preto čestinu opustili, aby sme počeli tých, čo tú rozpadlinu množili, zmenšili a ako Slováci k Slovákom sa priblížili a ked sme prv napriek tomu, že sme česky písali, Čechmi byf nemohli, teraz o toľko lepšimi Slovákm sa stali! Ze nemáme pevnú jednotu! Teraz ju máme oveľa lepšiu od kedy slovensky píšeme, jako prv, čo sme česky pisali, lebo práve čestina bola ten klin, Slovensko na dve strany kálaťuci. A bár Vy máte pre nás

veľa titulov stranných, menujúc nás Tatrami, Trpáci,⁵⁶ Trnavčanmi, Bérnolakistami, Sotákmi⁵⁷ a t. d. my predsa všetci len jednu máme devisu: slovenčina : len jednu zástavu: život kmene slovenského a môžeme Vám tú smutnú pre Vás novinu s istotou povedať, že neubehne veľa času, čo nebude môcť ani len ceknúť nikto o inšom, ako o spisovanej slovenčine; po tejto jednote nastúpi ten sociálny život, ktorého nedostatok nám vytýkate; centrum pre dôležitosť svoje tiež ešte nemáme, lebo kmen slovenský samocinne od krátkeho len času pôsobiť počal, máme ale jednotlivých centrov viacej: máme kraje, mestá, mestečká, dedinky, v ktorých teraz skôr dostane Slovák knihu a zprávu o svete, jako kym sme ešte to spoločné centrum s Čechmi mali, tú Prahu zlatú. *To sú živly budúceho centra slovenského, ktoré sú nám životne drahocennejšie, ako celý ten lesk besied literárnych pražských!*⁵⁸ Pokým

⁵⁶ Hontianski a dolnozemski Slováci.

⁵⁷ Zemplinčania.

⁵⁸ Nesmrirne cenná a hlihotá myšlienka, v ktorej je jasne odzrkadluje rodolubosť a patriotizmus Hurbanu. Milšia je mu i chairná, ubiedená Slovač a jednoduché dedinky slovenské, ako zlatá Praha, ako celý lesk a blesk cudzieho českého mesta. —

sme ešte theoretisovali, idealisovali, dotiaľ nám tie chýry pražskej slávy spisovateľske ako čarodejnícke zámky, po ktorých sme lúžili vo snáh, sa zjavovaly; odkedy ak o ľloveku⁸⁹ slovenského obliadat sme sa počali, aj tieto blesky fantastické svoju cenu pre nás stratily. A že kmen nás pre reť svoju „opuštený ode vší pomoci lidské“ zostane? Toto je neludské nie len v skulku ale aj v samom slove a hrozbe, načo my dúlanlivosťou odpovedáme: „Spes Deo confusa nunquam confusa recedit!“⁹⁰

Starým ale nesvornostiam nové podnete my nedávame; sčítajme len kto komu tolko paškvilových priezvisk, nevkusných ohovárok a poltváranín napripisoval, či my Čechom a českej reči, či Česi nám a nášmu nárečiu České Museum aspoň do 50 rozličných paškvilových frázov a slov vypustilo teraz v Hlasoch na nás a na naše slovenské nárečie. My svoj kmen biedný, zabudnutý, v sebe roztrhaný, telesno aj duchovno zrazený, tak

Cože máme z tej vysokej vzdelanosti českej, keď nám cudzia; trávnice sú jednoduché, ale tie sú aspoň — násťe.

⁸⁹ Kurziva od H.

⁹⁰ Nádeja v Bohu skladaná nikdy neustupuje neochabne.

v živote ako v literatúre len slúžiť navyklý zdvihame jeho rečou, jeho miestnymi a kmenovými právami, jeho vlastným geniom: či týmto všetkým nesvornosť tropíme? Či je nie opak toho pri Čechoch, pri Vás a Vašom Museum, ktorí za tamtie naše práce, na nás vychádzajú ako na lotrov! Aké práva máte Vy a české Museum nato, aby ste nám a našej otcovskej reči nadávali? Počiete snáď, že ste to Vy nie, ani české Museum: ale ste to Vy videli, čitali, súdili, vydali, s fanatismom rozširovať dali. — Toto je nesvornosť tropenie a hľadanie zádrapky na kmene susedskom.

Hovoríte ďalej, že nám nič nepomôže, ako: „pravý entusiasmus a svornosť celého národa, zakladajúci sa na všeobecné chitosti k občiatom a k zaprení seba samého i všech rôznych interesov svých.“ Hej, hej, entusiasmus celého národa! V nešteti slovenskom, ako sme to pri bojoch našich nedávno len trochu prestavšich zkúsili, nám nič nespomôže iba celého Slovenska jednota a entusiasmus. Ale, čože to boly za boje! hádky, hromždenia, prenasledovania: to ešte nie je boj! A predsa ani v týchto šaryátkach, kde sme vtedy dla toho hotového pochopu o jednote medzi Slovákm a Čechmi spo-

jeni boli s Vami — nič, nič, nič sme neboli napomožení od Vás!! Ergo — jednota slovenského kmene v sebe je liek pre rany slovenské. Češi nám na ceste práva, zákonov, verejnej spravedlnosti nič nemôžu pomôcť; a tak celá táto jednota s nimi, bez zjednotenia sa kmene samého v sebe, ktoré bez jednoty v literatúre sa ani myslieť nedá, nič je nie inšie, ako pedantická, pre Slovákov neužitočná, Čechom zbytočná konštrukcia.

Ze boli Chorvali mûdrejší ako my! To je pravda, ale že sú slovanskéjši ako Češi, to je tiež pravda. Mûdrost ich aj my uznávame najmä z tej strany, že nebrali pre vzdelanie svojho kmene nárečie cudzie, ale povýšili na literárnu hodnosť jedno zo svojich kmenových podnárečí, menovito rozšírenejšie dalmatínsko, k čomu ale tiež razom neprišli, ale ako u nás Bernolák počal po trnávsky, t. j. v podreči domácom písat, tak aj Horvali najprv prísnou, provinciálne horvatsky písali, až pozdejšie sa povýšili k tomu, ktoré je teraz už zobecnené. Tak prestanú aj nase trnávčiny, soláčiny, šariščiny, trenčiančiny a t. d. a bude jedna čistá slovenčina, nech len aj my z jedno 12—15 rokov ako Horvali po našskej účinkoval budeme.

Mûdrejší teda boli Chorvali od nás, ktorí me tikli bez prospechu do kmene cudzím ľemu nárečím vzdelanie a osvetu. Ale že sú zas slovanskéjši bratia Horvali ako Češi — toho dôvod máme ten, že sa do nás tak sezabrdajú ako tisto, na nás neskakujú a nám horké kalichy života nášho, ktoré pieme pri práciach a obetiacach za kmen nás tiež ešte nezhorčujú, ako to daktori bravia naši v Čechách, skoro všetky redakcie českých časopisov, ako to samo Museum české robi.

A abych ešte o Chorvatoch dačo povedal, už prosím Vás, čo nám týchlo na oči staťe? Za jedno vieme, že naše snaženie um inším okom sa pozornuje — až na dalmatínskych jednotlivcov — ako v Čechách; za druhé, ani Gájova⁹¹ zásluha nie je inšia, ako tá, že otvoril knihu života Slovanom poludným, že vzkriesil ducha tých kmenov, ktoré zohodené si teraz zvláštne svoje cesty razia a svojho ducha osvecujú, čoho svedectvom sú: Zora Dalmatínska.⁹² Kmentijske

⁹¹ Ludovit Gaj (1809—1872), jeden z najoduševnejších vodecov horvatského politického a literárneho obrodenia. Podobný zástop mal u Horvátov, ako Štúr u Slovákov.

⁹² Horvatský časopis vychádzal v meste Zara.

in rukodělske Novice,⁹² a t. d. menovito tieto vysokovzdelaným dr. Bleiveisom⁹³ redigované kmen slovinský statno predstavujú.

Hovorí ďalej P. Palacký: „I zdali tam enthusiasmus jest, kde ani ochotnosti nemí prinčiti se náreči nejbližšiu“ (t. j. na Slovensku)?⁹⁴ My vravíme ale, že je to satira na enthusiasmus, len rozumie sa s tým maľčkým pojmenovaným, ak to veru platí o spisovateľoch a vzdelancoch a nie o pospolitej Indu, ktorý veru (aspoň u nás, o Českom nič nevravíme) nemá času a dostihu na učenie sa nárečiam. Lež českí spisovatelia, ktorí toľko chcej mať enthusiasmu za Slovanstvo, že myslia ním aj slovenský kmen — nech mlčím o iných — spasit moci, českí redaktori a celebristi besied a bálov spoločenských, ba sami koriseovia českej literatúry, ked výmeš Slovákov, ani sa len ohliadnú nechcú nie len na túto slovenčinu našu, ale ani na žiadnu knihu slovenskú. Nuž aký že je toto enthusiasmus? Ak je enthusiasmus, teda ho my musíme k odznačeniu ho od slovenského enthusiasmu

⁹² Slovinsky časopis (I. ročník vyšiel r. 1843).

⁹³ Dr. Ján Bleiveis, zverolekár (1808–1881); bol priekopníkom slovinskej literatúry.

česko-literátoriským pomenoval! A kto ho chce ešte bližej poznať, nech číta Pražské noviny, Českú včelu, Poulníka⁹⁵ a tu tiež Hlasy pred nami položené!

My slovenskí India a to či sме spisovatelia či nie, to jest, ktorí sa len interesujeme o národnosť slovenskú, všetci tomu „od lávna organicky vzdelenému a v národu cašemu již skutečně rozšířenému“ nárečiu českému sme sa priučili, ba ešte aj tie no-votárske pravopisy české, akých najmenej patero jesto, známe. Nás enthiasmus je takým činom trochu odchodný od toho česko-literátoriského⁹⁶ a že nás biedny Iud za nami nevládal, nie je divu, keď sami českí spisovatelia z tohto ohľadu nemohli više, ako k českoliterátoriskému enthusiasmu prísť!⁹⁷

⁹⁵ Vtedajšie české časopisy, ktoré napádaly slovenské hnutie.

⁹⁶ Kurziva od H.

⁹⁷ K tomuto pod hviezdičkou pripoji H. nasledovnú poznámku: „Prosime, nech toto nevysfahujú na seba ti, ktorých my z českých spisovateľov za jejich enthusiasm címe a ktorí aj o samom Bernolákovi tak ako o nás o moc poctivejšie myslia; spadajú sem India od Havlička — až po najslavnejších journalistov proti — slovenských! Spisovatel.“

že my „na krehkém a lichém základě, na pauhém pohodl^{**} několika svých krajanů“ staváme, nadhadzuje nám P. Palacký, ale veru celkom nespravodlivu. Lebo tých „několik krajanů“ je slovenský kmen, s výnimkou dakolko tisíc duší, čo polovičato až k smiechu češtinu lámu a dakolko osôb čo sa ju horko-fažko naučili. A kmen ako kmen čas a mozole svoje k dačomu inštemu má určené, ako len naučif sa nárechie. Nám ale môže P. Palacký pohodlie na oči nedržať, lebo čože by bolo pohodnejšie bývalo pre nás, či po uľačenej ceste kráčat a dilettantizm literárny ako sa doteraz prevádzal, prevádzaf — a či zarezaf sa do storačkých bied a horkostí kmenevých, stvorovať si nový nástroj k dvihaniu ľudu zabudnutého a pretrhať ním sny letargické celého kmene? Ved' je to to naše nešfastie, že sme sa nechceli spokojovať ani s tou osobnou slávou českého spisovateľstva, ani s tou chabosfou a driemavostou kmene slovenského, z akej ho tamto zdurif v stave nebolo, ale sme zatúžili po junáckejšom sa ľúhaní, ale sme si zažiadali prekotif kolísku satanskú, v ktorej drichmal Slovák bez osobnej, raz-

^{**} Kurziva od H.

nej, samostatnej činnosti, bez ohliadania sa na najbližšie jeho potreby a poroby, rány a hedy!

Tých párr spisovateľov, kňazov a učiteľov evanjelickejch mal kmen nás pokým sa k slovenčine sláynejsie nepriaznal — a pri všetkom ich kázani a veršovaní si on pekno, krásno podriemkával; od kedy píšeme po slovensky, tamých počet sa rozmnožil a z iných vrstiev nám ich príbuddlo množstvo. Máme teraz za spisovateľov mimo tých, čo už holi prvej ažo šlechty vyšej i nižej, z duchovenstva katolického aj evanjelickeho, z doktorov, zememeračov, pánskych úradníkov, z ktorých žiadnen by nebol nikdaj české pero chytíť tak aj zo známosí svojich, zo svojho ducha srdca pokladov krajanov svojich nenašiel! Tak hľa to išlo prvej, takto hľa to ešte až nepôjde od teraz, lebo sme našli strunnú, ktorej vibrácia, ktorej otriasanie sa duchovne ohluší nepriateľov a vzkriesí tajné driemajúce v kmene našom sily a moci.

Čeština práve uvádzala do pohodlia a nečinnosti kmen slovenský. Kto je známy na Slovensku, vie, že to ani u samých kňazov evanjelickejch nie je hanba nevedet dobre pišať v úradnej, liturgickej reči českej a toto preto, že tá mienka na pospol panuje, že sa

Slovák dokonale českému pravopisu naučí nemôže. Tito a takisto ale najviac broja teraz proti slovenčine, ktorí by sa predsa učí už museli, lebo pri nej by nemohli sa ukryť pod výhovorku: že sa Slovák slovenský pravopis naučí nemôže. Čo my teda robíme, to sa nijako nedá pohodlou pripisať.

P. Palacký nám aj kmenovitosť upiera užíva k potvrdeniu toho tento dôvod a sice „že národ (slovenský) ako národ ani slobodených politických práv nemá, kde v snených priezrení jeho protivníci zákon jemu zhaubné ukládají, proti nimž on a ceknauť nesmí!“ Čudujeme sa veľmi, že P. Palacký na takýchto veciach kmenovitosť zakladá, keď to každý z nás vie, že on na dačom inšom položená je. Keby zaistie politické práva kmenovitosť určovaly, ted by sme ani ako Češi tu v Uhorsku kmenovitosť neboli, lebo v uhorskom štáte český kmen menej platí ako náš. Lež poznat z toho, že P. Palacký nezbehlý vo vzťahoch našich krajinských. V Uhrách nemá žiadnen národ ako národ výlučné práva a privilegia; díuuhorskej *Constitutie*²⁹ je jeden národ a sice: šlechta vyššia aj nižšia, duchovenstv-

vyššie a nižšie, katolícko a nesjednoteno grécko; ostatné obyvateľstvo je „misera contribuens plebs“³⁰. Na kofko teda aj slovenský kmen má svojich magnášov a zemášov, biskupov a knázov: na toľko smie aj on „ceknaut“ na snemoch, ako že daktori už aj cekli vie každý, kto trochu bližie do Diariov³¹ snemových nakúkol. Kmen teda slovenský ako kmen sám a sám je vina, že necekal prvej, čoho hlavnejšia príčina je, že aspoň o 100 rokov prvej nepočal sa o svoju krajinskú domácu reč staraf a svoju kmenovitosť číti. Lež Vy Páni nám ešte aj teraz to robíte zbraňujete. Nemáte dosť na tom, že sме Vám za 300 rokov o vlastnom kmenovej škode slúžili literárno, ešte nás aj ďalej chcete primrazil do tej istej nepraktičnosti českého spisovania pre Slovákov? Sme kmen v Slovanstve, sme aj kmen štátu uhorského; a nás dobrobyt kmenový hľadajúc nesmieme ho ani v Česku, ani v Poľsku, ale ho musíme hľadať na základe uhorského Slovanstva.

Na koniec sa P. Palacký ale tak ukazuje, ako by sme takého muža ani vo snách najčernejších neboli tak ohčakávali, lebo zá-

²⁹ Mizerný, neboráčky fud.

³⁰ Snemové denníky, zápisnice.

verka jeho prípisu najprv nás ukrivduje a nespravedivo ohovára, potom ale práv očierňuje, upodozrivuje, s denunceiaciou hrozí! Píše: „Co každý zkušený človek predvidal, že nastoupili Tatanci novou dráhu svau, horleni své již ne proti Madarum, jelikož nesmějí, ale proti Čechům svým nejvěrnějším někdy přátelům obráti, — to bohužel i dříve nadání již ve skutek se obrátilo“.

Tak vysoko v povesti aj úrade postavený muž by predsa takúto zbraň inším Juden mal zauechať, tak n. p. Havličkovi, Dropovi,¹⁰² Šorgalovi a t. d. sám ale len na dôvody sa oprúc, samému behu veci sa nedrábať. Lebo, ktože to môže potvrdiť, že by sme my ták podľi, slabí, bezcharakterní boli aby sme sa na bratov Čechov oborovali a tým, ktorí nás utláčajú, ustupovali? Pán Pałacký, ak mu je drabá čest, musí nám to i skutkom dokázať, kde sme my horlenie naše odvrátili od nepriateľov našich a kde také obrátili proti Čechom?

Ak sa z nás kto aj prisnejšie vyjadril proti jednotlivým spisovateľom, najmä tým, ktorí nás svojimi satirami, vtípkami, po-

¹⁰² Jan Samuel Droppa, učiteľ ev. v Bańskiej Bystrici. Droppa tiež písal do „Hlasov“.

neskami, ba zjavným utrhaním do pola vvolali; za jedno, či sú jednotlivci kmen? a za druhé, či sme na utrhačstva, ohovárky, prekrúcaniny a zlomyseľné spríhnaniny nemali hlasu svojho pozdvívnať? A čitate tie najprudšie naše polemické články, či vne kde napísali len jeden riadok Havličkovským prasidlám podobný? Či sme my len jedno slovo podobné o českej reči povedali, akých Museum v Hlasoch stá na našu vypustilo?

A povedzie nám, kde sme mlčali strešencom madarským? Či môžete na Vaše svedomie povedať, že česke časopisy kedy zmučilejšie slovo Madarom povedaly, ako naše edné slovenské národné noviny? *Že proti Madarom ako Madarom nepíšeme, to vyzládáva naša mestianska stádočnosť, naša zákonnosť, naša spravodlivosť, naša loyalnosť.* Proti strešencom ale *ultra-madarským* my aj „čeknúť“ smejeme, aj sme už dosť rekali. *So strešencami českými ale celkom ináč zachádzame, ako oni s celou našou venu.* Stúp odpovedal na prasidlá Havličkove, že je *luhkomyselný chlapec, čoho on plnej mieri zaslúžil, ja som mu tiež odineral mieru a kej je hodn;* ostatne kmenu českému a násim spisovateľom dali sme a dáme pokoj.

Jestli nám P. Palacký nedokáže, že sú proti strešencom maďarským sa nebrániale na to miesto horienie svoje proti Čechom obrátili; my to jeho chtenie nás pre celým Slovanstvom zo zrady proti bratom a zo slabosti proti nepriateľom obviníť z verejného utrhačstva prehlásime.

A o tomto poslednom punkte sa vyjadrujmusím, že si P. Palacký zachriakal na náale schriaknutú slinu vo vlastných ústach podržal. Piše zradným perom toto: „Ke tedy nesplní se aspoň druhé predvídaní, prehľadajúc k horšiu ještě převratu nových těch horlitelů, — převratu, kterého zřejdil jmenovati nechceme, abychom ani poskytnutím o něm myšlenky vinni nebyli.“

No len tak, Páni moji! Takejto Vám ešte potreba bolo zbrane! P. Palacký sa v presudku svojom Trnkovho spisu¹⁰³ žaluje na tých starých ypsilonovo-obrancov¹⁰⁴, ktorí vra-

¹⁰³ Franc Dobromyl Trnka (1798—1837) český spisovateľ, ktorý bojoval na literárnom poli za uvedenie formou reči moravskej a slovenskej do českej literatúry. Z tohto vyplývajúc mal kruté polemické s Palackým a pražskými literárnymi kruhmi. Ten „presudok“, na ktorý sa H. odvolava, je tiež v Hlasoch odtisknutý (str. 33—58) z Časopisu Českého Muzeum 1832.

¹⁰⁴ V českej literatúre na začiatku XIX. stol. zúrili veľký boj okolo pravopisu v ohľade užívania liter: y a

neupřímní krajané a väšniví nepriatelia o nás označeli a rozpisovali, že nechlejice již totiž ypsilonu ako pred tím psati, bûh víjaké nebezpečné auklady proti obci, vláde, mrvam a náboženství sirojíme!¹⁰⁵ A teraz sám zvestuje akési hrozné prevraty — z dôvodu toho, že Slováci po slovensky sa písali dali. Grót Zay¹⁰⁶ a novinář Košuth¹⁰⁷ a Havliček nás už pred svetom tolko sa naoklepkovali z panslavizmu, t. j. z rusizmu, že tie Irázičky už stereotypnymi sa staly u vrahov našich! Teraz teda aj P. Palacký sa pripojil k nim, lenže o chrachotu tamtych dobré vieme, zato že bol už sto a storáz vypľuvaný na nás; lež o Palackého nevieme. Zato sa oni bránil neideme, len ale naše osvedčenie pripojiť za povinnosť si pokladáme, že dotial Vás všetkých za utrhačov a ludi beze eti mať budeme, dokiaľ nechtiac uznat naše poctivé, zákonné, verné a loyálne úmysly nás z takých hriechov či obvi-

¹⁰⁵ V pôvodine v niektorých slovach odchylnie cituje tu H.; ja podávam originálnu osnovu na základe „Hlasov“. (Vidz „Hlasové“ str. 49.) Inak rozhod je nepatrnej.

¹⁰⁶ Gróf Karol Zay (1797—1871) hlavný inšpektor uhorskéj ev. cirkev.

¹⁰⁷ Lajos Kossuth, (1802—1894) všeobecne známy veľký maďarský štátnik.

ňoval zjavno, či upodazlivovať¹⁰⁸ poluteľna budeš, nad akými sa naša duša hrozí!¹⁰⁹

Ukážte nám príležitosť, kde máme hľať kráľa svojho kráľa, za svoju zákonnú vlast a uvidíte, že ste Vy nie lepší ako my vlastenci! Ale denunciacím hrozle tam pražskému fabričnému ľudu a nie nám, ktorí máme nároky na sociálny život a vieme, že nikdy slovenský kmen neobživne prevratami, ale na základe domácom, zákonnoum, právnom stojac vyšívame sa osvetou ducha, k akému teraz vždy viac o viac kráľ jeho pomáha, nepriatelia prekážajú vždy menej a menej vladzu — vyšívame sa hovorom osvetou ducha k celkovitému pochopeniu svojho určenia na zemi!

Na P. Palackého teda dôvody, obvinenia a inšie vrlochy sme, ako sa nazdávame do stačne odpovedali; na ten posudek Trnkovej dvojhárkovej brošúrky¹¹⁰ nie je mi teda treba odpovedať. Staré recenzie na staré knihy — sú antiquársky tovar. Kto aj len posudek číta zo súdnych Slovákov.

¹⁰⁸ H. takto píše formu „upodazlievať“.

¹⁰⁹ Kurzíva od H.

¹¹⁰ Brošúrka bola: „O českém jazyku spisowném“. Sepsal František Trnka. V Brně 1831. Vidz ešte poznámku našu č. ¹⁰⁹.

Teda sa len o tom presvedčí, že Češi nikdy neboli náklonní k opravovaniu svojej reči! Moravania Žiak¹¹¹ a Trnka, Slovák Kollár a iní skoro bez počtu darmo kričali, narúhovali, prosili, aby sa Češi zbližili k nám, ale všetko darmo; aj P. Palacký sa dosť nemotorno vyhovára tam tým dvom moravským spisovateľom, žiadajúcim ľubozvučnejšie formy, že vraj, kto rozhodne, čo je ľubozvučnejšie.

Všetci teda ti páni, ako P. Jozefy¹¹² a iní Slováci, ktorí chceli mať slovenskú češtinu a českú slovenčinu, akúsi prostrednú cestu nájdazajúc, všetci sa i z tohto posudku presvedčí budú môcť, že sa už dávno pred nimi narádzalo, ale od Čechov s polhrdnúm odhodenou bolo! A že novší Češi horšie sú posudky o tom pišu, ako P. Palacký r. 1832 písal, presvedčený je každý, kto novšiu literatúru českú zná. Nezbýva teda týmto ľahčiným mužom inšie, ako aby celkom ne nádeje na tú prostrednú cestu českej slo-

¹¹¹ Vincent Pavel Žiak český jazykozpytec, súdruh Trnku; podobný náhľad mal v ohľade reformovania českej reči, ako T. Poneváč pôsobili na Morave a vlastne moravské nárečia (a okrem toho i slovenčinu) chceli uplatňovať v českej spisbe. H. ich menej Moravanimi, ačkolvek boli rodeni Češi.

¹¹² Pavel Jozeffy (1773—1848) ev. superintendent,

venčiny a slovenskej češtiny opustili, nimi sa neklamali a nemámili, ale chtiac život slovenského kmene živejší a skutočnejší už raz celon chufou, bez ohľadov zemských a obalou marných aj čistej, krásnej sa prichytili slovenčiny.

Tolko o P. Palackého dôvodoch a jeho spôsobe písania proti slovenčine.

Jozef Jungmann. Tohoto pána pojednanie: „O různění českého spisovného jazyka“ vyšlo roku 1832, teda pred 14-mi rokmi v časopise Českého Museum; a teraz nepriadal tento veterán statočný, tento ošedively v bojoch literárnych genius ničového níc. Pojednanie toto neideme súdiť, lebo vyznamusíme, že ho ako plod tých časov medzi najlepšie tohoto obsahu práce položíť sme povinní: že ale profil nám nič uedokazuje, vidno z toho, že aj on Slovákov len ako takých považuje, ktorí nemajúc kmenového rázu povinní sú za príkladom Tranovského, Čerňanského¹¹³, Doležala¹¹⁴, Hruškoviča, Se-

¹¹³ Samuel Čerňanský (1759–1809) slov. ev. duchovný „česko-slovenský“ spisovateľ.

¹¹⁴ Pavel Doležal (1700–1778) slov. ev. duchovný napísal gramatiku českú a vydal porekadiá „česko-slovenské“.

miana¹¹⁵, po česky písat a lutuje, že to neurobil Bernolák a jeho nasledovníci a keby bol P. Jungmann teraz poznamenanie pridal, bol by dôsledne smútis musel nad tým, že aj my sme sa blíž k Slovákom ako ku Čechom pritílili. Vieme s istotou ale, že by mi na viac jeho odpor nebol vystúpil. Píše tento slávny spisovateľ o Bernolákovi veľmi nekne, menovite na str. 61: „Odstup to od nás, abychom nejnovější snahu o jazyk a literáтуru slovenskou *dobre*¹¹⁶ pamäti Bernoláka a ve šlepēje jeho nastupujúcich výzorných mužov haneti měli; my raději zprímně z toho se těšíme, že u jednověrých bratrů našich v Slovensku, v tom slovném prvního křesťanstva sídle, odkudž mo své paprsky i na českou zem prostí-

¹¹⁵ Michal Semian (1741–1810) slov. ev. duchovný: založil náboženské spevy v bibliotéke Semiana a Černanského charakterizuje Škultéty na str. 115–116. vydádzaného diela jeho nasledovne: „Známejší spisovateľ česko-slovenský bol Samuel Čerňanský a čo zaujimalo? Príhody dobrodruha Morica Beňovského. Od Černanského niečo starší Michal Semian bol umný človek i dobrý Slovák a spísal Historiu slov uhorských (1786) a preložil maďarský román „szitgam“ (1790). To mohlo byt kultúrnym sväzkom jednotou Slovákov s Čechmi?“

¹¹⁶ Kurziva od H.

ralo, konečně jednou lásku k národnímu jazyku a literatuře domácí se probudila; dvíme se rekovené myslí, stálostí a vytrvání jednoho muže, kterýž u svých krajanů v nepříznivých okolnostech sám literaturu zbudil a ji obširným a na ten čas veškerým dokonalým slovníkem obdaroval; s podivem hledíme na toho muže¹¹⁷, který snad prvně své vlasti o vyšší básničtví se pokusil směl, a hned Horacovu lyru v původních odách uchopil, hned za Virgilem, Ovidem Homerem chvalně pokračoval, a pustiv se sám o svém vesle na epické moře nového zlatého rauna, Svatoplukiady¹¹⁸ šťastně doploval; ctíme v pravdě ony muže, kteří velikomyslnou podporou nové té literatury stali se dobrodinci nesmrtelnými svého národu, jichž péčí i písmo svaté slovensky mluvící krajané jejich dlužni jsou. Všeckta jejich přičiněním vydaná i budoucí vydávaná díla jsou obohacování literatury nový zdroj čili pramen pro skaumatele slovenského jazyka, z něhož obzvláště my

¹¹⁷ Jungmann cíeli na básnika-velikáša, Jána Holleho.

¹¹⁸ Vifazná pieseň „Svatopluk“ od Holleho, ktorú začal písat r. 1827 a dokončil 1833-ho.

Čechové¹¹⁹, co najbližšího nám, hojně čerpat můžeme".

Ked sa toto postaví k boku Kollárovým prihaninám, zatracovaniam a obovávkam, eša sa obrazy dva ukážu, z ktorých jeden väčej druhý vysvetľovať bude. Ale Jungmann je aj jediný nielen u Čechov, lež aj celých tých Hlasoch, ktorý takto spravodivo o Bernolákovi píše. Tento genius vysolený český učí svojim príkladom najlepšie, ako sa to má v dôležitosťach národnostne-literárnych bojovať; kieže ho len ti sami nadedovali, čo ho chceli mať medzi sebou v ich špatnom boji proti nám! že P. Jungmann už v tých časoch, v ktorých najviac bol myslí pohnuté v Čechách a u slovenských evanjelikov nad novým pohnutím Bernolákovým, takto vedel a chcel očerství vólu slovenského genia sa zjavujúcemu: ajde aj on u bratského kmene násho ďmenu, česi, oslávenie spravodivo zaslúžené!

Ver nám *Ty* tichý genius kmene českého, že ako si *Ty* kmena svojho túžby a vzdyčky vyslovovať, proti nepriateľom domácim a vonkovským bránil a chránil neznajúc medzi a hranic iných, ako tie, ktoré ti do-

¹¹⁹ Kurzívy od H.

*. Hurban a jeho borba proti Čechom.

brohyt a šťastie kmene českého kládly: tak aj nás kmen hľadá teraz mužov svojich, ktorí by mu pomáhali vydáť zo seba to, čo v ňom k večnosti je ustanovené. My si neosobujeme sice toto, ale sa predsa máme za verných synov Slovenska, ktorí pripravujú cestu budúcomu Jungmannovi slovenskému. Uver aspoň *Ty Sedivec počestný*, že sa kmen nás nikdy nevyvinoval dlia toho, ako jednotlivci mu narádzali, ale on si sám tvoril geniov, sám vydával hľasy o sebe dla toho, ako jeho vnútorné žitie a určenie, vnútorná potreba vyhľadávala. Ostatné dopovie — skorá budúcnosť, ktorej, ak by nebolo priato nebom vidieť očiam Tvojim nestorským, daj aspoň *Tvoje*¹²⁰ oťcovské požehnanie!

Na koniec, nie ako odpoveď na článok P. Jungmannov, ale na pospol o nedostatku stanoviska toho, na akom stála a stojí tá škola československá, musíme pripojiť krátké pojmenovanie.

Nedostatok toho pochopovania je najhlavnejší ten, že sa v ňom kmene slovenskému odopiera genius, život samostalný, vyuvinutie sa jeho dôležitosti osobné, od príbehov českého kmene odchodené. Aj my sami

¹²⁰ Kurzivy od H.

to jest evanjelicko-slovenskí spisovatelia a vlastenci sme sa len v tých neurčitých pochopách točili, že kmen slovenský musí v literatúre byť českou literatúrou určený a prečo? preto, že už aj Benedikt, Hruškovič, Bel a ď. písmi po česky. Ale toto bol taký hotový pochop, ako v Nemecku sú stany filozofie, že ona nemôže prieť k poznaniu pravdy. Lebo že prv písali evanjelici po česky, príčina bola, že život ich náboženský z Čech dostával potravnú, zlaciať išly nové myšlienky, nový svet duchovný! Ale my sa pýtame teraz evanjelikov, čo oni za pomoc pre svoj cirkevno-náboženský život dostávajú z Čech a českého spisovania? — A potom, literatúra jedného kmene nesmie byť založená na interesu jednej a to brozne menšej čiasťky jednostrannom, ale na vnútornnej potrebe všetkých života interesov cezho¹²¹ kmene! Lež o týchto veciach sa i tak obšírnejšie vyslovíme ľa dolu nižej.

Pavel Jozef Šafárik. Nikdaj som nič nečítal skľúčenejším, žalostnejším, ale spolu aj zapálenejším srdcom napisaného, jako je článok tohto krajanu nášho napisaný. Každý riadok nám svedocivo vydáva o šla-

¹²¹ Kurz. od H.

chetnom a velkem srdeci P. Šafárika; tam je zápal, tam nadýchnutie ľaskavé, tam pohlad prenikavý do neba slávy bez zatracovania, bez kalnej nenávisti, bez vražedného zazierania a potupenia. „No, reku, mysel som si zhliadnúc Hlasy, či len nás Šafárik je medzi námi? A vidiac Ho¹²² tam, zarmútil som sa nad vecou našou, ale skoro mi rozpo-mienky na stav života tohto zemského ochladili horúčosť žialov! No už, mysel som si po prečítaní Hlasov, keď ste len tak chceli mať toho nášho slávneho krajanu na čele svojom proti nám, máte ho, ale ho máte aspoň nepoškvrneného, bez bakov ka-južitých, osobných nárokov a náruživosti. Máte medzi sebou tohto čistého anjela, Vy vražedníci nášho mladého kmene, nášho mladého srdca, nášho tamto obetovaného života! Ved' tej radosti zlej predsa nemáte, žeby, dajúc sa medzi Vás, Vám sa rovným bol urobil, v nadávaní, v divokom thersitskom posmievani, v lmusnom nás upodo-zrievaní, v bohaprázdnom starootčovskej našej reči pošliapavani. Zato si ani len z daleka mysel nemôžete, žeby váš cieľ sválly bol, zato, že Šafárik medzi Vami je, meno-vite Vy z krčiem a kútotv svojho literárneho

¹²² Kurz. od H. Dolu nižšie *theresitskom* = hezočivom.

živila za jeho chrbtom na nás strely nená-visti divokej sypajúci!

My Vám o vzťahu vašom k jednému Ša-fárikovi, Jungmannovi, Jozefimu len to po-vieme, čo Goethe dakde o znamenitých mu-žoch povedal: „Es ist was schreckliches um einen vorzüglichen Mann, auf den sich die Dummen (und Boshaften) was zu Gute thun!“¹²³

S dôvodami tohto muža sa obraciať je rozkoš, ačkolvek sú ony a celá ich dialek-tika tak silno a presvedčujúce vystavené, že stáť proti nim a udržať sa na zvolenej podstati veľmi je práca krušná a veľkú spruž-nosť požadujúca: my teda s úplným uzna-ním fažnosti položenia nášho proti P. Šafá-rikovi, ale aj s celým povedomím spraved-lnosti svojho princípu pristupujeme k roz-beranju článku pripomennutého už slávneho nášho krajanu.

Ciel, aký P. Šafárik pri spisovaní článku svojho mal, nie je inší, ako „pauze a jediné len, abych priesvědčení své v této národai mliežitosti, dle žádostí¹²⁴ od Slavného Sboru Musejního na mne vzložené, v čiré upřim-

¹²³ „Je to hrozné, jestli práve sprostým (a zlomy-čným) ľudom príde vhod jeden vynikajúci muž.“

¹²⁴ Kurz. od H.

nosi a bez obalu pred svetom osvedčil, k dostiučinéni oné časťce našeho obecenstva, ktoréž na jeho poznáni něco záleží! Tuším že Češi do podozrenia vzali tohto úprimného slovenského vedomca, ako by on polajomno nás bol podopieral, alebo práve sám pôvodcom nášho snaženia býval. Nu ale sa aj tej veľkomyselnej, tej duchoslovnodnej čiastke ozaj po slovensky osvedčil.

Že sa ale P. Šafárik ako sám vyznáva, do našich dôvodov nepustil, ked mu ani o to neide, ako zas sám hovorí, aby nás od nášho „predsevzetí odrazil a ku prijeli jeho smýšlení naklonil“: zato nepríde nám ani týmto mužom cti a slávy sa dohadovať. On sa odvoláva na druhých, ako na Jungmannu, Palackého, Kollára; medzitým článok jeho hár je nie podšíty ani Palackého diplomatičnosťou a zalfcenou hrozbou, ani Kollárovou búrlivou a náruživou, všetko len stroškotal chliacou hrúzo-poesiou, predsa viac má mocí presvedčujúcej ako všetky ostatné. Zápal tu dýchajúci, kto mu rozumie, podáva jasný dôvod toho, že aj starý system môže zápal vo šlachetnom srdci vzkriesiť; lež kto vie, čo je zápal, ten sa diví nebude nám, ktorí za novší system bojujeme, že so zápalom naše veci konáme. ba ja ani neviem,

kde sa nám bere ešte tá skrovnosť, miernosť, usadlosť, s akou proti nápadom českým sa bráname. Zápal P. Šafárikov uznávame a za zápal čistý, svätý ho máme, len ale s tým rozdielom, že je to zápal za sústavu tú, ktorú my vo vstahne na slovenský kmen za mŕtvu vyhlasujeme. I. j. už za takú máme, ktorá nie je vstavie novšie pokolenie slovenské k zápalu vzbudíť a vzkriesiť a v tom udržať. A že je toto pravda, — „Hlavové“ nám k tejto zkušenosťi dopomohly; alebo že kniha táto u daktorov z pôvodec labský strach, v chladných neutrálnosti a u všetkých živejších zapálené rozhorenie proti faktorovi týchto intrík spôsobila, vie každý z nás. Nič tu teda ani jednoho Šafárika zápal čistý vykonal nebol vstavie; veky naše dú — a zápal jeho, už to povedať musíme z ohľadu slovenského polnutia, je zápal za výžitú sústavu. Ked sme my počínali prebúdzat, bol by nás takou rečou, akú P. Šafárik teraz vedia, do mora povháňať; teraz už iba obdivovania svojho ducha, zápalu srdca a rozumu na pospol za ten článok obsahuje, ale zápalu činojavného vzkriesiť nevládze. Zápal ide z podania a z tej náromom hýbajúcej mocí predzivotnej, ktorá sa na vrch k životu prediera; kde sa prediera

— tam na tom mieste spaluje. Tam zápal panuje, ztadiaľ sa po duchoch rozšíruje. Čo to len bola za dôvera, na príklad ktoré mladé pokolenie do Kollára malo, pokým on túžby kmene vlastné, pôvodné, časove vyslovoval! Zaostal on za pokrokom genia slovenského — pozrite teraz na Slovensko — Zápal neide z rozumového ľudu tých, čo zaostali za pokrokmi celku, vypočítovania a vyradovania!

My sme ale vyndúci zo škôl nevedeli vlastne čo robiť s tým zápalom československým; kde sa čo robiť dalo, to bolo iba slovenské slovenských dôležitostí sa dotýkanie. Na čele sme nosili českoslovenstvo a živote bolo čisté Slovensko; až ked preto prišly búrky na nás a my sme k československej národnosti čiahali o pomoc, videli sme, že v tej sústave niesto pre nás pomoc. Písal a len zase písal a napísané Čecháč predával, to sme už videli ako pedantické a že ani nám chytrej pomoci proti útokom náhlym nedá, ani našu národnosť na budúce čase nepoistí. sme hár sice trochu neskoro, ale predsa nie celkom pozde poznali. Tu slávili kmen slovenský svoje obrátenie, lebo kto len brošúry od r. 1841 vyslé čítal, vidí, že v nich nič nieslo o česko-

slovanstve, ale všetko z uhorsko-slovenského stanoviska brané a uvažované. Skutočnosť nám bola všetko. Už nás ani tak neamalgamovalo prišle z pošty číslo „Kvetov“¹²⁵, ako prv, lebo hocpríam sa tam aj slávily triumfy o pokrokach Československa, naša myšel predsa len z malej toho útechy dochádzala, vidiac, že nám to nič nepomáha a naše biedy vždy väčšmi a väčšimi sa množia. Čím všetkým len to presvedčenie v nás dozieralo, že sa kmen nás nesmie na tie poetické ťásy o veľkom Československu spoľiehať a na to spojenie Slovákov s Čechmi nič stavať, ale že sa musí sám a sám o svoju silu oprieť, sám a sám svoje šťastie hrať, svoje práva vydobývať. Česky sa písalo sice v duchu slovenskom, ale že v Uhrách ešte veľmi platí to: forma dat esse rei¹²⁶, ostatní Slováci, ktorým čeština len reč liturgie evanjelickej a tak representant jednostranný len cirkevného, menšej stránky slovenskej, živila sa byt zdala; odpor urobený nezachvátil celé Slovensko do ohňa bojov a odporov. Od času ale prednesenia Jeho Jasnosti Kráľovskej našich fažób a ža-

¹²⁵ V Prahe vychádzajúci česky časopis.

¹²⁶ Forma dáva veciam podstatu.

lôb¹²⁷, prudkým krokom sa kráčalo k dokonalejšiemu si zriadeniu všetci pospolitých, domácich, slovenských. Tu sa to púho české literátorstvo, ktoré bolo posledný cieľ nás, zmenilo v pochop o vela rozdielnejší, v pochop obliadania sa na človeka slovenského slovenských určitejnosťí a zvláštnosťí usilovno hľadanie, hlasov ľudu. Šlechty a vsetkých tých slovenských ľudí, na ktorých sme sa pri češtine neohliadali očítvanie, vsetkého slovenského si všimanie a rozvažovanie, na vsetky strany sa ohliadanie a mužov našich z chaos úradov a sociálnych rozdielov vyhľabovanie. Následkom tohto najši sme tam Platthych, tu Čaplovičovcov, tam Lebockých, Košútov, Zátureckých, Klementissov, tu Sentivánoch, Jušthov, Šturnov, Rémaviech ktorí všetci hned s pismi a rečmi ihneď mýdrymi radami a napomáhaním literatúry činní boli za dobrobyť a šťastie uhorsko-slovenského biedného ľudu. Lež týmto hľadaním človeka slovenského v jeho skutočnom živote najšli sme ho celého, najšli sme ho nie len s jeho nedostatkami, ale

¹²⁷ Slovenská depútacia pod vedením Jozefyho podala prosbopis kráľovi roku 1842. Vybavenie žiadosti súrili neskoršie roku 1844 i Hurban a Pauliny.

s jeho peknou, krásnou, zvučnou, hybkou a bohatou rečou domácou.

V tesknostiah, biedach, ranách, prenasledovaní, o úrady pripravoval nás usilovaní, po Conventoch honení, v journalistike upozorňevaní a otrepávaní, v polupe a posmechu, v ústipkoch a bití — chytili sme sa takto od sveta a kmenov blízkych i dalekých opustení, chytili sme sa samých nás, imena svojho a jeho dobrých geniov! Tu potom nasledovalo to hýbanie sa literárno-praktické, spisovateľsko-sociálne, ako som ho vyšej pri článku P. Palackého v krátkosti udríekol. A keby sme my sami v tom neboli, mohli by sme dlhý článok písat o pokrokoch národnosti našej od r. 1844-ho¹²⁸. To ale nám žiadon neodoprie, že od toho času čo sme počali slovensky písat a viať o kmen svoj vlastný sa staral o vela skutočnejší, večenatejší, miestno-výdatnejší bol zápal na Slovensku, ako kým sme viať o len theorion Čechoslovanskva sa tešili. Týmto sme sa cheeli predkom pred Vami, Sláva a Česť naša slovenská vyjadriť a vyslovíť, tuk len bez vysloňovania poviedaného na váš článok, ako Vy ste otvorili srdce

¹²⁸ Počiatok rok v úplnom odlúčení sa slovenskej spisby od českej.

svoje pred nami v článku svojom. Vertej vystúpenie so slovenčinou a novým složením sme si to vyňali z najživejšej rozpomienky o slovenským životom až k vesanii¹²⁹ daktorič a samú tú našu skutočnosť národnoslovenskú, v ktorej už naše mladé srdecia krvácajú sa na to môžete spýtať a či pri tom všetkom neboli tí starí? Azda že aj pri všetkom mnohi z tých, čo nás teraz preklínajú, týmto ale nechcem na tú otázku väčšinu poviedať že nie! Pán Boh zachovaj, aby sme zapierali zásluhy, ale že oni sami pri tom neboli a že aj my mladi máme pri celom novšom bývaní účasť, to nám zas odoprieť nebudú môcť. Ale či oni prestávali byť, nielen vtedy, keď sa tiež teraz živili variľy, ale či oni prestávajú aj teraz, keď kmen slovenský v novej činnosti, ktorá sa nerobi v ich sústave — či hovoríme prestávajú oni teraz byť Slovákm a kmenu vlastnému slúžiť zviazaní jeho synovia? Spolu sme boli pri týchto práciach, ale samé dieľa novšieho našho povedomia a diela nebo plod čechoslovanského ale slovenského povedomia. Práve ako naša reprezentacia nebola plod cirkevno-liturgickej reči a týčiť sa v akých sa nás cirkevný život pohybuje, ale bolo dačo takého, nad čím sa skrčení pedantikovia striasali a brkali, tak

Vy, slovutný krajan náš a Česť naša už z ľudenejho snadno vyzrozumiete, že u nás teprve neide tak o literatúru a preslavanie sa nej jednotlivcov, ako viac o živoť obecný, zavádzavý, pospolity, na strany a fractie nezávisaný celého kmena slovenského; a toto prosíme vždy pred očima zadržať, ak len tomu na tom záleží, aby sa čistej pravdy vymakal a veci tak, ako ony v skutku sú, mali. Z tohto ohľadu teda to vaše nás z ľahovolného s literatúrou českou nakladáni¹³⁰ a vynovanie nie je ad hominem¹³¹, lebo v už raz k interessom čisto-slovenským zahliadajúc, nemôžeme mať na očiach českú literatúru, ktorou my už nemôžeme viac

= K šialenosťi.

= T. j. nepofahuje sa na istého človeka.

k slovenskému ľudu hovorí, ale teda najväčšmi len o to stáť musíme, aby sa v kmene našom duchovné povedomie vzkriesilo, občianské jeho stanie od neho pochopilo vôle a obetovavosť za veci pospolité, národné rozmoľha a rozšírila, k čomu všetkému nás ani tristoročné české spisovanie, ani *theoria novšej čechoslovenskej národnosti pripraví nemohla*. Na bok teda s tou slávou európskej českého spisovateľstva, akou nás už dosť biední Judia pomýliť sa usilujú, preč s tými starými theoriami — stvorenými predstvorením sa povedomia čistorýdzoslovenského a lapme sa života, zvolme si reč ktorá bude zo srdca aj ducha slovenského vyhňať a dosť spôsobná k udržaniu tých pokladov, aké na nej a s ňou Slovákom poniesieme, dosť rezkú, aby sme ňou kmene nás k vôle dobrej a skutkom veským prebudili mohli. *Vy to slovutný krajané a Páne dobré viete, čo nám národné pomohlo to 300 ročné české písanie, preč teda ešte raz pred Vami voláme: preč s tým zbožňovaním literatúry¹²² a hurrah, hurrah! za život kmena slovenského.*

Týmto my nezavrhujeme spisy, ba ani literatúru českú; ale chceme len, aby kmene nás sám tak sa povýsil, aby bol aj on hod-

¹²² T. J. Českej.

lým kmenom na lipe slovanskej, hodným narodom medzi národmi uhorskými; čím sa ale nestal, pokým sa jeho lepšie sily dohora či cudzich národov, či cudzieb kmeňov vylievaly; zato na tom pracujeme, aby jeho lepšie hlavy písali jemu vlastnou, srozumiteľnou rečou. *Od vás vieme, že sme my kmen zvláštny, svoje nárečie od českého odchodné majáci, lebo Ste nám dosť zreteľno je len vo vašej Historii reči a literatúry slovanskej¹²³, ale aj v Národopise¹²⁴ svojom a tom pisali; z vlastnej zkušenosťi a samotného zpytovania vieme ale, že sme aj charakterom a duchovnou myslí aj srdca sovahou, osudmi, historiou, politickým stavím od Čecho-Moravanov odchodní¹²⁵.* Vy

¹²² „Es wäre zu wünschen, dass . . . mit der Zeit ne, alle billige Forderungen aufgeklärter Nationen befriedigende, slowakische Schriftsprache hervorgehen möchte, . . .“ to jest: „žiaducné by bolo, aby . . . časom výnaf mohla všetky slušné žiadosti siediacich národností uspokojujiča, slovenská spisovná reč, . . .“ takto písal Safárik ešte r. 1826. v diele svojom, horie spomenutom, „Geschichte der slowischen Sprache und Literatur nach allen Mündarten. Ofen, 1826. str. 389.“

¹²³ Vídz pozn. ²².

¹²⁴ S vlastnými, predošlými jeho tvrdeniami podráti tu H. Safárika. Základná idea, na ktorej je vybudovaná celá úvaha, čili celé politické hnutie slovenské.

sice chcete teraz v článku svojom dokázať že česká reč nie je Slovákovia tak veľmi nesrozumiteľná a užívate k tomu toho dôvodu že si český obecný ľud so slovenským dobré rozumie v shovôrke každodennej. Na to Vám prisväťčame tým viac, že Slovák sa aj s Horvalom dobre rozumie, lež dovoľte Si jednu otázku predložiť! Čo by prirodzený Čech na naše slovenské národné noviny povedal a ako by ieli reč rozumel? Ja myslím, že práve to, čo prirodzený Slovák načeštinu a aj tak by ju rozumel! K tamtemu dôvodu ale dodávate ešte, že bár sice české spisovné nárečie je nárečie pražské, predsa že na jeho vzdelávaní Moravania a Slováci pracovali, čím nás chcete presvedčiť, že česká spisovná reč je aj naša vlastnosť. Vedje to pravda, že ju aj Slováci daktori vzdelávali, začo sa teraz Češi nie veľmi po bratislavsky odsluhujú, predsa ale nie je ona zato ich kmene rečou a najmä teraz, kde Slovensko sa mocne dvíha a po inšom cieľu ako len po nančení sa českej reči túži, celkom ku krokom kmene nášho neprimeraná. Reč táto u jednej menej čiastky Slovákov tak už zkostnatela, že bez toho, aby bola do života prešla, len domácu potupovať pomáhala; ako dakedy latinčina naša kuchyň-

ská vyššej bola cenená, lež novšie a lež amé materinské jazyky a reči. Mohol by bol na Slovensku daktio nebeské učenosti a večné pravdy jazykom archanjela zvestovať, ak len čo na miesto *co* povedal, už hocaký Alupák vidal o ľom súd, že po sproste káže! Až do smiechu sa tá česká reč od slovenských evanjelískov prekrúcalá,¹³⁵ a aj výnam, že sa ja celkom nechcem spoľahnúť na takú reč, ktorá v mienke obecnej začiú sa má, v ktorej hovoril znamená vzdelaný byť, lebo to má špatné následky. Slováci, keď sa cheú vzdelat, musia najprv voju reč mať vzdelanú, lebo so vzdelanou češtinou sa len vždy v tej mienke budú poslovat, že sú aj oni vzdelaní a to už len aj "viete, čo za ovocie kmenu nášmu dolesla tá vzdelanosť na Slovensku českej reči! Nadula ľud aj spisovateľov — a nevedela sivoriť ani len obecnej mienky v celom Slovensku — od 300 rokov!!!

Že česká reč neprenikla do života ani len

¹³⁵ Je to nadmier zaujímavé, ako napáda H. v eej úvahе vôlev evanjelických farárov pre pridŕžanie sa českej reči. Je to tým pozoruhodnejšie, že sam H. bol evanjelickým duchovným. Toto jeho manisko je svedectvom toho, že v prvom rade bol eduševneným národom a objektívne posúvať skutočný stav vecí.

u evanjelikov, svedectvom nám je tá okolnosť, že veľmi málo je samých kňazov, ktorí by znali pravopis česky; čože poviem o iných stavoch a riadoch netheologickej! A mimo toho ostáva nám vyše pol druhu milióna ľudu slovenského k náboženskym kalolickemu sa priznávajúceho, ktorí českou reč naprosto neznajú, ktorí teda na tom spojeni tak rečenom česchoslovanskom žiadnej účasti nemali a zato ani ako synovia jedného s nami kmene k tomu, čo sme my pre potreby cirkevno-duchovné robili, zaviazani, ani zavádzanví byť nemohli a nemôžu. A jak mal kmene nás už raz z tej katechizmovej a postillovej literatúry na slobodnejšie úslunie 'vzdelanosti a slobody duchovnej výnšť, musel sa dačoho takého lapiť, čo v nom spôsobnejšieho bolo k životu. Zato musia aj evanjelickí Slováci odhodiť tú planú pýchu a jalovú hrdosť na vzdelanú reč českú a tú otázku si predložiť: či sú oni vzdelaní k životu, či oni pre česť slovenškonárodnú dačo vykonali, či ukázali vôľu a skulky také, ktoré by o osvietenosti ich ducha svedectvo dávaly? Pri tejto otázke — budú museť zastaviť a vydáť si to svedectvo, že naozaj málo je v celej tej pýche zrna, z ktorého by mohol žiť kmen slovenský. Že daktorí Slováci

vzdelávali češtinu, to je veľmi slabý dôvod proti nám, ktorí chceme, aby celý kmen vzdelal svoje domáce nárečie.

Teraz nám sice kmenovitosť a nárečie rázom všetci odopierate, práve tak, ako ste nám ho už do časov našeho novšieho sa pohybovania všetci do jedného uznávali oceňovali, určovali! To je veru žalostné, keď *takí mužovia, ako Kollár hned slovenické nárečie z logického a aethetického ohľadu za dokonalejšie uznávajú¹³⁶* a hned zas to isté za sviniarčinu a drotárcinu vyhlasujú! Vy sám do odporu prichádzate vo Vašom hlase s tým, čo Ste v národopise na str. 95—100 o slovenčine pohovoril. My ale mimo toho všetkého, čo ste Vy a Pán Kollar vo slovenčine cbarakteristického našli, zachádzame aj inšie odchodnosti od českého nárečia! V slovenčine našej veje inší duch, ako v čestine, čoho svedectvom sú tie mnohé výrazy, slová, príslovia, úhyby filologicko-eksikálno-grammatickó-syntakticko-jazykové dchodné od českých, hned máme lisice slov, ktorých čeština nemá, samú abecedu mno-

¹³⁶ V „Cestopise“ str. 211. Viď pozn. 215. — Kollar napsal článok r. 1821. i v pražskom *Kroku* „Myšlenky o libozvučnosti reči výbec, obzvlášte česko-slovenské“, v ktorom ukazuje na prednosti slovenskej reči oproti českej.

hými charaktermi rozhojnenejšiu, význam tých slov práve českému odporný, samé hľasy, mnoho spoluhlások, inšie, ako Češi, delíme sa v samom vyslovovaní, v prízvuku aj akcentuacií, skloňovanie, časovanie, sloves menenie aj spájanie u nás je o veľa určitejšie ako u Čechov. Ale kto by všetko to vyradoval stihol, čím sa my v nárečí svojom podstatne od českého nárečia delíme; delíme sa práve tak v nárečí, ako rázu kmenovskom od Čechov¹³⁷. O tom ale len ďalej nižšie budeme obšírnejšie hovoriť.

My sa historiou a minulosťou za svoje počinanie preukazovať neideme, ako ani nemôžeme, ako ale ani nechceme; ostatne historiu českého spisovania na Slovensku tiež známe aspoň tak, ako všetci tí, čo nám 300 rokov spominajú a tým nás akoby napraví chcú. To veľmi málo myslíte o nás, keď sa domnievate, že my o všetkom tom, ako od Silvána¹³⁸ a Benediktiho až po Palkoviča

¹³⁷ Jedna z najklassickejších čiastok úvahy. Mnohoráz sa cituje.

¹³⁸ Ján Silván, (spoloahlivé dáta dosiaľ o ňom nemáme), žil v XVI-om storočí, akiese bol evanjeličkým duchovným slovenského pôvodu. Väčšiu čas života svojho strávil v Čechách na dvore Lobkowitzcov; písal piesne najmä náboženské v biblickom slohu, ale hojne slovenčiacim spôsobom. Menuje sa aj „Pannonusius“.

evanjelickí Slováci česky písali, nevieme, vieme o tom dobre a práve zato, že sme sa až veľmi dobre nakukli do tých vekov, poznali sme, že to holo dačo obmedzenélio, ak vtedy dostatočné, teda istotno nie viac teraz pre život kména slovenského. Už sme povedali a toho sa dosť ani naopakoval nemôžeme, že česky písala a čítala len jedna najmenšia čiastečka slovenského kména, aj to všetko len v interese veľmi obmedzenom, strannom, cirkevno-náboženskom a aj tu len práve jednobočnom modlitebno-kázňovom. Lebo politická strana cirkve si prisluhovala vo svojich dôležitosťach latinčinou, keď teda život kména nášho v jeho zvláštnosťach vezmeme hore, ani slá čiastka nepripadne z neho češtine; a teraz nám len všetci na očiach držíte to domnelé spojenie Slovákov s Čechmi! Ja to spojenie literárno vystavujem v článku „Slovensko a jeho literárni život“, z ktorého (ako si trútam) sa dokáže, že kmen náš svieži celkom nutno, potrebnou a pravidelnou na to prišiel, aby svoje vlastné nárečie za literárny nástroj k vzdeleniu a povýšeniu seba povýšil. Zato sa tam aj ten pochop Váš, ktorý na strane 72-ej o spojení Slovákov s Čechmi rozvíňujete, vo svede pochopovania nášho ukáže a súdu prítomno-

sti a budúcnosť predloží. Predkom to povedal sú nezárahame, že to spojenie nebolo podstatné, kmenové, národné, že voždy bolo dačo inšieho stania kmene slovenského lingvistickej, sociálne, politické, kmenové a tendencie literatúrne československej. Tieto boly vždy obmedzené na pole náboženské pokým teda Slováci spali, nežijúc v ničom vyššom, najvyššie svoje žitie už iba v modlitbe a piesni ukazujúc: dotiaľ aj česká reč a literatúra bola u čiastky jednej v behu.

Lež nie len že toto literárno spojenie nemôže byť menovaním ako spojenie kmenové; ale i sám život kmene nášho celkom rozdielov je od českého. Vy sice chcete dokázať, že tá jednota domnialej medzi nami a Čechmi bola založená na „pôvodnej nejbližšej pokrevnosti všech tých větví národu česko-slovenského, na podstatnej srovnalosti tělesnej i duševnej povahy jejich, na súčnosti jazyka, mravův a obyčejuv, na sauhlasnosti snaž a pořebej, na vzájemné všech výhodě, slovem na nutnosti a nevyhnuteľnosti věci samé“.

Vela Ste si to vzali na zodpovedanie a dokázanie; my obširno na to odpovedať budeme až potom, keď sa Vy to dokonale poštŕif a vyjasní odhodláte. Tunálen daktore

naše zkusy, v lejto časti nášho žitia zkúsené a poznané prednesieme. Literárno spojenie má mať aj inšiu cenu, ako len tvorenie dačko theologických spisovateľov, (ako to u nás bolo od 300 rokov), musí ono preniesť všetky žilky národa a menočito vyvádzaf ducha národa na pole činnosti pospolitej! Čo nás tam po tom poklade Vami tak vysoko cenom polpiata stoltej literatúry českej, keď my v tom pomeru k celku len veľmi malú čiastku máme a aj tá nebola, nie je a ani tak skoro nebude uznávaná, najmä ale, keď my pri všetkom tom bohatstve literárnom českom len predsa naháti, poranli, ošarpani, nešťastní a mizerní, z národnoclovečenského ohľadu zanedbaní ostávali sme, ostávame a aj budúce ostávali by sme, keby sme inšiu cestu neboli našli.

Politické ale spojenie kmene slovenského s českým tak málo trvalo, tak aj vtedy do detailu vstahov sociálno-domáciach a politicko-národných neprenikalo, k tomu tak veľkou pausou, pausou jedného tisícročia od nás vzdialenej je, že na tejto spojenosti krátkotrvalej, neúplnej, nepreviedenej a ďaleko od nášho veku vzdialenej sa naskrize žiadnen dôvod za česky písania spôsob pre v nove vzkriesený kmen slovenský vystaviť,

aspöň iste udržal nedá. Toto — toto, bolo je ideálna konštrukcia, toto je bez brani-ohľadu na skutočné života vývinu a okolnosti theoretické sostavenie. Keď ale prejdeme historie kmenov týchto, presvedčíme sa, že ich osudy sú celkom inakšie, vyuvovanie sa ich ducha naskrize sebe protivný ráz ich celkom odebodne od seba vytvorený, ich rozličné potreby, život sociálny aj politický veľmi od seba odchádzajúci. Česi žili ako samostatný národ ešte dlhé storočia tým sa ich ráz celkom inak musel stvoriť ako Slovákov, ktorí po páde Veľko-Moravskom do riadu podrobeného Indu klesli; hojoch ale zas, aké s Germanstvom vybujnievajúcim český kmen viedol, musel ráz ten narušiť sa. Duch český hned spôsňieval výfazstvamí, hned ochaboval vlivom premáhačujúcich ho nepriateľov a takto žil on bez najmenšieho spojenia s kmenom slovenským. Či sa teda ráz, povaha, mravy, povedomie reč a vzťahy jeho k svetu, Slovanstvu, kmenom inším némuseli celkom, ale celkom¹²⁹ naskrize inak stvoriť, ako kmena slovenského, dlhé storoky bez pôvodnej, samostalej činnosti v Tatrách spiaceho, potom ale v 15-om a 16-om století iba na náboženské pole.

¹²⁹ Kurz. od H.

Čechmi, i tam k tomu len v podriadenej ilohe vystupujúceho a aj to polom po Pázmanovom horleni na pár stotisíc duší o česko-liturgickú literatúru sa starajúcich stopeného! Kdeže tu môže byť reč o takom spojení — o akom Vy Slovinský Krajane píšete? Ináč, celkom ináč vyzerá kmen český, keď sa mu len bez prijatých hotových pochopov o jednakoosti dobre prizremme, ako kmen nás, keď ho v jeho celku a nie v tých pár spisovateľoch evanjelických považovať budeme. Slováci príjmali dobrodenie od Čechov, ako od kmeňa staršieho, vzdelanejšieho, historického, v pásme európskeho života vpleteného, — tiež sa im aj odmienili časom svojim; žeby ale tieľo vzťahy k tomu boli bývaly určené, aby kmen slovenský svieži leu k večnému maloletstvu a nejorostlosti odsúdili, o tom pre čest kniena náslo, také sily už ukázaťšieho pochybovať nôžeme. Keď vstúpime do zvláštnosti kmeňových, najdeme, že dom český a slovenský, cirkev česká a slovenská, umenia, vied, sociálneho a politického života sa rozvíjiv. vzťahy české a slovenské sú od seba rozdielne. V Čechách kráľovia českí u Slovákov rudi, tam aristokracia domáca s dynastiemi hned cudzimi, hned svojimi, v Slovensku

slovenská s maďarskou o výdnu podelenia náboženstvo v Čechách katolícko v boji tradíciami slovanskými, potom s husitizmom Čechovia s Rímom vo válkach a rozbrojoch; u nás púho nasledovanie Čechov Nemeov bez dôrazu a výrazu pôvodného v Čechách ražný pád národnej strany, prekol a prevrat celkovity a na rozvalinách čudzinstva sa vystavenie; u nás padanie nenáhlo, kvackanie, odchody, úskoky, systematické proselitismy, až do marasmu prechádzanie, zato tamto cirkev a učenie náboženské náťodno-českej strany celkom s zborilo a zostalo len v plazení sa pod formami výraznými — až do terajška, u nás v jednotlivostíach zadržalo, pomaly a pomaly zákoumi sa ubezpečilo, bez nechania zárodku bojom veľkým, rozhodným. V Čechách sa skvela Praha s jej vysokými školami, kde bolo trenie národné, v Uhorsku bola bibliotheka učená Budinska¹⁴⁹ mrlivá bez ostrenia sa živlov národných, v nej slovenský kmen v bojoch náboženských zapletaný bol so živlami politicko, vojansko čudzo-národnými tam Nemeov, tu Sedmihradčanov, tam Turkov, Talianov a t. d. Česky kmen nemal len dve strany: svoju domácu,

¹⁴⁹ Ciel na dobu kráľa Mateja Spravodlivého.

astenskú a cudziu, nepriateľskú; začo aj zato má pád na Bielej Hore¹⁵⁰, tam ten každaké pacifikacie! Češi hrnieli aj ked ich háňali, Slováci plakali a nariekali; českých ľardinov povytíňali a ich potomstvo poprevali do iných foriem, našich len zohli a paralizovali. Teraz je domáci charakter Čeha viac zrazený, premožený, po oddychu le sa inde vyrážajúci; u Slováka viac rovný, plastickej, ohnivej pece k preskumovaniu ho potrebujúci. U Čechov zpomienky na veľké rídy aj významstvá kriesia nové hnutie, ktoré pravda fažké je, lebo minulosť má v sebe cosi aj omdlievajúceho a uspokojujúceho, bez hľadenia do neba budúcnosti; u Slovákov sa vzkriesíf musí vôle ukázaním na cudzích plné tabule a vlastnú prázdnosť. Túto sme si ale neukazovali do teraz. Ztadiaľ to večné slovenské fantazirovanie, čo sú Češi, o sme my, česká literatúra je naša literatúra, my sme spojení s Čechmi a t. d. Ked v nových časoch pýtalí naši nepriateelia čo chceme s českou rečou v Uhorsku, kde je nová, živá reč maďarská tak výrazno nahľesto latinskej na trón vlády usádziať počina, teda sme odpovedali, že Češi sú naši bratia, že sme my s nimi spojení a t. d.

¹⁵⁰ R. 1620.

Nato povstaly kriky o panslavizme a Gróf Zay zrovna vyhľadal v liste svojom¹⁴² P. Štúra, aby si vraj do dědičných rakúskych zemí cathedru slovanskú šiel hľadat. Nedržalo to naše horlenie čechoslovenské uderenie patriotismu uhorského: len to boli len theoria a nie skutočnosť a náprávo a zákonnosť. Pýtalí sme si na slovenské noviny privilegium a ono nám je dané a tak nám právne tiaše uhorsko-slovenská praelensie iste snadnejšie budú napľňovaná ako tam ideále o jednom národe česko-slovanskom.

Tamto mlkvo odvolávanie sa na Čechov a spojenie naše s nimi bola len taká pokrievka, pod ktorou sa neil kmen nás svoju hanbu zakrýval. My ju teraz roztlkáme — Reč ste si zanedbali v ustavičnom schvastaní s češtinou, seba ste potupovali tam na cudzích Judí a cudzie kmény ukazujúc a o spojení s nimi hovoriac; v bojoch o svoje slabými a mlkvými, v pádoch neznámymi, v osudných hodinách neodhadlennými ste sa ukazovali. Slovom, spali ste majúc iba jeden pekný sen, že ste to aj

¹⁴² R. 1840.

¹⁴³ R. 1845.

nej literatúre čo Česi a Češi to, čo Vy, ktorom sni ale krv vaša neliekla, kde ská sa prúdom valila, duch váš nežiaril, český bol od sveta obdivovaný, sila sa nenapínať, kde česká sa lámala v rozgoju strašnom sama drúzgajúce mocí nepriateľské! — Takto vravíme my k sebe a s. Páni Spisovatelia snov tých 300 ročnich slovenských len o to jedno prosíme, kolimbaťte nás no novo do tých pekných nov, o ktorých sme my pre česť budúceho kolenia slovenského pochybosť nepodstítedlnú pozdvihli.

My sme radi, že kmen náš mal svojich nov, ktorí vtedy, keď on spal česky písali: tým sa prechováva činnosť národná k budúcim časom: aby sme sa ale aj teraz sali s tými pläčlivcami a pochlebníkmi pokojovať, to od nás nemôže svet žiadat. prosíme Vás — nože sa len podivajte na meno slávneho Bela, čo to za pláčlivosť, pochlebovačnosť, plazivosť a podliživosť! A celá literatúra 300 ročného Slovákov po česky spisovania — nemá pre život budúcnosti veľkého interessa.

Neodsudzujeme teda české slovenských evanjelíkov spisovanie, majúc ho za jednu vlastnú dobu vyvinovajúca sa literárneho

života Slovákov; ale práve zato nemôžeme ho uznáť za non plus ultra¹⁴⁴ Čím bližšie ideme k 19.-temu storočiu, tým viac sa pre-svedčujeme, ako sa z literáry a plácu vymá-hajú Slováci lapajúc sa aj tých vyšších vrstiev slobodného bádania a žitia literárno-vedeckého. Ved súm Vy ste príklad, kam to už vykročil duch slovenský z tej kolaje ni-zkej, po akej sa vlnáčil za 300 rokov! Ale práve tu, kde sa duch nás s českou rečou vyhralal aj výše, kam celý kmen slovenský pŕist má, zjavila sa činnosť genia Tatier ta hlavne obrátená, aby začatá cesta Vami do-robená bola, aby kmen sám sa stal účas-tným pokladom jeho, pokladov umenia, vied, tužobí a snov vyšších jeho vyvolených synov. Verte nám, že veľká časť týchto spisovateľov od Matice vydaných Hlasov vaše spisy ani len dľa mena nezná a predsa tito Judia chcú mať právo rozsudzovať kroky a pobehy jedného celého kmene; môžeme po-vedať teda, že kmen slovenský nemá tolký osoh z vašich trudov, diel a namáhaní ako ľudske kmeny a cudzie národy. A či nemáme my nad tým plakat, že ten kmen, ktorý Vás za syna svojho má a ráta, najmenšie z pokladov ducha vášho prijal dobrodenie!

¹⁴⁴ Za najdokonalejšie.

Na toto nemyslej mnohí z vás, ale my predsa neprestávame cheieť, aby Slováci naj-eraj Slovákom seba dávali neletiac prvej esvecovaf Čechov, ako osvetili Slovákov! A toto, myslíme, nič je nie neprirozeného! nič pedantického! nič sedliacko-bačovsko-točišského!!! — Ktoré súce poznamenanie nie Vám, ale tým, ktorí nás faktu menoval rácia, nech slúži k ich vysoko-vzdelaného nos pomá natamus¹⁴⁵ upomenutiu!

Na str. 83 píšete: že ľud slovenský česli-nou neboli zanedbaný, ale práve, že za od-sodenie svojho nárečia domáceho hojnú-ďmenu dostal v mravnom, rozumnom a náboženskom vzdelení, aké v češtine mu dané bolol My neodsudzujeme minulosť, ani seideme do pola s tým „keby“, u. p. keby a bol kmen slovenský dávno slovenčinu ujal a L d. My len ukazujeme, že tá jednotla bola len čiastočná len jednej čiastke v in-terese obmedzenom, totiž cirkevno-nábožen-iskom akú-takú slážbu donášajúca; ďalej že v celom tomto spojení nebolo primeranej corelatie, ale voždy bolo iba pestúňstvo če-šké a malolestvo slovenské, znamenosť a dáva Čechov, odvislosť a núdza milosti ča-tajúca Slovákov patrná; že z tohto spojenia

¹⁴⁵ T. j. ktorí oplývajú vo všetkom.

nikdaj nemohlo poísť vzájomné sa doplnenie, uznanie, mužské zápasenie o slávu, čestné revnenie sôl a duchov, že teda slovenský kmen ako kmen v celom tom spojení len svoju škodu národnú niesť musel. Lež ale, že Slováci na vzdor svojmu položeniu núdzennemu predsa tak bývali svieži, že samých Čechov v českom písaní spôsobe doháňali a predbiehali, že tak ďaleko českou rečou čiastku svojich krajanov osvěcovali vedeli, to nielen že nemá slážiť k odliodeňnú tohto kmene k večnému maloletstvu čiastkárstvu, trhiam sa sebe samého, ale je nám dôvodom, že v kmene našom jesto sila, ktorá keď sa na samú seba opre, svojmu kmene sa posvetlí; zjednotí a v sebe zmocní, o vela viac osahu donesie sebe samej a svetu ako prv! A čožeby nie; keď prv menšia jedna čiastka Slovákov vedela s češtinou česť svojmu kmenu získať, tým viac to bude môcť celý kmen v sebe literárno zjednotený urobiť. Duch časov a potreby národné sa veľmi zmenily, tak čo bolo pred jedno 50 rokmi, ba čo bolo len toľ pred párom časmi na pospol prijatého, to sa teraz ako nedostatočne ukazuje. *Kmen slovenský ako kmen sa nikdaj nemôže naučiť česky pravopisno písat, nôz veda vela máte aj v Hlasoch ta-*

kých spisovateľov, čo vám pál riadkov svojich vlastných dopisov nevedia bez pôtnastí chýb napísat, bár tak veľmi za biblickú ortografiu bojujú. Kmene nášho okolnosti sú také, že za jedno duch jeho iné cieľu, lež aby sa na česle svojej českou grammatikou a slovenskimi zapodievať mohol, za druhé je to jenú aj ináč nepotrebne a neužitočné. Vy sami uznávate, že v novších časoch zo dňa na deň uesnadjnejšie prichádzali Slováci k českej literatúre, len že predsa ani Vás tieľo prekážky neurobily na dačo iného, ako len na prostriedky ideálne, ktorími sa im pomáhal malo pozorného a vravite, že ani tie prekážky a nesnadnosťí nás rok spravedlivo nemôžu. Najprv sice sa svedčiť musíme, že my ani nechceme nesnadnosťami svoje podujatie spravedlňovať, ebo týchto nesnadnosťí je všade dosť a kto mi sa dá odstraňovať, ten si môže len radšej zrovna za pec sadnúť; my bojujeme vec svätú, pravú, potrebnú, slovenskému kmene najužiločnejšiu — a boj tento nás spravedlní. Abych ale aj ja o tom predete dačo povedal, leda tu pári riadkov o tom podávam.

Česká literatúra nemohla vyhovieť našim potrebám z čiastky pre množstvo pravopisu.

pre aké my ani časopisov, ani Museov, ani škôl, ani besied, ani divadiel sme nemali, z časťok pre slohu tam neslovanskosf, tu podivnú novokutiosf, pre vied cudzotu a z potrieb národa nevyrastlosf, pre veľkú nesnadnosf dostávania knih z Čiech a pre ešte nesnadnejšie dodávanie slovenských do ich druhej vlasti — t. jest do Čiech a Moravy¹⁴⁶, pre nebranie ohľadu na potreby slovenského kmene a t.d., a t.d., a t.d.!!! Lež ani tieľo

¹⁴⁶ Dolu pripoji H. k tomu nasledovnú poznamku: Kto chce vedieť, aká to nesnadnosf bola dodávania naše knihy do Čiech, ten nech si pomyslí, že spisovateľ každý musel škodovať na knižach svojich. Keď oddával knihkupcoví knihy, musel drahou fúri platiť; potom ale keď po veľa rokoch mu nepredané prišly zpätkom, musel zase od fúry na nov platiť: čo sa mu malo predalo, z toho bol veľk rabbat ztrhnutý a nad to, k vlastným peniazom iba fažkou núdzou prichádzal. Keď teda si pomyslíte, že vlast a publikum týchto knižiek bolo Česko, vďime zaraz, do akého nebezpečenstva prichádzal pôvodca, ktorý si i sám — ako obyčajno — nakladateľ bol. Usnadiť si sice cestu mohol tak, keď knihkupcoví oddal predaj celkom: ale v tomto páde musel 50 od 100 dnf, t. j. delil sa s knihkupcom každý druhý výtisk jemu rabbatom darovať primásený. — Pravda, že tam kadejaký Droppa, Dévian Imrich Šulek o všetkom tomto nevedia zato, že s s hocičim inším skôr, ako spisovateľstvom zanáša ale my máme tejto zkušenosťi až po uší! Recensent: Kto bol Šulek, viď tam, kde je reč o jeho Hlase

ťažkosti a nesnadnosti neboli by bývaly vsláve kmen slovenský k založeniu svojej vlastnej literatúry pohnúť, keby v ľom samom neboli bývali *chtiač* jeden, ktorý *chcel*¹⁴⁷ mocne, aby sa Slovensko k svojim potrebám samo priznalo a o vlastnom živote, vlastnou rečou svedectvo vydávalo. Vy sice navrhujete k odstráneniu tamtých ťažkostí isté prostriedky, tak že slabšiemu zraku sa zdat môže, akoby v skutku nimi sa bolo možlo prekaziť toto prítomné, ražné, radikálno slovenského kmene liečenie a pri zachovaní biblickej reči, slovenský Ľud na ceste starej bez škody duchovného rozvitia ďalej viesť a vzdelaťať. Ale poshovejte mi trochu, poviem vám dačo aj na toto. Tie prostriedky boli už väčším dielom proborené, lebo nielen evanjelicko slovenské a to za prvých vekov reformácie celo-uhorské, českú reč, čo len možno bolo, medzi sebou rozširovalo, k Čechom skrže vyšší stupeň náboženskej vzdelanosti lýchto prifašované a na nich odkazované bolo, ale aj katolíci skrže Jezuítov k češtine vedení bývali a toto všetko vtedy sa dialo, keď česká reč na spôsob hocktorej inšej klassickej ustálená, vyvibréná, ako zkostnatelá ostávala, tak že,

¹⁴⁷ Kurz od H.

kto sa ju naučil raz, vedel ju aj po 10—20 rokoch! A predsa sa uvedenie jej do života kmene slovenského sprostredkoval a docíli nemohlo. Čože poviete ale na terajšie okolnosti literárnej reči českej? Kde sa mi lejte učili kmene slovenský? A kedy sa mi jej priúčiať? V Hlasoch bojujete skoro všeobecne o biblický sloh, ale prosíme Vás, Vy, ktorí žiadate, aby sme sa k bibličtine navrátili povedzte nám, čo Vám budeme v tejto bibličtine písat? Bibliu? Tú máme; Postilly aj tie máme! Modlitby? máme aj tie a pište sa vždy ešte nové! Kalendáre? No ved mňaký biblicko-slovenský Palkovičov¹⁴⁸ a mňadšej čítame Lichardovu Pokladnicu!¹⁴⁹ Väčšia čiasťa spisovateľov Hlasov žiadajúca len tak zrovna bibličtinu, prezradzuje len svoj hrubé zaostatие за pokrokmi slohu aj vzdelanosti jak českého tak slovenského kmene.

¹⁴⁸ „Kalendár väčší a zvláštnejší, nový i starý“, Prešporku, redigovaný Palkovičom r. 1801—1848.

¹⁴⁹ „Domová Pokladnica“. Kalendár na rok občajný 1847. Vydať Daniel Lichard, v Skalici. Pokladnica vyšla už v slovenskej spisovnej reči. Daniel G. Lichard (1812—1882) bol evanj. duchovným, profesorom a spisovateľom. Stvoril mnoho nových slov slovenských, ako na pr. rušeň, berboj a iných, ktoré sa čoskoro zakorenili, ponevety boli šťastne tvorované.

Možno zná českú a slovenskú literatúru, ako sa ona od jedných 20 rokov rozvinula, teda vie, že prví, ktorí biblickému slohu väzy zlomili, boli ste Vy, Jungmann, Presl, Kollár, Palacký, Amerling,¹⁵⁰ slovom tí, ktorí otvorili kménom našim širšin bránu vied a vzdelanosti. Sám Vy nechcete v článku svojom do jednej kategórie s Palkovičom zostúpiť, sám Vy nechcete národy slovanské len ustavične Komenským, Veleslavínom a Králickými krmiať, ale žiadate, aby sme si svojim slovenským potrebám primeraný sloh stvorili. Lež povedzte nám, či by tu neboli polom večné bádky medzi nami a Čechmi, keby sme my svoje štúdia, svoje myšlienky a vedy svojim slohom zvláštnym, tak ako to v svojom spôsobe robili Jungmann, Presl, Marek,¹⁵¹ Amerling a t. d. vyjadrovali? A žeby sme to robiť museli, uznáte, ak náhle uveríte, že na príklad v jednej vede, t. j. filozofii so slovom P. Markovým sa uspokojíš nemôžeme.

Vy dobre viete, čo za lom a krik zrobili eši po každé akonáhle ktorý Slovák svo-

¹⁵⁰ Biblickému slohu väzy zlomili, t. j. prestúpili k pražskému nárečiu. Karel Slavomil Amerling (1807—1884), český spisovateľ, filozof a pedagóg.

¹⁵¹ Antonín Marek (1785—1847) český spisovateľ, duševneď spolupracovník Jungmanna.

jím spôsobom slovenským sa vyslovil, ako hocaký pisáček pražský našich mužských učených spisovateľov majstroval, nad nich sa cez plecia díval len zato, že na každé české erá a ľ. je u ň privyknúť nemohol! Vie dobre aj sám Kollár, čo vytŕpeľ musej za slobodnejšie sa pohybovanie v reči,¹⁵² známe dobre všetci, ako spisy slovenské len tak „na slovenské pero je to dosť“ posudzované boly. Že Slováci česky písali, napomáhalo sa tým len spupnosť, pýcha, naduľosť a chvastúňstvo a to sice českých proti česko-slovenským, týchto zas proti domácim slovenským spisovateľom. A tie hádky o sloh a reč boly by sa každým dňom množili najmä teraz, kde vo veľa veciach, pochopoch a zásadách my Slováci od českých spisovateľov sa delíme: poesia, filosofia, historia, Slovenskovo a inšie dôležitosťi ducha litera-

¹⁵² Kollár zprvopočiatku hojne slovenčil biblike reč. To mu Češi nadmier zazilevali, na čo mnoho prikladov uvádza Škultéty v udanom diele na str. 101—102. Dialo sa toto asi medzi rokmi 1821—1836. Ešte i r. 1836, upominal Jungmann Kollára nasledovne: „Příteli, já... mám do Vás tu stížnosť, že novotami svými jako zlý genius na veškeré spisovatelstvo působíte... Tým kázaním, které jsem onehdy spatřil, stavěti počali jste chyneskou žed medzi Čechy a Slováky...“

lúry a živila národného veľa razý tak odchodné majú medzi nami a Čechmi významy, žeby jedno nedorozumenie druhému len tak ruky bolo podávalo a hádkam nemalo konca kraja bývať. Ktože by tu bol chcel rózsudzovať? Prirodzeným behom ď. ktorí, ako živí svedkovia živila tej reči, v ktorej by sme boli písali, k tejto prednosti právo mať sa od dávna už domnievali, Češi, menovito pražskí spisovatelia a najobzvláštejšie tam daktori redaktori českých časopisov. Na túto mienku prichádzame z príkladu diktátorského tónu Pražských Novín a pestlúnskej Predmluvy k Hlasom. Slováci by boli zas na svojich zásadách stáli — a slovom. bolo by to isté bývalo, len že na dlže rozpriadať sa majúc, čo sa teraz pri slovenčine našej strhlo, hádky a svady. Tomuto sme so slovenčinou našou vyhnuli, lebo my veru ďalej o nárečie svoje sa s Čechmi hádať nebudeeme, ignorujúc ich posmešné pesničky dla Lamblovou variaciu: „Kočka leze dirau“ a t. d.¹⁵³ aleho

¹⁵³ Pod hyiezdičkou poznámená k tomu H. toto: Akýsi Lamb spravil variacie na českú pieseň asice:

Kočka leze dirau, pes oknem
Nebudeli pršet, nezmoknem!

Na pr. aby slovenčinu persifloval, tak svoju variaciu spravil: knočku luozno duorno, puos noknuom, Nuobuoluoluo puoršuot, nuozmuoknauot! A

posmešné vtipy Havličkovec a pracujúci neustále o to, aby kmen nás nepadol do podobnej úzkoprsnej nesnášanlivosti. Českí spisovatelia ale tiež prebudia sa časom a uznajúce naše náromery a práce pokračovali budú v diele svojom a nechajú aj nás pokračovať v diele našom. *Slovenský kmen je už raz prebudený — a ako taký má svoju cestu, po ktorej ho nie Praha, ale jeho vlastný dobrý genius sprevádzat bude.*

Vravite na str. 75, že sme my len mohli biblický sloh zadržať, slovenskými zvláštnosťami rozhojnili, vzormi dohľadu načinného slohu z iného stanoviska obohatiť, čo všetko vraj mohlo byť Čechom k úžitku a nadto od iných „vděčné a uznale“ prijaté. Toto pravda išlo zo srdca vás, nie ale z vôle českého srdca. Veda viete dobre, čo sa odpovedalo Žiakovi, Trnkovi, Kollárovi, Godrovi, ktorí všetko toto už dávno narádzali.

tak s druhými vokálmami porozbili! že týmto len na slovanskú reč napĺňaval, vidí každý trochu aspoň rozumnejší človek; a tak o takomto plnhamom pluvákoví ani slova nie je hodné stratif. To je ale „kapitálny P. Lambi“. Recensent.“ — Lambloveci holi traia. Do ohľadu sa môže brať Karol Milan L. (1823—1894) hospodársky spisovateľ, priateľ Amerlinga a Vilém Dušan L. (1824—1895) lekár, učenec. Pôvodca perspektívi bol akáste Dušan V. L.

Z týchto prostredníček ešte nemolilo byt nikdaj oči, čo by teda teraz z nich byť mohlo, keď sa lapili Slováci seba samých a chcú byť kmenom nie pod kojeniami druhých, ale pri ich boku, ako kmen živý, vieži, spôsobný!

Že Slováci už od dávna prestali náboženské intereypy z Čech podporované mať, že teda nie je viac už ani ten pomer medzi nimi a Čechmi, aký bol za starodávna, že ani knihy, ani vzdelanie a myšlienky, ani výrečnosť a osvetla evanjelicko-náboženská Slovákom z Čech neprichodí, o tom Vy sám dobre viete a práve zato, čokoľvek za dôvody z tamtych čias sa donesú, všetky za neplatné prehlasujeme! A komu bude lúbo zo Slovákov evanjelických vyzdelávateľom českú postillu alebo modlitbu, alebo pieseň čítať, ten takú istolne najde i potom, keď všetci znameniejší Slováci po slovensky písat budú.

Že sa každá spisovná reč priučovala musiť, to je pravda, ani my veru neodstupujeme zato od českej, aby sme sa nemuseli učiť, lebo sama naša terajšia slovenčina už o veľa konsolidovanejšia, sústavnnejšia je, lež aby ju čo bez priučania sa jej vedef a v nej písat mohol. Ale predsa takú reč na spisovnú čiebie povýšil u národu, akú sa on naučil

nemôže, myslíme, že je nie po slovansky. Schválno hovorími po *slovansky*, lebo to odvolávanie sa na Nemeov, je už toľko razy osúehané v ústach všetkých Profislovákov, že o tom každá straka na kole rapotať môže. My len po slovensky všetko chceme robiť. O nemeckej literatúre vravíme, že nedala národu ani *viery*, ani *cnosti*, ani *národnosť*, ani *štátu*, ani *jednoty*; o reči nemeckej vravíme: že nemá *dialektov*, tak ako národ nemecký nemá *kmenov*¹⁵⁴ a naposlasy, čoby to všetko aj mal, nuž on predsa nie je vzor národa nášho. Z vlastného jadra sa vykliaľ German, z vlastného sa vykliaľ má Slovan. Slovanské kmeny nie sú mŕtve massy, ktoré by maly byť k tomu určené, aby sa stvorila taká literatúra, akú Nemci majú, ony majú povinnosť vziať sa čo najlepšie môžu, aby sa stali schopnými v činoch a skutkoch sa objaviť. Slovanskí geniovia slova a vedy — majú publikum veľké, čo sa priam či tu v Tatrách, či hen v Lužiciach, či tam v Čiernej hore zjavia; a spisy menšie, prosto-národné, miestne najdu svoje obecenstvo hojne v Iudu tom, na ktorého dobrobyt namerene sú! Iudu sa má tou rečou písat, ktorej sa on najlahšie priučí, t. j. ktorú on sám naj-

¹⁵⁴ Kurzky od H.

lepšie rozumie, lebo z rozumenej reči snadno si aj prostý muž a chlap isté obecno-platné pravidlá odtiahne a zapamätá. A my v Uhrách sme v takom položení, že naskrize nemôžeme mať nádeje, aby sa toľko českých a tak dokonálych škôl uviesť a pozaklaňať dalo, žeby z nich kmen slovenský tak česky rozumel sa naučil, ako hned z domu po slovensky vie! Nože teda uznajme toto všetci a nedajme sa mámiť tej velkosti nemeckej literatúry, lež pracujme na tom, aby Iud nás čo najfahšie rozumel tomu, čo sa preňho píše a písat bude, pamätajúc, že nie je nás kmen *pre literatúru*, ale *táto preňho*.¹⁵⁵

Pravda, že tu môžete sa opýtať: a či vám slovenské národné školy, v ktorých by ste sa svoju spisovnú reč priúčať mohli, dovoľia Maďari? Na ktorú otázku my odpovedáme: že kmen nás na základe domáceho práva skôr si vydobudne uznanie selle a reči svojej, ako reči kmena druhého (v ohľade uhorsko-štátnych dôležitostí *cudzieho*); bojoval budeme o právo kmena nášho, ktorého synovia tak sedia za zelenými tabulami sne-mov kráľovstva uhorského, ako ktoréhokoľvek druhého národa. A že my slovenčinou

¹⁵⁵ Kurzky od H.

skôr priveďme nazpiatok odpadlých od národu nášho synov, alebo aspoň na budúcnosť odpadieľstvu hriadzu postavíme, to došiel veriš budeme, dokiaľ veriš budeme v tú pravdu, že večné je právo prírody, ktoré sa utláčať dá, ale poľačiť nemôže, *naturam si furca expellas, tamen usque recurret*¹⁵⁶. A keď kmen nás v tomto boji klesne, klesne za právo, osvetu, človečenstvo, slobodu, klesne sám sebou z nedostatku sil, akých mu prv nevedelo dodať spojenie literárno s Čechmi, akých on ani teraz nevedel toľko najst, žeby bol mohol premôciť nepriateľa od seba silnejšieho. Takýto pád bude aspoň česť robiť kmenu nášmu pred svetom, bár silne veríme, že pri slovenčine našej nemôže byť reč o pade kmena, keď vieme, že on sa sám s rečou svojou prebúdzaf počina a toto prebúdzanie sa jeho *v krajine miesto má, kde sloboda obecnej mienky*¹⁵⁷ tak silno sa tvorí počina, kde teda domáce právno sa hýbanie a na trón klepanie, kde spravodlivé o jednej krajinskej reči vzdelanost a zasadzovanie iste uznanie najde. My túto dôveru o toľko silnejšie vyslovujeme, o kolko prak-

¹⁵⁶ Co kiyjakom vyháňaš prírodu, predsa len zpôsobíš.

¹⁵⁷ Kurz. oř. II.

tičnejšími ľudmi sme sa byť naučili v prúdoch storakej zkušenosťi a o koľko viac žiadame polepšenie stavu svojho na základe domáčich vstahov a práv a nie na teoriach o česchoslovanskom jednom národe!

Ak sa teda nárečie naše ako spisovné teraz a na budúcnosť ujme na Slovensku, bude to dla Vášho presvedčenia „konečný a svrchovaný pôvrat, ktorýž nejen posavadní jednotu spisovného jazyka mezi Čechy a Moravany s jedný a mezi Slováky s druhé strany dokonca vyzdvihne, ale i prítomnosť a budaucnosť Slovákov v duševnom a literárnom ohľade od jejich minulosťi docela odsekne!“

Nechcem stáť pred Vami, Slávny nás Vedomec ako dáky poučovateľ, zato Vás o odpustenie prosím, ak by môj sloh mimo mojej vôle dáko na professorský maník zatrhal, ďaleko sa zaisté mám za menšieho, lež abych v takom spôsobe a pomere k Vám stáť smel; že sme ale takto všetci rozhovoreni, nože, prosíme Vás, očujte aj naše dôvody a spôsoby chápanie nášho života dôležitosť. Odpoveď naša na tamto hore uvedené Vaše sa obávanie je tá, že my literatúru ako literatúru nezbožňujeme, bár si ju ako stavanie duchov vysoko vážime a

ctíme, mužov ju zakladavších a obohacujúcich zvelebujeme, mená ich hlboko v srdciach našich zaštepené majúc. Nie je nám literatúra ani viacej ani menej, ako božský, duchovny prostriedok k hojnnejším ēste, lež je ona cieľom národov a ľovečenstva. A každý národ musí sám svoju literatúru si stvoríť, vo tvorení seba samého jej základy položené majúc; lebo akokolvek veľké a nespočítateľné je množstvo a bohatstvo všetkých sveta literatúr, predsa čo priam by možné bolo, aby ich kmen slovenský na krv a špik svojho života obrátil, všetky reči a spisy sa naučil, nebol by predsa v sláve z mûdrosti tej svojho života slovo vyslovil.¹⁵⁸ Vzdelanossou tou k cieľu určenia svojho sa priblížil literatúrami cudzimi pôvodnosť literatúry vlastnej vytvoríť, slovom, nebol by v sláve seba šťastným urobiť. A pre tieto príčiny nekladieme my také nebezpečenstvo do toho prevratu, aký sa teraz povyšovaním slovenčiny na literárnu hodnosť dla mienky vašej stáva. A keď sa tomu prevrstu z blíza prizrem, najdeme, že on ani je nie tolký, ako sa zdáleka byť zdá.¹⁵⁹ Lebo Slováci už Ber-

¹⁵⁸ Kurz od H.

¹⁵⁹ Tu zaznačí H. pod čiarou nasledovne veci. Práve teraz, keď sme myslí, že nicto v Čechách

nolákom k slovenskej literatúre vedení boli a evanjelicko spisovateľstvo už iba v náhodu, ktorý by po pravde tieto veci chápal, prišiel som k listu jednému, ktorý o protivnom svedčí. S láskavým dovolením Slovutný Pane Hanka! kladieme tu vaš list od dňa 19. Dubna, 1846. P. Dr. L. pisany.

„Die Trennung der Slovaken ist nichts Neues; sie werden schon gegen das Ende des vorigen Jahrhunderts durch Fundl und Bernolák bewerkstelligt. Die Protestanten, welche noch die Brüderbibel an Böhmen hielt, haben ihre Aufgabe in der schrecklichsten Epoche der böhmischen Literatur (1622–1780) ruhmvoll gelöst, und die böhmische Schriftsprache, welche ohne ihre Thätigkeit gänzlich ausgerottet gewesen wäre, gerettet, und uns in Form und Geist erhalten. Die Böhmen sind ihnen, besonders dem gelehrten Bélg sehr viel Dank schuldig. Jetzt wahren sie nicht mehr so thätig, und die Böhmen verlieren Gottlob nicht so viel, als man glaubt. Der Absatz der böhmischen Bücher nach der Slovakia wird dennoch, wenn nicht grösser, wenigstens derselbe bleibsen, weil es für Jene, die sich weiter ausbilden wollet, Noth thut. (A dodávame my, že Slováci so slovenčinou nestali sa úzkoprsnejšími, ale nou vzdelaní a slobodní od predsudkov urobení viac ēste teraz, ako prv po dobrých českých knihach pachtis budú a už aj pachtia, na vzor tých českých daktórych Havličkovicov, ktorí nás kmen tým sprostými satirami len viac odstrkuju od seba.) Gut ist es, dass sie aufgewacht sind; wenigstens werden sie den gemeinen Mann etwas aufklären, von dem man bei ihrem Mangel an Schulen die Erlernung des Böhmischen nicht fordern darf.

ženských spisoch čisto biblickej reči užívalo, ba sloh Kollárov, Kuzmánho.¹⁶⁰ Godrov už značne ku slovenským životom sa schyloval Überhaup gewinnt die Sprachkunde dabei, wenn dieser Dialekt aus dem Munde des Volkes aufs Papier kommt, der bisher wenig bekannt war". Teší nás srdcečne, že takého Muža svedectvo o počinani našom ukiniať môžeme! Recensem¹⁶¹. — Po slovensky: „Nie je nič nového v rozlučení sa Slovákov: bolo ono prevedené už ku koncu predošleho storočia Fandlom a Bernolákom. Evanjelici, ktorých ešte Biblia Bratov spojuje s Českom, vyhavili úlohu svoju slávne v najhroznejšej dobe českej literatúry (1622—1780) a zachránili českú spisovnú reč, ktorí boli by upäcne vykástrili bez ich pôsobenia a ju nám zachovali v duchu a forme. Češi sú im, zvlášť učenemu Belovi, vďakou padmier zaviazaní. Teraz neboli ďalej tak činni a Češi chválu Bohu predsa nestratili tak veľa, ako sa to nazdá. Odbyt českých kníh na Slovensku bude čo aj nie väčší, najmenej ten istý, ponevač je na nich odkázany, kto sa chce ďalej vzdelať. Dobré je, že sú prebudení: aspoň osvecovať budú trochu jednoduchého človeka od ktorého neslobodno žiadal pre ich nedostatok škôl, aby sa naučil po česky. Jazykozjtyp vôbec získa pri tom, keď sa na papier dostane z úst ľudu toto nárečie, ktoré dosiaľ malo znali“. — Venceslav Hanka (1791—1861) bibliothekár Českého Musea a prvotriedny slavista-učenec. — Juraj Fandli (1754—1811) r. kath. farár, spisovateľ, spolupracovník Bernoláka.

¹⁶⁰ Karol Kuzmáni, (1806—1806) ev. superintendent, redaktor časopisu „Hronka“ v Baň. Bystrici. r. 1836—38.

počímal! Tamten práve kázeň celú vydal, v ktorej zlomené sú všetky zákony bibličiny.¹⁶² Na bibličtine vlastne už nik nedržal, iba daktori evanj. kňazia, ktorí i tak len skrže P. Palkovičove correktúry kázeň svoje čisto-biblicky vydané majú! Výnimky také, ako sú na P. P. Superattendentoch *Seberiūm*¹⁶³ a ĥope na daktoričkach starších, českú reč znajúcich ev. kňazoch, sú veľmi riedke a tlo pánovia ostali i tak českéj bibličtine verní. Kollár sa k nej navrátil a tak na celom tom našom podujali veľmi málo ľuboľ nového prevrálu. Vy ste Páni začali prekacovať staré súslavy, my sme ich prekotili konečne, ale nie Vy, ani my, lež bol v diele tom genius národa narádzajúci to iba, čo samému kmene k spaseniu slúžiť bude. My sme sa so slovenčinou sice odtrhli od českého spisovania, ale nie od českej literatúry, ktorá nám ako najbližšia istotne bude aj najmilšia a silnejšie sme sa pripojili k sebe samým, ku kmenovým na-

¹⁶¹ Cielí na kázeň Kuzmánho: „Z konečnejho zahŕňania, do ktorého nás palenka už skutočne avádzza, nôť nás nemouže uraňovať, ako svatmo a všeobecno onrieknutia sa palenki“, vydanú v Baň. Bystrici. r. 1845.

¹⁶² Ján Seberiš, (1780—1857) superintendent, spisovateľ.

ším bratom a rodákom; malý prevrat v českej — ale veľké stavanie v slovenskej literatúre sme založili a urobili.

Žeby ale kmen nás týmto krokom od svojej minulosťi bol odseknutý, pochopíš nemôžeme, keď sme raz toho presvedčenia, že život kmena nášho je jeden celok, jedna osobnosť, jeden genius, ale zo storakfeli živlov složený, v storakých peciach prepálený, v storakých prúdoch života okúpaný, medzi ktoré prepaly a kúpele iste aj ten vek českého spisovania na Slovensku pripočítaný byť má a musí. Určenie celého toho veku ani len inak pochopíš nevieme, ako tak, že v ňom si slovenský kmen jednak zásluhu o nešťastný v tom čase kmen český urobil, jednak ale aj sám v menšej čiastke jeho život predstavujúcej uspôsobnením sa k vyššej, pôvodnej vzdelanosti stal. Vaše chápanie ľahkého vecí je nášmu celkom protipostavené, lebo ono tamten československý vek ako k tomu určený považuje, aby celý slovenský kmen na vek už ostal odsúdený k maloletstvu, k podriadenosti Čechom, k slúžobníctvu literárnomu. Rozdiel tento ohromný nevyrovnaný sa na ceste aprioristickej debalty a rozumovania, ale jedine ceštou života, skúškov budúcnosti prídeme a

my, aj Vy k uznaniu pravdy, ktorú my úplne pre hlavné hladenie do budúcnosti. Vy pre hlavné hladenie do minulosťi teraz ešte poznáš némôžeme: „Idzmi, teda, každý v svojen drogen!“ a „cesty mohau byť rozličné, lenom vúci môjme všickni rovnau!“

Na všetky vaše úhyby a reflexie odpovedať nemôžem z úcty a šetrnosti k Vám, najmä ale na to nie, žeby Ste sa nám nedivili, keby sme boli polodivokí tureckí Arnauti a kaukazskí Avari, v útlocitných bych Vám nedorástol, v podobných týmto čiaru slušnosti snadno prekročil mohol! Len ešte zamlčať nemôžem spravodlivú odpoveď na daktoré vaše do svedomia nášho hodenej a srdece naše na tortúru kladúce výrazy a upomienky! Hovoríte na str. 79, žeby nás k Čechom maly viazať „jednak povinnosť vďelenosti a uznalosti, jednak hlas opatrnosti“. Aj Vy teda, slávny náš krajan! obvinovať sa nás zdáte z nevdačnosti a neuznalosti, ale odpustite, keď Vám tuto zrovna odporovali musíme. Kedy kto o Čechoch lepšie písal, český kmen spravedlivejšie oceňoval, ako to Slováci aj teraz, keď na nich ustavičeno české časopisy napadaly — robili? My sami, do ktorých osôb sa Češi posmešno a potupno až do zhnušenia zadierali, písali

sme o čekom kmene s najväčšou účiou a bratskou láskou a mužskou viažnosťou, uznávali a uznávame ich zásluhy o nás a nás kmen. Ale či na veky len na naše útraty má ſe život a rozvíjanie sa ducha českého? Či sme my tiež veda dobrého Čechom neuroobili? Či sme my teda s ich strany nezashúzili úcty, viažnosti, uznania? Teraz, keď ide o štásie a život kmene nášho, nemáme my už inšie moci chcieť, ako iba to, čo sa v Prahe za spisovateľskými stolíkami nadiktuje? Hej, hej, bola by že to za vzájomnosť, bol by že to za život kmene slovenského, v ktorého literatúre by sa už iba biedne tóne žiadostí a potrieb kmenových a i tie iba v nesnádnych, Slovákom iba po dlhoročnom štúdium dostupiteľných formách odbleskovaly, majúc iba doktorových jednotlivcov za reprezentantov svojich! To je teda proti opatrnosti, keď Slovák poznajúc biedy nové v starých biedach, nedostatky hrozné v sústave predošej, sám v mene spravedlnosti bez ohľadu na prekážky, bez ohľadu na staré sväzky (už mŕtie a nedostatočné), bez ohľadu na zrazenosť národa len slúžiť aj v samej literatúre navyklého, bez ohľadu konečne na zisk chváli a či spisovateľskej chopiť sa junácky prostriedkov v

honi a pri ňom mŕtvo doteraz ležavších, aby si stvoril lepšiu budúcnosť? Toto je proti opatrnosti? Hej, hej, je to proti opatrnosti sveta tohoto, ale túžba vnútorná, ale ten chtiač odvečný teraz na spôsob konciara železného vo svedomí slovenskom sa zaostrujúci, ale pocitenie seba samého ženie kmen tento svieži cez hroby vlastného jeho pohodlia a konečného, zemského štásia k obetiam, prácam a zapreniam seba, aby ovenčil seba záslubou o budúce pokolenie, ba záslubou o celý národ slovanský. Že sme ako Israel práve v najnižšom ponížení toto najvyššie povedomie poznali: kto môže zato? kmen ho poznal a chce napružiť svoje sily aby mu sebou samým radosť urobil; ak aj padne v boji tom, nepadne predsa hanbe do náročia, ale hár „victrix causa diis placet“¹⁶³ krása a večnosť vôle jeho pred jedným Bohom duchom¹⁶⁴ večnou slávou, Kristom Pánom, kráesiteľom vôle mŕtvej k životu večnému korunovaná hude!

Vďačnosť a uznalosť sa môže postaviť len proti preukázaným dobrodeniam a my ju

¹⁶³ „Vítazná záležitosť páčila sa bohom“. Táto výpoved užíva aj Safrárik vo svojom „blase“ (str. 88.), zato ju uvádzajú aj H.

¹⁶⁴ Kurz. od H.

lakto aj máme a zachovávame k Čechom na vzdor toho, s ich strany našich zásluh o český kmen a jazyk neuznalosťou a nevďačnosťou splácania; ale žiadno dobrodenie preukázané národom nesmie a nemôže mať po pravde nároky ná také odhadenie súčiela od seba samého, aké Češi od našeho kmena požadujú!

Ďalej, hned na str. 81 píše o nás: „Púvodové vzešlých ľčeli novot viedť sami najlepšie (tak se aspoň dôvŕšujeme), ktorým spisúm za své probuzení k národnímu citu – smýšlení, za své zachování Slovanstvu díky povinni ľsau, Bernolákové-ll gramaticce, či některým jiným knihám!“

Neodoznávame sa Vás, ani Jungmannu, ani Kollára, ani Klácela,¹⁶⁵ ani Kampelíka,¹⁶⁶ nezapierame vašich zásluh o život srdca a ducha našho. Vy ste nás učili slovanskej historii, literárnej aj starožitnej, Jungmann nás učil reči, literatúre, slovesným pravidlám. Kollár lial oheň lásky ku všetkým Slovanom do sŕdeč našich; Klácel osmeľoval rozum našich myšlienok o národnosti a Slovanstve. Kampelík nás politizoval učieval o Čecho-

¹⁶⁵ František Klácel (1808–1882) český básnik.

¹⁶⁶ František Cyril Kampelík (1805–1872) lekár, spisov. český; tuhý, bojovný „Čechoslovák“.

slovanstve, Čechoslave a Čecho-Moravu-Slezsko-Slovanstvu.¹⁶⁷ A od sústavy tejto sme sa ešte naučili aj Bernoláka s celou jeho myšlienkom aj gramatikou potupovať, zato aj nemôžeme povedať, žeby sme sa z jeho grammatiky boli ľomu naučili, lež vyznať Vám musíme, že sme sa Slovákov milovali a za nich sa políč priucili od nesmrteľného básnika slovenského zo školy Bernolákovej pošlého J. Holleho. A na samom ľom konci aj to vám povedať musíme, že sme my k životu ozaj len skrže Slovákov prišli, lebo Dobrovský. Vy, Kollár, Kuzmány Slováci ste a kmena našho synovia, tak, ako aj my, ktorí noskrze nemáme príčiny pre samú vďačnosť k Čechom svoj kmen opúšťať svoju reč domácu pre vzdelenú českú potupovať, poklady v nej zahriabané hniť nechaf. Lež, že kmen slovenský živolu svojmu teraz tak silno sa vyrážajúcemu z kníži bár akých vzdelených a učených sa nepriučil a že Vy tak, ako Bernolák a Hollý jeho genia, jeho národného podania synovia ste, jemu najprednejšie povinnovatosť vďačnosti džná ostávate, toto nám liež nezaprete. Či chcete, či nechcete túto čest priať, skokolivek, to ale predsa ostane večnou pravdom, že ste

¹⁶⁷ Kurz od H.

Vy nie Čechia českého národného využívania moment, ale Slovák a jednoty slovenského života v pravde a v idei zvláštny punkt a od Boha poslaný muž a genius!

Povedzte nám už čo len chcete na toto. my veríme, že prídu nezadlho tie časy, v ktorých sa napospol býť pravda uzná, že slovenský kmen, nech o všetkých dôvodoch iných mlčíme, má právo aj povinnosť všetko svoje, zvláštno kmenové ako svoje vyhlasovať, do zvláštneho pokladu sberať a o to sa starat, aby mohol so efou ako kmen k hoku a nie pod koľená iných kmenov sa poslavil, že teda má právo aj povinnosť svojich mužov a geniov, svoju reč a kmenovú rôznosť do pásma pôvodného svojho života vpletasť a takto seba na oltár Slovanstva klásiť.

Hovoríte na str. 82 a nasledujúcej, že no volta naša je neprírodená, škodná a nebezpečná; toto ale viem, že nazpäť vezmete, ak to, čo som o vzniknutí tohto slovenského nového podujatia povedal, nepredpojaťu myslou dobre rozvážite. Tuná ale predsa ešte pári slov pridáme na vaše dôvodenie. Že hýbanie naše „nevypĺývá z nynějšiu stavu rozumové osvěty a duševné vzdelanosti Slovákov“ co pauhé pokračování, ca

nový, vyšší stupeň jeji, nýbrž pocházi pauze z theoretických, speknalitivných zásad¹⁶² a že nás krok je „od iliády k abecede“. Jestli pri tomto poslednom sa rozumel má iliáda pána Vlčkovského,¹⁶³ tu pravdu máte, lebo vskutku od nej rádzej ideme k pána Kadavého abecedovej čítanke,¹⁶⁴ ktorá nás ľud za päť rokov ďalej priviedie, ako tamtá iliáda, ani samým Čechom nedostupná, čo ešte za 50 rokov v knihovniach našich trciať bude. Národy, ktoré iliády len tak zrazu dostávajú, po dlhom ihodovaní musia predsa k abecede svojho vlastného života a určenia sa navrátiť.

Lež abych ešte dačo aj na tamto prve vaše povedenie odpovedal, mimo toho, čo som už vyššie o literatúre a živote povedal, musím len daktoré poznamenania pripojiť. Z obľudu českej literatúry naše počinky sú neprírodené, to Vám uznáme, lebo veru

¹⁶² Ján B. Jozef Vlček, písal sa aj „Vičkovský“ (1805–1879), česky spisovateľ. Spomenné dielo jeho je „Homerova iliáda“, Praha, 1842. Vlček mal fažkys, ēasto nesrozumiteľný sloh.

¹⁶³ Ján Kadavý (1810–1883) slov. učiteľ pri boku Kollára v Pešti, rodom Čech. Kadavý ale vzdor jeho pôvodu postavil sa úplne do služby slovenských osamostňujúcich snúši Štúra a Hurbana a písal po slovensky. Tu spomenuté dielo jeho je „Čítanka pre malé djetky“, v Budiné, 1845.

neidú ani zo zasad Kampejškových o Čechoslováke, ani zo sylbem toho obvyklého, tých neskúmaných pochopov o jednole a jedno-stajnosti Čechov a Slovákov, jak umenoveli tak literárnej: z ohľadu ale umenového interessa a života Slovákov, z ohľadu historie samého ducha (a nie tej mŕtvej litery) slovenského, ktorý bol vždy pôvodne slovenský, bár aj po česky písal, je nás krok ten najprirodzenejší, najnaučnejší, najpolehnejší. Synthesa nášho duchovného umenovo-slovenského života je táto! Národ slovenský páde svojho krátkotrválého kráľovstva prekazený bol tlakom vonkovských prihad vo svojom literárno-ohčianskom vzdelávaní sa, zamíkla aj sama slovenská liturgia a on si prisluhovať veci o riadenia svoje krajinou od Štefana kráľa hľavne do behu príšou ľutinčiou. V samom jadre náboženstva bol jeho život vyšší, hlboko vrazený a ako ku ďalekej budúcnosti nabalzamovaný. Keď sa ale stredovek ku svojmu koncu chýlil, padly blesky života európskej aj na kmeň nás a býrky náboženské, menovito: Husitov českých, vyvolali aj jeho ducha na pole čiunoši. A Slováci prijmú české myšlienky náboženstva, prijali aj reč, v ktorej boli napísané. Toto ale dlho nedržalo, lebo ako

Slováci vo veľkej menšine ostali pri cirkvi evanjelickej, tak z nich zase len malá čiaslka českú reč úplne zná. Po bojoch fažkých na konci minulého storočia, vyslovil sa kmen slovenský v Bernoláku, (ba pred ním, už ľiedz zpočiatku XVIII-ho storočia v doktorých mužoch) za svoju domácu reč! že ale nieko skoku v prírode, ani v historii literárnej, tak aj kmen slovenský chopil sa najprv toho podrečia svojho, ktoré najbližšie stalo geograficky aj filologicky k českej,¹⁷⁰ z čiasly aj n Slovákov spisovnej reči. Od toho času sa myšlienka táto v kmene našom Širila, dozrevala a upovedomovala, čím všetkým sa tú doberajšia jednota medzi Slovákm a Čechmi len ako mlkvá, nedostatočná, neskutočná a sympatikia celého kmene získať si nevediacia, objavovala. V najnovšom čase sa aj evanjelickí spisovatelia slovenskí myšlienky tej uchopili, ju za myšlienku kmene svojho uznali, jej sa podriadil pre šťastie kmene svojho za dobré uznali, tým ale, že nárečie čisto-slovenské¹⁷¹ si zvolili, len ju sami doplnili, rozšírili, konsekvenne vyviedli a blíž k životu pomkli. A teraz čo deň, to deň sú

¹⁷⁰ Bernoláčtina stala na pôdklade západoslovenského nárečia.

¹⁷¹ T. j. nárečie stredných stolic.

presvedčenjeme, že sme na pravú cestu stupili, na živú života strunu uderili, do spravodlivej strany neba nášho zrak náš čist obrátili, lebo vždy viac a viac sa strany umenšujú a v uznaní a popúšťaní vzájomnom k jednote literárnej na základe čistoslovenských živov sa približujeme. Taktoko kráčal kmen náš až doteraz a my sme vernič neprírodzeného nepočali. Vaša sústava je položená ale na princípe, aprioristicky prijatom, o jednote spisovnej medzi Čechmi a Slovákmi, ktorá ale jednola založená bola iba na sympatiách náboženských na jednej menšej čiastke Slovákov k Čechom, väčšinu časti slovenského kmeňa k ničomu nezavádzajúc; sama ale tá menšia čiastka po hrozne zmenených okolnostiach v cirkvi a duchu (tak, že teraz evanjelstvo slovenské skôr dať českému, ako prijat od neho myšlienky — môže), od davnna už kedy viacej, kedy menej, ale vždy patrne od českej reči k svojej slovenskej sa túlia a navracovala, až sme sa dožili času, kde všeľci čelnejší spisovatelia slovenski (s výnimkami Kollára a Palkoviča), celkom svoju domácu reč si zamitovali a oblúbili. — Ukázala sa taktiež jednota, ako čiastočná, časová, k obsiahnutiu kmenového Slovákov života nedostatočná.

Ke slovenské celé spisovateľstvo za sloveninu je, k tomu vám najprv ten dôvod podám, že Vás všetkých Kollár oklamil, keď tam také dopisy poposiela, ktoré on sám v dopismi svojimi hned pri počiatku nášho vystupovania na pôvodcoch súkromne vyskakal a vyčankal, ktorí ale ani nechceli verejne tým búriť, keď oni sami iba ešte v svedomitom veci našich slovenských rozvádzaní sa nachádzali, ani sami za pôvodcov onohých tam skrize Kollára popridávaných ľadalkov, úšlipkov, zpráv a klebiet sa neznamávajú a teraz spravodlivé žaloby proti naháňačovi takému vedú.¹⁷² Ukážeme Vám, že znamenitý spisovateľ náš Ján Chalupka,¹⁷³

¹⁷² Toto závažné obviňovanie Kollára, ktoré postavuje do nadmier zlého svetla charakter jeho, sa spíne dokázalo od tých čias. Viď o tomto dátu v kultúrny diele str. 107.

¹⁷³ Tu podává H. pod hviezdičkou našu poznámku: Tento muž má o kmenevý, zvláštny, miestny náš slovenský život také zásluhy, on tento život tak trovál a pretvoril vo svojej myсли, že myslieť si ho českou živou značilo by jeho život a charakter evracať. Chalupka bol prvej Slovákom, ako sa setkym jeho vrstvovníkom aj s nami len snívať ohlo. Nikde nevidíš život pôvodne slovensky lepšie stavený, ako v jeho prácach, jediné čo im chýba, bola nedostatočnosť formy a my verime, že P. Chalupka, keď sám presúdi svoje diela, nájde to, česká reč je najväčšia hra jeho genia! Recen-

výrečný vysokovzdelaný Samuel Ferjenčík,¹⁷⁴ nech miléim o vela iných, s celou dušou sú za slovenčinu zaujati, majúce ešte iba daktoré spravodlivé žiadosti, poznámenania a náradu k obholiaceniu a zdokonaleniu jej, ktoré sa istotne prijmú a násnu kmenu k dobrému poslúžia. V celých hlasoch Vám, Pane Kollár, veľmi málo hlasov za češtinu zostane. Ale pripomieniem ešte len daktoré mená aby ste tú nádeju, že sme to len my daktori za slovenčinu a že skoro s materčinou našon u vlastného kmena prepadneme, odhodili a o tom sa presvedčili, že svieže spisovateľstvo slovenské je naozaj čisto-slovenské! Všetkých vypočítovať nebudem, privádzam len daktorých a sice: Holly, Kuzmány, Lichard, Samuel Chalupka,¹⁷⁵ Štúrovci tra-ja,¹⁷⁶ Hodža,¹⁷⁷ Braxatorisovec (Sládkovič-

sent). — Ján Chalupka (1791—1871), ev. farár v Brezne, dramatik slovenský.

¹⁷⁴ Samuel Ferjenčík (1793—1855), ev. farár, slov. spisovateľ.

¹⁷⁵ Samo Chalupka (1812—1883), vynikajúci básnik nás.

¹⁷⁶ To boli už spomenutý Ludovít Št. (1815—1836) a bratia jeho Karol (1811—1851), ev. farár, spisovateľ; Samuel (1818—1861), tiež ev. duchovný a spisovateľ.

¹⁷⁷ Michal Miloslav Hodža (1811—1870) spisovateľ, politický vedca a súdruh Hurbanu spolu so Štúrom v borbe slovenskej.

va)ja,¹⁷⁸ Čodra,¹⁷⁹ Hamuljak, Ottmajer, Guoth,¹⁸⁰ Závodník,¹⁸¹ Plošic,¹⁸² Gerometta,¹⁸³ Hroboň (Bohdán), Kalinečák,¹⁸⁴ Nosák,¹⁸⁵ Hoštinský,¹⁸⁶ Plech,¹⁸⁷ Matuškovec traja,¹⁸⁸ Co-

¹⁷⁸ Naš nezapomneniteľný slovenský básnik, Andrej Sládkovič (1820—1872) a jeho starší brat, Karol (1807—1869), ev. farár, spisovateľ.

¹⁷⁹ Aj Godrovci boli dva: Samuel (1808—1873) a Michal (1801—1874). Tu je reč akiese o druhom.

¹⁸⁰ Jonáš Bohumil Guoth, lekár, spisov. a zakladatel nihovne a čítarne slovenskej v štyridsiatych rokoch v Pešti. Rodom Lipták.

¹⁸¹ Štefan Závodník, (1813—1885) katolický farár vektorodínsky. (Trenč. stol.)

¹⁸² János Plošic, kat. knaz v Seleciach (Zvol. stol.), spisovateľ.

¹⁸³ Eugen Gerometta (1819—1887), kat. duchovný, spisovateľ.

¹⁸⁴ Ján Kalinečák (1822—1871), predný romanopisec slovenský.

¹⁸⁵ Bohuslav Nosák Nezabudov (1822—1877), básnik.

¹⁸⁶ Záboj Hostinský, rod. menom Peter Keilner (1823—1873), spisovateľ.

¹⁸⁷ Ján Plech (1793—1874), ev. duchovný, spisov.

¹⁸⁸ Ján M. (1821—1877) básnik, pôvodca národnej hymny „Nad Tatrou sa blýska“. Jozef Matuška z Horných Ráztoč, farár ev. v II. Rykynčiciach (Hont. stol.), spisovateľ. Jur. M. ev. farár v Istebnom (Orava), spisov., študent prešporského lycea r. 1828-ho. Vieme ešte o istom druhom Jánovi (1815—1888), ktorý bol kanonikom, dalej o Petrovi, ev. farárovi v Liptovе konečne Karolovi, žinkovi štiavnického lycea.

chius,¹⁸⁹ Rimavský, Kráľ,¹⁹⁰ Škultéty,¹⁹¹ Leška,¹⁹² Homola,¹⁹³ Kadavý, Lud. Šulek,¹⁹⁴ Pavelka,¹⁹⁵ Laco,¹⁹⁶ Čípka,¹⁹⁷ Daxner,¹⁹⁸ Klonkay,¹⁹⁹ Kubovič,²⁰⁰ Soltész,²⁰¹ Maróthy,²⁰² Paulinovci dva-ju,²⁰³ Dohnányi,²⁰⁴ Jančo,²⁰⁵ Emanuel,²⁰⁶ Hlo-

¹⁸⁹ Ctibor Zoch, spisovateľ (1815–1865) rod. menom Cochius.

¹⁹⁰ Janko Kráľ (1822–1876) výtečný básnik náš.

¹⁹¹ August Horislav Škultéty, ev. farár, spisov., narodil sa r. 1819.

¹⁹² Štefan Leška (17.4.–1849), ev. farár, spisov.

¹⁹³ Štefan Homola (1820–1881) ev. farár.

¹⁹⁴ Ľudovít Šulek (nar. 1822-ho), ev. duchovný.

¹⁹⁵ Ján Pavelka (1807–1878) r. kath. farár, spisov.

¹⁹⁶ Ondrej Laco, učiteľ v Ječšave spisovateľ.

¹⁹⁷ Čípkajovci pochádzali z Tisočca. Kri Stúrovské skole patrili Ján Č. strátkár a Jonatan Dobroslav Č. (Hradovský) (1819–1861), ev. farár, spisovateľ, no vetylisť. Tu je reč o druhom.

¹⁹⁸ Štefan Marko Daxner (1823–1892) spisov., politik.

¹⁹⁹ Ondrej Klonkay, gazd. spisov., pánsky dozorec v Lučivnej (Spiš).

²⁰⁰ František K. (nar. 1807.) ev. duchovný, spisov.

²⁰¹ Michal Soltész (Soltis) ev. knáz vážecký (Liptov) spisov. žil 1802–1862.

²⁰² Daniel Vrahohor Maróthy (Maškovský) (1825–

1878) ev. farár, spisovateľ.

²⁰³ Viliam Pauliny-Tóth (1826–1877), politik a spisovateľ a Ladislav P. (1815–1894) ev. farár, spisov.

²⁰⁴ Mikuláš Dohnányi (1826–1862), spisovateľ.

²⁰⁵ Jozef Jančo, básnik, spolupracovník Orla Tátranského.

²⁰⁶ Jozef Emanuel (1804–1890), kat. duchovný, spisovateľ.

vík,²⁰⁷ Jurkovič,²⁰⁸ veterán Čaplovic (Ján),²⁰⁹ Holček,²¹⁰ Zermegh²¹¹ — a kto by ich tam všetkých menoval stačil. Ja som ich len tak z pamäti lu podotkol, nakolko v náhlosi som sa rozpamätať mohol. Pravda, že ešte všetci veľa kníh nepovedávali, ale väčšia čiastka z nich ich v rukopisech v hojnosti má, ostatní mladí v srdeci, v duchu aj rozumu chovajú poklady pre Slovensko a Slovanstvo! A my z toho, čo sme od nich číitali, na peknú mladých tých mužov aj mladého kmeňa nášho budúcnosť smelo zavierame a si ju slabujeme. A ako sa sám národ blási k slovenčine, to môžete čítať v Novinách, ktorých redakcia musela otvoriť zvláštny štieg pre prichodiacé od mešianov, kňazov, zemanov, mládeže, sedliakov a t. d. hľasy a prosby, aby sa tými vašimi *Hlasmi* slovenský kmen mýli nedal; môžete zavierať z tých vychodiacich kázní evanjelických aj

²⁰⁷ Ján Hlovič (1805–1862) ev. farár, spisov.

²⁰⁸ Samuel Jurkovič (1796–1873) náčelník a brezovský mestský notár, spisov. Zúčastnil sa i v Hurbanovom povstani r. 1848.

²⁰⁹ Ján Čaplovic (1780–1847), vynikajúci etnograf, spisovateľ.

²¹⁰ Juraj Holček (1811–1869), r. kath. farár, spisov.

²¹¹ Štefan Zermegh, kath. duchovný v Klobošinach, spisovateľ.

katolíckych, ktorých pôvodcovia na žiadosť ľudu v slovenčine ich držať museli.

Že pán Lichard v Skalici a ja v Hlbokom v bibličtine kážeme, máme také dôvody za nás spôsob, ako Hodža, Šoltés a všetci liptovskí, turčianski a t. ď. kniazia za spôsob ich slovenský; u nás ľud vraví viac po česky ako po slovensky, tam zase lepšie rozumie slovensky, ako česky. Kázeň musí vzdeláť človeka a vzdeláť ho vtedy, keď najlepšiemu skrzes srozumenia jej k srdcu prislúpi. A — kmien slovenský nemôže byť určovaný jednou odchodzou, zato ani Tatry dla skalického jargona skákaj nechcú a nikdy nebudú; tá Pána Palkovičova teda „vlast čisté slovenčiny“ už iba na papieri ostane a tie slová vyryjú sa na bránu zlatú Tatier svätých!¹²²

Jedine v tomto odseku ukazuje sa slabším vo svojej debatte H. To bolo jeho Achillesovo pátau, že kázal sám v biblickej reči. Toto jednak bol nedôslednosťou, tým viac, lebo v tom čase ni široké vrstvy ev. duchovenstva kázaly rýdzoslovensky. Na toto mohli by sme mnoho príkladov uvádzať; aby sme ale neprekročili obmedzené hranice naše, odvolávame sa len na samé „Hlasy“ (str. 92, 166, 210, 224, 227, 232), kde je to spomenuté; na kázeň Kuzmányho, spomenutú v tejto úvahе a na predošly odsek Hurbanovej debatty, kde sám predvodca odveráva sa na kázne, v slovenčine držan-

Čo vrávite o škode z novotenia nášho pochodiť majúcej, to už teraz životom našim je podvratené, zato nič inšie nechybi dôvodom našim, aby ste aj Vy, Slávni Krajania ich uznali a predsavzatie naše pochválili, ako prichod vaš medzi nás, medzi rodákov vašich, teraz slovenčinou drahou k takému ťačinkovaniu a životu prebudených, k akému

Ba nie menší človek, ako sám *Sláv* stál na čele agitácie, vedenej za vyobcovanie biblickej a zároveň za uvedenie materinskéj reči do ev. chrámov. O tomto piše Kollár v „Hlasové“ (str. 154) nasledovne: „Mám správy a žaloby z mnohých strán, že ste samy sväté caňih a náboženství v lehkovážnosť u ľudu uvedli, inde, že ste samy služby boží ve chrámě na pomēch a škandály promenili. Tímto zlehčováním tvárlstvě drahé protestantúm biblie dopauštite se svatokrádeže proti palladium naši ľeči a nábožnosti sú predkú nám zděděnému.“

Tak sa zdalo vtedy, že biblická reč opustí už i letky ev. kazateľne a že slovenské znovuzrozenie na relei čiare vítať. Za Bachovej áry sa ale toto preporilo a cudzia biblická reč opäť zaujala miesto v evanj. cirkvi. Nech si to ale dobre zapamäťajú terajši slov. ev. duchovní, že už v piatom desaťročí min. stoletia ledva bolo takých ev. farárov, ktorí neboli by kázali v *materinskej reči*. — Slabá stránka bola Hurban, že patril medzi výnimky, (čo H. menuje „odchodzon“) bár bol vodecom slov. hnutia. Že toto sám cítil, vyjasni sa z jeho nemožného zmývania sa, keď sa vyhovára s tým, že obyvateľstvo v Hlbokom radšej „česky“ vyprávalo.

Vy ich prebudíste sa usilovali a usilujete. Potom, potom uveríte, že boj vaš proti nám bol boj proti kmene vášmu, ktorý sice nevedel ďaleko vtedy, keď Vy ste sa v ňom objavili, ocenil genia vášho a opustil vás o seba ďaleko — ďaleko, ktorý by Vás ale teraz slzami pokania zlúbal a na rukách svojich na temena Tatier v novo obživených vyniesol! Lebo Vy v boji tomto zachováte sa nepoškrvnenými a aj z článku vášho vidno, že vo Vás bije srdce slovenské!

Možno, že práve to, že ste sa nenavádzali na nás palicami a kyjakmi potupy a zhanbovania našej reči, našho kmene a našich osôb, Vám nepriateľov a bolestných hodi narobilo, lebo vidíme ako teraz v Čechach napospol tomu sa tlaská, kto nám najlepšie nadáva! Ale znesiete toto, ako ste zniesli sto osudov — zmužilo, naše srdcia neprestanúť tŕsiť a bit Vám do skonania.

Naše presvedčenie je to, že spravodlivá tŕňba kmene našho, pevná vôľa jeho vyvinúť svoje poklady cestou osobného svojho pasať, jemu od slova na slovo odpovedania a položiť tak seba dokonáleho navedať, jeho poeticko-rečnícke prehnananosti oltár pospolitého dobrobytu celého Slovana.

Ján Kollár. S týmto búrnym orkánom sa pasovať, jemu od slova na slovo odpovedať, jeho poeticko-rečnícke prehnananosti oltár pospolitého dobrobytu celého Slovana, paralelnými krajinostami honiť, doháňať, jemu sa v reči a dialekтиke pripo- vyskými odpornosťami a prekážkami. Z týchto duchovných svetov sumi nám boj nastáva väčší, lež všetky doteraj-

nej holly, tam s neúprosnými osudmi a námodami, tu s vyrátanou bezpočetnou závištou kmenevou a osôb, tam s domácimi biedami a ranami, tu s divokou vzteklosťou žudzincov; e tom vieme, ale bojov týchto sa nefakáme, dobre vediac, že aj ony sami pomôžu nám vyše sa dosťať k vyžiadanejmu cielu túžob a nádej a poľehov našich. My sme vierou čistou v pomoc božiu, v silu a moc kresfanskej osvetly, v zápal za odvečné dey a pomysli v národu na krielach podania a letu piesne geniov sa z pokolenia na pokolenie prenášajúce, my sme dôverou a vierou v tieň vnútorné svety národa nášho obživení a vieme, že aj kmene nášmu len týchto strán duchovných svetov vynde sínko spasenia!

Aus dem Kelche dieses Geisterreiches
Schäumt ihm seine Unendlichkeit!²¹⁹

dobnif, to bez zvláštnej nadutosti hovoriac ani jednému z nás mladých nezkúsencov nemožné by nebolo. Máme aj my, keď chcem, reč na slová a výlevy hojnú, obraty rozvíest, myšlienky rozšíriť a rozvodniť jedno storako prežváchať, asociácie idey nakopíť, výkrikníkov napridávať, všetky pochopy sveta, kultúry, národov, kmenov, osôb geografii, massí, titulov pomiechať a s takou mikstúrou a dialeklickou maltou špliechať ifkať, baby a zašpinené knihy, rajtajúcich knihy za zbožie kupujúcich ľudí na svedectvú podovádzat, (cieli na Rybayho. Poza Podhradského) kázne a mŕtvych ľudí zapomenuťa vyvolávať, svoje zásluhy svoje kolien zodierania vyradovať, všetko toto svojou vīsiou a obľúbenými snámi literátorími natrieť a obalsamovať a tak tým všetkým hrnieť — bych aj ja doviesto a o pár bárok velmi snadno môj článok rozhojnil! A žeby takéhoto lieku sa Pánu Kollárovi zišlo, uzná každý, kto vie, ako takéto blesky väčšinu ľudí omamujú, tak že hrby ich s otvorenou hubou ohromení ber pohnutia a spruženia samotvornej, samostatnej mysli prijímajú a toho sveta pravdivého, ktorý nimi je zastretý a utajený, poznávať nemôžu. Lež na tomto mieste ve-

sväzku tomto, v ktorom sa nie len o našej veci napospol, ale menovito aj o dôvodoch P. Kollárových proti slovenčine, z priležitosti iných mužov obširno rozpráva, nemôžeme sa touto cestou pustiť.

To, čo je Pán Kollár vo vzťahu k veci našej, odokryjeme my v doktorých riadkoch, keď nahliadneme blíž trochu k jeho tajnostam dialeklickým, o ktorých on vari ani sám nevie. Pán Kollár menuje naše nárečie, ktorým píšeme, sám „Vlastné slovenské, aneb, jak cizozemci chtejí, slovácké nárečí“ a vykazuje mu miesto: „v oných vysokých Tatrách ohrazených dolinách a rovinach, kam cízi jazykové²¹⁴ snadného prístupu nemeli a tak tedy v celé Turčianske a Liptovské a z časťky v Oravské, Trenčianske, Nitranske a Zvolenske stolici“. Potom dalej udáva jeho povahu a odchodnosť od iných nárečí. Toto píše na str. 102. Hlasov, ale dalej, na str. 114 píše už toto: „Spisovateľ nynějších Bratislavských novin vydává své a svých nášlapníkův náfečí chvastavě za pravau slovenštinu, proti čemuž my ostatní rození Slováci veľejně protestujeme, vyhlašujíce to za lež a nepravdu!“ Lež kto číta slovenské Noviny, musí sa P. Kollárovi

²¹⁴ Kurz od H.

do očí zasmiať, ako si sám do lhárov nadáva; a ved ja neviem, ako by slepý o farbách súdiť mohol, práve tak, akoby ten o slovenčine našej súd spravodlivý vydal bol vstave, kto ani noviny, ani spisy naše nečíta! A že Kollár nečíta — to on sám na inšom mieste úprimno vyznáva. Kolký len v tomto galimathias pomätenej kontradikcie! Podme dalej; na str. 210-tej svojho Cestopisu²¹⁵ toto hovorí: „Kterýže Slavjan má právo, nežku celý kmen, ale i jen jedno mesto, anobrž jednu duši národu svému vzít a cizozemcům (my pridávame aj cudzokmenom) pro jakoukoli příčinu, a pod kterýmkoli zámyslem²¹⁶ darovati anebo popustiti?“ A v Hlachoch len tak na vidlách prehadzuje tri milliony Slovákov do Čiech! A v tomtéž spisu: „Co pak má arithmetika s právem a s mravnosí společného? Dokud kde i jen jediný Slavjan žije, dotud tam celý národ!“ Lež hned na str. 211 tejž knihy takto to vála: „Čechomoravanův více jest a snadnejší věc jest to, aby se dva milio-

²¹⁵ „Cestopis obsahující cestu do horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zvláštěm ohľedom na slavanské živly r. 1841.“ Pešt, 1843. — Dielo Kollárovo.

²¹⁶ Kurzovy od H.

nové (už nás aj umenšuje P. Kollár!) Slovákuv téměř dvakráte (?) než Slovákuv, možnejší počeštili, než to, aby se čtyri millionové Čechomoravanův poslovenci²¹⁷ ale bár je toto hrozná kontradikcia, predsa odpovedáme na ňu: „co pak má arithmetika s právem a s mravnosí společného?“ V Cestopise je P. Kollárovi: „Slovenské nárečí z logického i aesiethického ohľedu dokonalejší, než české“, v Hlachoch ale mu je práve to samé nárečie: „trpké hloži a lesní plánky, jejichž jedovaté ovoce našich Adamu a Evy“ otrávuje, je mu „trpácká čarbanina a škrabania“, je mu „řeč luzy a černilidu“, je Pána Kollárovi to aesiethicky aj logicky dokonalejšie od českého nárečia naše „bačovčina, krémárcina, smetiscina a sviniarcina“ a kto by to vyradoval. Čo je to len zas za kontradikcia!²¹⁸ Slávova báseň na Boleslavina

²¹⁷ Pod hviezdičkou poznamenáva H: „Kto žiada, aby Češi a Moravci sa poslovenci? Ci je to nie špechanie darobné, keď sa nám to pripisuje, čo my ani z daleka nemyslime! Keďsi štyri milliony Čechomoravanov znaju udržať literatúru, bár Moravania malú majú účasť v tom, čo by Slovákov 2 milliony, zjednotenou silou nevedeli udržať? Recensent.“

²¹⁸ Takéto kontradikcie (protimluvy) sa hojne najdú v Kollárovom „Cestopise“. Na str. 123 píše:

*Vrchovského*²¹⁸ zato, že bola česká „celau Pešť elektrizovala a Slovensko, Čechy a Moravu okauzlila a nad cestou jeho v Lužicach celá Slávie zaplesala,“²¹⁹ bár na Slovensku mimo pár miest, kde sa Kvety čítaly a Muzejný časopis držal, nik o prácach týchto nevedel; články ale Štúrove v novinách zato že boli slovensky napísané, vyhlasuje P. Kollár za „škrabaniiny, ktorími si Štúr všechny vzdělánce od sebe odstrašil“, bár celé Slovensko ich so zápalom čítalo, mnohé z nich do slovenských Novín a časopisov,

Citím já sám nejlépe jak logickou tak i aesthetickej prednosť slovenčiny nad češtinou.²²⁰ Toto vykladáva obšírejšie na str. 195, (kde stojí aj pamätná veta: „chceme slovenskou češtinnu a českou slovenčinu,“ načo sa aj H. odvoláva, viď v úvahе našej str. 93.) dalej na stranach 196, 197, 211. Na str. 225 hovorí: „paní prosili mine abych jim vyslovení českého ťukázal: to musíte do Prahy jít, odpověděl já, my Slováci to ani nejmíme, ani nemilujeme.“ Na str. 233 a 241 vytýká Čechom ich zlé vlastnosti.

²¹⁸ „Československá“ báseň Štúra na Boleslavina Vrchovského vyšla v pražských „Květoch“ (1843. č. 22). Boleslavín V. spisovateľ, oduševnený spolupracovník Štúra na prešp. lyceumne v literárnej jednote.

²¹⁹ Dve rôzne veci shfna tu H. z nápadu Kollára a trochu samovoľne cituje. O svojej lužickej ceste napísal Štúr v tom čase tiež osobitný článok v „Muzejníku“ r. 1839. v biblicko-českom slohu.

ba aj cindzonárodných spisov a novín sa preložily! No, toto nemôžeme sice menovať kontradikciou, ale právom prekrucovaním, zlomyseľným ohováraním a zjavnej zásluhy umenšovaním a potváraním. Ale P. Kollárovi je to vlastné, len prehŕňať veci, akože by neboli na Štúra hory doly vedel poválať, keď *Kuzmániho* a *Hodžu* tak sa usiluje v samom chráme Božom znižovať, že ich piesne, v celom spevniku iste najkrajšie z novších, nechce ľudu dať spievať len zato, že aj tito mužovia k veci ľudu slovenského sa sklonili!²²¹ Zpěvnik,²²² Cirkev, túžba ľudu pobožná — toto všetko je P. Kollárovi len nástroj k vyvršeniu sa nad mužmi slovenskými! A či má P. Kollár právo tých mužov, Zpěvnik a svojej duchovnej správe sverených Ľudí takto pre slovenčinu trestať? On vraví: že to vraj robí, aby nábožnosť ľudu menami tých mužov nepomýliť; ale

²²⁰ O tomto takto piše Kollár v Hlasoch (str. 166.): „nyní se ostýcháme některou od tétoho mužů složenou písni ve chrámcích zpívati dátí, aby pomyslením na jejich rozkřičené protipálenkové kazně (viď pozn. ²¹⁷) nábožnost pohoršena, aspoň mylna a ochlazována nebyla.“

²²¹ Známy a dosavajú užívaný sborník nábožných piesní v ev. cirkvi.

teno dôvod je tak smiešny, že pripomienú ho a Kollára poťrestať — jedno je.

Noviny naše slovenské, ktoré všetky stavajú a riady slovenského kmene čítaly, ktoré majú za spolupracovníkov tam katolícku, tu evanjelického duchovenstvo a učitelstvo, tam asesorov,²²³ tu advokátov, tam slávnych a zaslúžilých spisovateľov, tu mládež umnú a horlivú, ktorí pomáhali ľudu zo slúžebnosti slorakých sa vyslobodzovať, dopomáhajúc hneď k odkupovaniu sa ho od slúžobnosti urbárskej, hneď k zakladaniu škôl a spolkov miernosti, ktoré oceňovaly literárne plody, v zoámosť uvádzaly sto a sto neznámych ľudu vecí, ťastavov, pokrokov a t. d. tieto a takéto noviny menuje P. Kollár cynickým súdom Diogenesa, v ktorom sa vraj mňaš Stúr za celý čas vydávania Novín „semotamo“ len po trápkach kopaniciach, krekačských²²⁴ salašoch, po krčmách, smetiskách a kalužach váhal a „kolálel“. Toto hla sú Kollároví Noviny, to mu je P. Stúr, to mu je nárečie slovenské!

To dobro, ktoré Noviny v národe našom do teraz spôsobili, je odpoveď na tie špin-

²²³ Prisediacich.

²²⁴ Krekačskym nazývali nárečie, užívané v Germerskej stolici.

taniny Kollárove, ktoré by sme skôr od hocáckeho podliaka boli čakali, ako od toho Básnika vseslovanského, od toho Slávika dunajského! ktorý si vyletel bol dakedy na Tatry a obžívnuť na tých vysokostiah slávy vyspieval pieseň vznešenú Slovénom!

Ked tak znížil Slovensko, Slovákov, Noviny národné a ich redaktora Stúra, volá tohto potom k čestine, ktorá mu je: česko-slovenským „chrámom“, v ktorom vraj žili česko-slovenski „Homeridové a Anakreonové, Demosthenové a Isokratové, Sokratové a Platonové, Solonové a Lykurgové, Herodotové a Thukydidové, Herkulesové, Leoni-dasové, Themistoklesové.“

My Slováci sme prislovenski, lež aby sme lakti slávnu historiu grécku a rímsku vystriuhovali z našej slovenskej biedy a naholy, dobre vediač, že nám ti Kollároví „Homeridové—Themistoklesové“ zanechali ľud zabudnúť, zotročený, v páleniciach a hnilobe telesnej aj duchovnej, sociálnej aj štátnej sa válajúci, ktorý my teraz z toho všetkého dvihnať musíme. A že v tomto diele sme my dalej pokročili ako celé to 300 ročie modlenia sa českého bolo vstave urobiť, to nám aj sám Kollár uznať musí, ak len české švondrkanie vyše necení, ako tých 500 spol-

kov miernosti, gazdovských ústavov a nedelnych škôl, aké sú teraz na Slovensku, a v práci o šťastie Slovenov, ako je tých spisovateľov, ktorých mužstvo sa so zjavením sa slovenčiny zjavilo v kmene našom slovenskom.

Ziadame Vás teda, Vy tovaryšia homeroví, kmotrovia isokratovi, strýcovia thukididovi, kamarátovia herkulesoví, drusovia leonidasovi, synovia themistoklesoví, bratia anakreónovi, vrstvenci demosthenesoví, žiadame vás, odpovedzte nám — kde máte šlaky života tých vašich Homerov — Themistoklov? kde máte svet — tými geniami stvorený? My sa vám osvedčujeme, že nič inšie vám nebude treba robiť k počešteniu nás a kmene nášho, ako preukázať, že tí vaši „Homerové — Themistoklesové“ ozaj podvihli k dačomu vyššiemu kmen slovenský!

Pán Kollár vráví, že celý náš kmen tak vie česky ako slovensky a za dôvod toho dovádzajú jednu starú Babu,²²⁵ ktorá jeho kázeň pred dávnymi rokmi povedanú, ešte i s podrobnosťami vedela z pamäti, na ktorú vraj *On* sám sa už nepamäta! (Ako mohol teda súdiť, že tá baba pravdu vráví!) Ale kebych ja tento dôvod za dačo mal, mohol

²²⁵ Hlasové, str. 117—118.

bych doviest príklad mojej diovky, ktorá z Rettigovej kuchárskej knižičky, Rada slovenským venkovankám,²²⁶ nič nevedela rozumef a Kadároveho Priateľa Ľudu²²⁷ nie len rozumie, ale diovkám z neho rozpráva, bár ona nie je z Liptova, lež tu od hraníc moravských! Ale ako moja diovka za slovenčinu, tak Kollárova baba za češtinu nič nesvedčí, k čomu pridať musíme, že knižka kuchárska a kuchárka sú si bližšie vzťahy, ako kázeň jedného veškomeštského knaza a sprostú baba!! — Ak je vstave jedna slovenská baba kázeň českú celkom rozumieť a slovenská kuchárka českú kuchársku knihu nie: to musia inšie veci vo hre byť, o akých vrávej pre česť P. Kollárovu neidem!!²²⁸

²²⁶ Nápis knihy zná vlastne: „Dobrá rada slovenským venkovankám“ Kráľ. Hradec, 1838. Napísala ju Magdaléna Dobromila Rettigová (1785—1845), česká spisovateľka.

²²⁷ To mal byť akýsi, ročite raz vychádzajúci slovenský časopis-almanach. No vyšly z neho len dva kvízky v redigovaní Kadároveho pod nápisom: „Priateľ Ľudu. Knižka pre Slovenských hospodárov a remeselníkov. W Budíne, 1845.

²²⁸ Akiste cieli na kázne Kollára, v racionalistickom duchu držané, ktoré mu zazlievali inši ev. duchovní, medzi nimi i H. Obviňuje ho medzi riadkami, že osobu „bab“ vymysiel len na potvrdenie populárnosti jeho zásad a pravda i „československého“ stanoviska.

Sú to krem toho babské dôvody!

Že sme *bratia*²²⁹ Čechov! ktože to za-
piera? Ale nech si pomyslí P. Kollár, že *to v inšom smysle nesmie platíť ako v tom, že sú nám všetci Slovania bratia*. Že maju reč najbližšiu k našej, to my viem a cítime a úžilky z toho zakusujeme, ale to samé platí aj o Čechoch vo vzťahu k našej reči. *ostatné vzťahy sociálno-politickej sú tak odchodné od našich, ako ktorékolvek inšieho kmena.* Miechať tieľo pochopy sa žiadnym právom zdôkono nesmú.

„Co do jednoty“ piše P. Kollár na str. 151. „a sjednocování našeho národu, tu jsem schválně a budu, pokud žiji, jednostranným, anobrž nejjednostrannějším, tu jsem neustupným, tvrdošíjným, neohlomným, neuprosným a bezohledným!“²³⁰ No — už ja neviem, ako tak rozumný muž s takýmto principom pred svet sa postavíť môže! My mu teda v jeho tvrdošíjnosti tak urobíme

²²⁹ Kurz. od H.

²³⁰ Pôvodca „Slávy Dcery“ i tu dôsledne sa drží myšlienky výchislavianskej. Kollár považoval *národy* slovanské len za kmeny *národa* slovanského, ich reči len za nárečia jazyka slovanského. Tento poetický blud, táto chymera našla najmenej nástupcov práve u svojho rodu, u Slovákov. Toto sa zjaví i z Hurbanovho osvedčenia v nasledovnom odseku.

ako ten professor, ktorého študentik do súboja vyvolal, vidiac, že sa ťuhaj dostavil na miesto súboja, spýtal sa ho, či len ozaj chce, aby jeden z nich na mieste zostal? ktorý, keď prisvedčil, professor išiel preč; no dobre, vraj, zostaňte Vy tu, ja idem preč. — Nech si teda zostane aj P. Kollár v tej jeho jednostrannosti, my z toho jednostranného miesta ideme ďalej, ideme preč — preč, kam nás oči dueha vyššieho žilia povedú.

Zjednocoval Slovanstvo tak, ako P. Kollár robí, hľadzuc Tatry na Krkonoše,²³¹ znamená rušíť stav a prekacovať pomery a vzťahy kmenov sociálno-politickej; čoho my veru nie sme priatelia, žiadajúce vyvinutie sa kmenov pritodené, nutné, potrebné.

Pán Kollár púšta svoju žilu poetickú na str. 141—143, kde satiričky do mordierov a banditov, ako konsekvenčiu nášho stanoviska nadáva tým, ktorí nie v podrečí svojom, ale v nárečiach kmenov svojich písali a počnúc od Rimanov²³² až na Gaja a Stanka

²³¹ Pohorie v Sudetoch na sev. hranici Česka oproti Sliezsku.

²³² Pod hviezdičkou poznamenáva tu H.: „Veľmi pamätné je, čo nám už tuto nadrieku P. Kollár a čo bezpochyby zas v Cestopise preukazovať hnde a sice: že je Moráč z Opolia (Apulia), Ennius že bol Kolobrežan (t. j. z Kalábrie). Promplinae paludes

J. M. Hurban a jeho borba proti Čechom.

Vráza zachádzal „Vy hvézdy germanské literatúry, ba vy Horácové z Opolja, Ty Waller Škot, O'Connell, Ariosto, Manzoni, Šafárik, Mickiewič, Bodjanský, Lomonosov, Gaj²³² a

že sú „pomutinské kaluže“, a t. d. Nech len pozoruje P. Kollár, aby ho doktorý latinák zato, že je z Turca, neodvodoval: „ex Turcia“, lebo toto ešte podobnejšie si znie!“

²³² Všetkých týchto spisovateľov a politikov počnúc od Stanka Vraza až po Gaja uvádzajú Kollár ako takých, ktorí nepísali v reči, alebo podreči svojho kmene, ale v spisovnej, či cudzej. — Stanko Vraz (1810—1851) básnik slovinského kmene, najviac po horvátsky písal; Šváh Schiller, Platteutsch Goethe a iní písal v spisovnej nemčine; latinský klassik, Horacius bol z Apulie; Walter Scott anglický romanopisec bol zo Skotska; O'Connell, Irčan, písal po anglicky; Ariosto, Manzoni, italski básnici v spisovnej italčine; Adam Mickiewicz, pofský básnik rodom Litevčan; Osip Maksimovič Bodjanskij, ruský spisovateľ, rodom Ukrajinec; Michail Vasiljevič Lomonosov, básník a učenec ruský oddelil literárnu reč ruskú od cirkevno-slovenskej. O Gajovi a Šafárikovi vid naše poznámky. Gaj bol ináč otcem illyrismu, pod ktorým vradoval všetky juhoslovanské národy. Na všetky tieto udajné dôkazy trefine odpovie Č. v svojej recensii. Ale aj ináč kulhá stanovisko Kollára; Štúr a jeho sádruhovia, boli to z jazykového ohľadu v literatúre, čo Schiller a Goethe v nemčine, Horacius v latinskej, Ariosto a Manzoni v talianskej, Lomonosov v ruskej a Gaj v horvátskej, vef ani Štúrovci nepísali v podrečiach slovenských. (Pravdu Kollárovi samu slovenská reč

č. d.“ Týchto obširno vyvoláva — akoby ich Štúr odsudzoval, ou posmešno ich za zabijakov kmenvstva vyhlasuje! No, na toto odpovedá Štúr sám: my len chceme P. Kollárovi povedať, žeby sa to isté aj nám dalo tak obrátiť, lebo všetci tí svoje kmeny tak nepotupovali, ako Kollár svoj slovenský, ale väčším právom my takto sa Kollárovi môžeme vysmievať! „Ty Pane Bože všemohúci, čo si to Ty za sprosté dielo vykonala, čo si dal tolko nárečí a kmenvov v Slovanstve, čis' nevedel, že ja (Kollár) príde na svet, ktorý to budem museť borisť a nárečia a kmeny umenšovať? Čis' nevedel, že ja nemôžem tu Slovákov, tam Lužičanov, hen Horvátov, Slovencov a Srbov, tam Malorusov a Bulharov strpeť a že tamtých na Čechov, týchto na Illyrov a týchto zas len na Velkorusov poobracať musím? — Načos' to urobil, načos' mi darmo toľko práce narobil!“ A toto aspoň nie je posmech, lebo to Kollár storáz

bola len nárečím českého jazyka). Ďalej materčina Scotta a O'Conella bola už angličtina, Mickiewicza polština, ačkolvek holi cudzieho pôvodu. Len Vraz, Bodjanskij a Šafárik možno sa spomínať oprávnenco ako takí, ktorí sa venovali literatúre cudzieho (z rečového ohľadu čo aj blízko stojaceho) kmene, — t. j. dia Kollára písali v „literárnom jazyku“ svojho vlastného národa.

opakuje sám: „Kdo ve slovanském národu počet dialektů *umisťuje*, ten má takovanu zásluhu jako ten nejslavnejší auktor a spisovateľ“ (str. 111).²³⁴ Práve takú zásluhu, ako — P. Kollár, alebo ako tam Brandenburci, tu iní Handrburci, čo vytinajú kmeny a nárečia slovanské,²³⁵ alebo ako aj ten spisovateľ knihy: „Slawen, Russen, Germanen“,²³⁶ proti akému P. Kollár v Cestopise svojom bojuje!

Po takej ale zásluhe — nebaží žiadno srdece slovanské! Kollár sa neverí dosť naopakoval toho nešťastia, aké na národy z mnohokmenovitosti a toho šťastia, aké z jednoty nárečia vytieká; ale veru na tomto prin-

²³⁴ Opäť všešlaviánská idea Kollárova. Viď pozn. i pod.²³⁵

²³⁵ Kollár zaobera sa v Cestopise (str. 204—210, 223, 225, 241—243 a t. d.) odnárodením sa a prenasledovaním slovanských kmenov v Nemecku.

²³⁶ Pod dvoma hviezdičkami doloží H. k tomu: „Spisovateľ knihy tejto (Jordán v Lipsku) narádza: aby saská a pruská vláda čo o najskoršie znemčenie Lužičanov pracovaly; na ktorú radu Kollár hovorí: „Podivná rada, nedimli zrada, raditi hřišníkovi aby i dále hřešil, zlodějovi, aby pořád kradl a vráhovi aby nejen narazil ale i cele dorazil.“ (Cestopis str. 209 a 210). Lež on sám sa toho istého hřechu dopúšťa, keď Slovákov říše a im zlorečí! Recensent.²

cipe sa veľmi široko rozkladá nemôžeme. My vrvávime, že je ten národ (rozumie sa každý národ veľký) najmocnejší, ktorý vela čiastok samostatných, samobilno vzdelaných, čiastok spolu takých, ktoré by samé v sebe isté osobitné celky a mravné osobnosti pôsobili má a k svojmu *ja* ráta! Lebo vtedy sa on rovná veľkému sklepeniu, ktorého čiastky pravidelne k stredkú sa stláčajú a tak silu jeho tvoria. Chynenčania majú svoju reč a literatúru od tisíc a tisíc rokov jednu stálu, bez pohnutia a vibrácie pružnej; a predsa im ani sám priateľ takejto zkonstalostí kmeno-nárečovej, P. Kollár, ich vzdelanosť a osvetu závidel nebude. Dovádzanie Nemcov a iných národov — je v nerovných okolnostiach vždy nedostatočné a mlkvá a o tomto sme už inde dosť pohovorili, najmä Štúr v svojom spise „Nárečia slovenskuo“²³⁷ o tom predmete pravdivé slovo napísal!

P. Kollár sa bojí o obecenstvo a piše na str. 111 toto: „První výminka květu některé literatury jest hojně čtenářův; čtenáři ale jen tam být mohou, kde jest prostranné ter-

²³⁷ L. Štúr: Nárečia slovenskuo alebo potreba písania v tomto nárečí. Prešporok, 1846. — Epochálny spis v oživotvorení sa slovenskej spisby. Vlastne toto dielo dalo popud na vydanie „Hlasové“.

*renum, a na némž množství ľudu. Slováku v Uhriach jest málo, pro ně samé knihy psáti a tisknauti dátí nestojí za práci!*²⁸⁸

Tu vidíme začo Kollár písal! Vidno, že Slováci sú v očiach jeho len zberba chatrňa, ktorá nie je hodná, aby sa pre ňu písalo. Ale veru, bár my takéto motívy za scandal máme, predsa i s tejto strany môžeme uistisť P. K., že sa veľmi mylí. Aprioristické dôvody tu nič neplatiat, zato ho odkazujeme na Domovú Pokladniču, ktorá len predplatiteľov viacero má, ako hocklorá jeho česká kniha čítateľov. (vyjmuť azda jeho Sl. Ďceru a Čítanku)²⁸⁹ a to vieme zo zkušenosťi, že vlastné obecenstvo čítateľské Pokladnice o vela je rozsiahlejšie. Nič nepoviem o obecenstve iných slovenských spisov, to aspoň P. Kollár môže sám vedeť, že ani nakladateľov bohatých, ani sami pokladov k vydávaniu kníh našich nemáme a predsa so zalomenými rukami nestojíme nad riekou života slovenského! Nuž akými že už máme dôvodmi

²⁸⁸ „Sláwy dcera we 3 zpiewich“, Budin, 1824; druhé rozšírené vydanie: „Sláwy dcera, lyricko-epické básen w 5 zpiewich“, Pešt, 1832; tretie Budin, 1845; štvrté Viedeň, 1852. Hlavná literárna tvorba Kollára. — Čítanka čili kniha k čítani we školách slowenských w mestech a dedinách.“ Budin, 1825 a 1844.

hovoriť? Právo k reči aj kmenovitosti máme, moci a spôsobnosti k udržaniu a rozšíreniu sa na zvolenej podstave sa vždy viac a viac tvoria a zúplňujú, chlapci dorastajú, čitači sa množia, reč sa spôsobná robí k výrazeniu všetkých možných obraťov a pomyslov vedy aj umenia! Nuž ale čože už chceie viac od nás a nášho princípu?

Pravda P. Kollárovi sme my Slováci sto paškyilovými menami zhnušení škrabáci, pamfletistovia, luza, černiliď, blázni; proti tomu Česi a česky písaci Slováci — sami Demosthenesovia, Isokratovia, Homerovia — Themistoklesovia. Uňho už teraz viac platí Dúrgala, Imrich Šulek, Linder²⁹⁰ (vid o hom číslo Novín 103), Dévan a Droppa, ako Chalupka, Kuzmány, Hodža, Stúr a Lichard; tito sú mu trpáčki škrabáci, tamši Isokratovia!

„Uvedme a zřídme u nás nedělní školy a t. d.“ píše P. Kollár na str. 113. Lež pýtame sa, kto P. Kadavému v Pešti z kazateľnice zabráňoval nedělní školi držat? A ja bych nie len na P. Kollára ale na 20 iných čechizujúcich kúazoch ev. toto vedeť dokázať, že oni nie len nič nerobia v ohlaſe.

²⁹⁰ O Šulekovi, Linderovi vid, kde bude reč o ich „Hlase“.

ned. škôl, spolkov miernosti, ústavov gazdovských, rozpredania kníh a t. d. ale práve tamým prekážky robia, tohoto sa nepridržajú. Samé noviny naše holiy prinútené už viac razy proti verejnemu takémuto udášaniu ľudu nášho vystupovať. Nuž komuže to napomenutie dával? Iste najprv sebe, potom tamým P. P. Ďurgalovcom, Šulekovcom, Linderovcom; Droppovcom, (P. Devana nebudem menovať — lebo bár doteraz to nerobil, predsa aspoň teraz svojmu kaplánovi prekážky nerobi a zato nerobenie prekážky mu patrí čest) a tak potom všetkým tým čechistom — čo sú nepriatelia nedelných škôl a spolkov miernosti!

P. Kollár sa sľažuje na analytickú metódu, ktorou sa vraj na roli nášho národa dvetisíce rokov pracovalo. My najprv sice tomuto nie veľmi dobre rozumieme, aspoň nakolko to chápame, 2000 rokov ani analýza naša nemá; slovenská analýza by sa vari mohla dať od časov konštrukcií československej literatúry a od kedy sa slovenský kmen počal synteticky sberať v sebe — počína sa jeho synthesis, menovito v tom sa zakladajúca, že sa kmen v sebe konsolidoval, skladal — zúplňoval a synteticky k pochopovaniu seba kráčať počína, aby tým celkoví-

lejšie sa mohol vziať do oceánu Slovenska a v tomto do človečenstva! A zato myslíme, že práve Kollár je ten starý Adam, ktorý aj ďalej len analysovať chce, len chce na silu la letef, kde mu netreba, kde jeho kmensia život zhasina, kde ani sama synthesis aprioristickej slovenského sveta potravy a „terrenum“ nenachádzala a nenachádza!

Zeby sme my boli „Čechohorci“²⁴⁰ to nám P. Kollár nebude vstavať dokázať ani do súdneho dňa; ale že on je Slovákorec, to mu my ani nemusíme dokazovať, to si opäť sám za ēest pokladá, *ked sa má za umenšovateľa kmenov a nárečí slovanských a a capite²⁴¹ svojho slovenského!* Tento muž, ktorému boli Tatry dakedy kolíska ideálov jeho,²⁴² je teraz prvý Tatroborec; nech si len ale, radime, my, pozor dá, aby ho táto jeho titanská, Čechmi v ňom zbudená²⁴³ my-

²⁴⁰ Hlasové, str. 115.

²⁴¹ V prvom rade.

²⁴² „Jejich (t. j. Slovákov) nárečie stojí i z grammatického i z geografického ohľadu ve sředku všech slavských nárečí; nebo Tatry jsou hnízdo a koložba, nebo Slavov.“ Takto písal Kollár v „Hronke“, 1836. I. 2. str. 44. Vid Vlček: *Dejiny literatúry slovenskej. Turč. Sy. Martin, 1889. str. 38. Skultéty, str. 136.*

²⁴³ K tomu pripoji H. nasledovnú poznámku: Vieme z ľistých prameňov, ako P. Kollár zprvopo-

šlienka daleko nezaviedla, lebo ak čo odváli z Tatry,²⁴⁴ to samé iste najprv jeho samého zaváli.²⁴⁵ Ako že už naňho letia tie odštípeniny — vidíme z toho, že *lalujú a žalajú naňho ti, ktorých on pri, lež by sa boli rozmysleli a oči preties mohli, nadazívajúc dôveru v sebe složenú k ospredčeniam literárnym nabadurkal.*²⁴⁶

Ze P. Kollára bez všetkej skromnosti, čo len môže zo slovenského nášho života sebe chváľno pripisuje a tak na muža nehodnotou.

čiatku odpovedal tým Čechom, ktorí ho proti nám badurkali: nechcel očúvať ich reči „ja jsem“ vriac ústno aj listovno „samojediny z tohoto ohľadu na Slovensku a nebudu proti našim mladym povstávať; védif oni co činit!“ A nech sa pamäta P. Kollar čo mne samému pri prvom rozchode (v Peši minulého roku 1845 — teda nie po tej rozhovórke z príležitosti P. Kuzmányho kázne) povedal, nech pomyslí, že ja tie slová vysoko som ocenil. Les Česi ho postavili na nohy, aby sami sa mohli potom naňho zas ovesnil a z jeho plieč do nás strieľa. Recensent.

²⁴⁴ Kurzívy od H.

²⁴⁵ Porovnaj, čo sme povedali v Úvode str. 31—33.

²⁴⁶ Celkom zodpovedá pravde. Takýmto spôsobom tovali sa na pr. Linder, Kutlik a Seberiny, (výd. označené v Škultétyho uvádzanom diele str. 107), ktorých „hilasy“ sú na stranach 194—197, 200—204 a 230—236 diela „Hlasové“.

samochválou sa vypína, o tom hovorí je tne veru veľmi bolestné, že ale aj mňa pri-pomína a tým za svedka ma vyvoláva, musím svedectvo vydávať pravde: On narátal 15 miest (na str. 133 a 134), ktoré vraj peniažmi a knihami v ich národnej horlivosti napomohol, z tých mu však odpadne, ak všetci spo-menutí tam tak, ako ja, pravde svedectvo budú vydávať chcieť. Brezovskej²⁴⁷ nedelnej škole a knihovne nedaroval P. Kollar ani len krajciara, ani len jednej knihy; ale od-povedal na moje vrúcné prosby, že všade len pýtajú Slováci a on že veru nemôže nič dať, lež abych vraj ja dal môj exemplár Česťopisu jeho, na ktorý som sa bol pred-platil, lebo vraj i tak mne darom jeden posjela (to jest slúhený za sberanie predplatiteľov). Tak som ja pochodiť v mene bre-zovskej nedelnej školy P. Kollára o dáky darček prosiaci a v Hlasoch ešte ma vyvoláva menovite za svedka, čo dohrého ústa-vom a nedelňam školám urobil. Žiadem ani z násmuľadšíct, ani zo starších Slovákov sa takto nevynadával Slovákom do žobrákov, ako sám P. Kollar, ktorý i mne samému na to ustanovičné žobranie slovenské sa nemilo-erdno ponosoval a vyznal, že on je teraz

²⁴⁷ Nitriansky stot. V Brezne kaplanoval H.

„veru veľký materialista!“ Toto mi na budínskych baštach otvorené hovoril! — My, keď čo dobrého nášmu kmennu urobíme, aspoň to nevyhadzujeme na oči a čo by nám P. Kollár ešte desať razy viac do škrabákov nadal, my predsa nebudem vyhadzovať kmennu nášmu na oči, čo sme mu dobrého urobili. Zásluha sa uzná i tak; a ja neupierajúc P. Kollárovi zásluhy tam, kde ich má, nemôžem ako napospol, tak ani pri zvláštnom inde zaslúženom mužovi, tak ani pri Spevcovi Slávy Dcery chvastúňstvo zniesť, najmä tam, kde je nie základné a najmenej tam, kde mňa samého za svedka vyvoláva.

Ako P. Kollár so Štúrom zachádza, o tom hovorí neidem; lútost mi srdce napĺňuje, ako ten mladý muž, ktorého celé Slovensko (až tam na bezhanobného Droppu, o ktorom ale zas Slovensko nič nevie) za obef svoju uznalo, od tohto básnika československej vzájomnosti ohováraný je! Nie ale lútost nad Štúrom, ktorý odráža mužsky tie strely jedovalé, lež lútost ma pojíma nad tým, že jeden Kollár takto sa vedel k hanbe celého kmenna slovenského zabudnúť. Odkrýval to nehanobnú dialektiku nemôžeme my pre úlosť cítedlnú lásky a úcty, akú k P. Štúrovi chováme a pre tú vážnosť, akú i v

tomto hroznom poblížení spevca nášho, Jána Kollára k jeho dielam nesmrtedlým v srdeciach nosíme, — nemôžeme, hovorím, spôsob jeho šlakovať. A prezradili by sme tým, že obrániac vec samú proti nápadom nepriateľským, predsa P. Štúra za slabšieho máme, lež aby sa mohol z tých hrozných žalob očistiť²⁴⁸ To len ale zamlčať nemôžeme, že súkromný list P. Kollár vytahoval na verejnosť práva nemal, najmä, že P. Štúrove myšlienky verejne v spise jeho prednesené sú a boly; ale to je to, čo P. Kollár nechcel, snadnejšie mu bolo vyrhnúť jednotlivé miesta z priateľsko-súkromného listu²⁴⁹ a na tie zavesiť svoje širokodaleké sa roztáčania, ako povážiť a posúdiť celú

²⁴⁸ Kollár na pr. toto piše v „Hlasové“: „Teprv nedávno psal pan Belopotocký tu žalobu proti Vám: že pri dání rukojemství čili kaucie 4000 zl. stř. za Vás a Vaše Noviny skrzte Vás oklamán jest, anf Vy prý tehdáž jestě o bernolačině aneb jiné nebiblické řeči ani té nejmenší zmínky neučinili ste.“ (sfr. 147.) — Pochyboval musíme, aby bol Belopotocký (Féjerpataky) skutočne napísal takvý list, vedľa toho podpísal r. 1844. „Pozváníja k Tatru“, ktorý spolu s Skultéty v uvádz. diele str. 108—110.

²⁴⁹ V „Hlasové“ na stranach 128—132, 135—137, 143, 145—146, 148—149, 156.

sústavnú dôvodov, príčin a rozvitie celého predmetu. A keď sa už tej zrády priateľstva dopustil P. Kollár, čože nepodal celý list, aby bolo obecensvo videlo ducha, v ktorom list napísaný bol, lebo nakolko už z tých, z listu toho vydrapených výrazov zavierať sa dá, je celé to písma k zmierneniu boja, k utíšeniu búrok namerené a cestu súkromného pravoty tejto pokonania nastupujúce. Či nemal P. Kollár dosť na podobnej, súkromnej odpovedi? A jesti o vyznani Štúrovom a o jeho dôvodoch písal chcel, či nemal jeho spis pred sebou? Akokoľvek sa bude P. Kollár ospravedlňovať, ale to len každý usadlý človek uzná, že takéto pokračovanie nie je mužské, nie je rázno, odhodiť a potupiť spis muža a spisovateľa jedného — a vytiahnuť zo súkromného listu jeho výrazy a po tých, ba po osobe, ktorú najprv v spise potupil, sa vozil — to je, nech sa najslabšie vyslovíme, babovstvo a ženská k bojom rázaym nedorastlosť.

Že Štúr Kollárovi hrozil, pohlo ho to a spravodlivovo tohto literárne mnohé boje už prestáleho spisovateľa a on mu bez pochyby súkromne zpätky hrôzby posielal, lež verejno sa s tým vystavoval, že sa on bojov nebojí, je tiež marnosť, lebo vystupovať v literatúre

a nebyl pripravený na boj, to je hrozné kocúrkovstvo, za to nám to ani do myslí neide, žeby mohol daktor o nás myšľať, že sa literárnych útokov bojíme. Ale ako Kollár vraví, aby sa hrozilo babám a nie jemu, tak my zas jemu dokladáme a sto razy opakovať budeme, aby on tým svojim babám do škrabákov trpáckych a reči našej do báčoviny a smelištiny pred uličníkmi pešťianskymi nadával a nie pred nami, ktorí sa s takými dôvodmi, ako sa dovádzajú, uspokojovali nedáme a nemôžeme.

Ja môžem povedať, že ten, o ktorom Kollár vraví, že podhryzol bretislavskú stolicu učiteľskú, že Ludovít Štúr, nepotrebuje už od Kollára svedectva viacej,²⁵⁰ jeho vývinovanie sa bolo verejné, on od mládenectva svojho najúľesšieho sa vo svojej myšlienke, vo svojom pokroku duchovnom pred obecenstvom vyvinoval, rástol, dozrieva! Práve zato nič nedokazuje P. Kollár tým, že jeho české básne chválil, aby, tým akoby chvály svojej žiadosti v ňom vzbudil a svedomic

²⁵⁰ Štúr od 1837 počal učiť, lepšie rečeno zastupovať starého už Palkoviča na katedre československej reči a literatúry prešporského lycea. Kollárovi sa privída nepáčilo, že i tam vial už Štúrov duch. Vlaš Hlasové, 152—153.

jeho ok pokaniu naklonil, lebo kto bude chcieť šlakovať rozvinenie sa toho mladého muža, nie len chválu jeho prvým výstupom literárnym vydať bude museť, ale najde všetko, čo on doteraz zjavného robil a vykonal, ako plod vždy dokonalejšieho zapáleného ducha a ideálu toho, ktorý si za mladý prvotnej, mladý genius tento zvolil! Preto také obvinenie, z akého Štúra Kollár karhať chce, je cent obvinovateľovi samému na väzy priviazaný; za to obvinenie fažko bude odpovedať Kollár pred tou budúcnosťou, na ktorú sa sám tak často odvoláva. Ba už prítomnosť jednohlasne kričí proti tejto krvide, verejne na mužovi číslom urobenej. A tak je, o tom, čo Kollár v Hlasoch popísal, ani budúcnosť súdť nebude, lebo na ľuďu z toho neprejde nič; obvinenia prechádzajú na veky budúce, najmä obvinenia spevcov vekov svojich, ale taká filisterská klebeta, ako že Štúr slovenskú cathedru podvŕtal, prežije sa sama!

Kto môže čistým svedomím povedať, žeby sa terajší stupeň vyvinutosti národnosti slovenskej mohol myslieť bez Ludovíta Štúra, ten nech predstúpi a hovorí! A keď složí prísahu, predkom nech vysloví za Kollárom obvinenie to hrozné: ja len na takýto závä-

zok uverím všetkým lým, čo neznajú, lebo nechtiač pravdivo a spravodivo piisať — utržkám kantáry popúšťajú a vsetci ako vrany len na Ludovíta Štúra idú a kráčaj!

Aby sme o P. Kollárovom hlaše nás súd dokončili, vyznávame, že hlaš jeho je zúfalé, posledné slovo jeho ostrej osoblivosti a náruživosti. Čo boj tento z ľavej strany doniesť mohol, to dosiahlo už svoju kulmináciu v P. Kollárovom hlaše; on je zosobnená vôle českých partikularistov a — slovenských omdlencov! *Zato nemáme nádeje, žeby sa ku kmene svojmu kedy viač vrátil, na partikularizme českom bude mať podporu všetci živší Slováci princíp jeho v krátkom čase budú museť opustiť*, tak ako vsetci lepší duchovia, Jozely, Chalupka, Ferjenčík, ktorí ani na vzdor jeho verbunku s ním neboli, i s inými pomaly k presvedčeniu lepšiemu prichodiacimi ho zanechávali budú; čo mu ostane — to bude iste reprezentovať padajúce do pokoja a k tisínam zimného tepla osudov pominutedlnosti — pokolenie, ktoré sa ani pri vôle dobrej nebude môcť prichýtiť, na trásavé a vibrujúce sa slruny a spráhy nového života, keď ale chceme očuť labutin piesň osobnej slávy slovenského genia, viďte ~~do~~ kladenie harfy vyznelej na hrob svoj,

na ktorom len to ostať mä, čo urobil spevec, pokým sa píštal smelo lietať v povedení odvečných uložení svojich priestranstvami myšlienky, keď chceeme vidieť padanie genia zrouneného s tej linaje, za akú prelieťať sa osmeľoval, za ktorú ale pretieľ nemal, keď chceeme sami očuť Kollára, ako sa on odrieka toho, čo sám nadrieckal počas a čo vek nás dopovedal, teda čítajme to, čo On píše o tomto pokúšaní svojho genia na str. 113: „Nestydím sa vyznati, že byla doba v mérm vlastním živote a spisovateľství, kde ē jā ako tam Herkules na rozcestí, na rozpäciach sem stál, a podobnému pokušeniu vyplaven sem byl; odtrhnauti se od společné literatury, a výhradně slovenčí²⁵¹ ale děkuji hohu, že sem časné navrátil se k rozumnější povědomosti, že lepší částka mého ducha záhy mne ze sna pohľudu probudila!“

Pravda, pravda, že hrúza musela pojat ducha Tvojho — Kolláre nás, lebo tie strany Ti odokryly v dalekosíli inšie hrózy a boje, ako boli tie, na ktorých Si sám stok zápsal Tvojho vyvážil; zakryl Si oko svoje orlicie — zastrel si zraky Tvoje sokolovie — a hodil si sa k tej rozumnosti substanciálnej tohto zkryštallizovaného života, nepomysliac

²⁵¹ Kurz od H.

na to, že kryštall života len z tých vyšších smelo bez vyrátaenia geniami dotýkaných riši videnia a zápalu duchovného sa formuje! Kryštally Tvojich ideálov sú už tu, ale k nim donáša genius slovenské nové živly k vyšším formáciám kryštalov života, kmene sviežeho, sviežich duchom Slovenov Infranských!

Ty odpustí, — že aj my sme slohom Iудia, k tomu mladí a duchom oprávnení k hľadeniu samoslatnému v tle kraje, zdial má vynásť slnce spasenia Slovenom!

O množoch tých, ktorí v Hlasoch sice tiež majú svoje blasy proti slovenčine, ale či sami v sebe sú miužovia mierni, ktorí svoje lehôčasové presvedčenie alebo v pochybnosti vyslovili, dajúc pokoj svätý veciam a úmyslom svätým, ktorým sme teda tým samým odpovedali, že sme hlavné otázky dosťažne pri iných zodpovedali, či práve sú takí, ktorí ani nešli na nás kmen do súseďov harnší,²⁵² ale len priateľskú mienku

²⁵² Pod hviezdickou piše H.: „Nech číta láskavý čítač len „Orla Tatránskeho a Novini“ a presvedčí sa dostatočne jednako o sláchetnosti jednych, jednak o intrikantnom duche druhých; ale pozná i tam tú pravdu, že nič nie tak ukrytého — aby nevyšlo časom na vrch! Recensent.“

svoju súkromným listom sverili, od ktorej ale po bližšom sa spojení s Ľudom samým odstúpili a tým horlivejšie kmen svoj zamilovali, medzi ktorých rátame hlavy naše najprednejšie v živote cirkevno-literárno slovenskom, — o týchto mužov článkoch nedideme hovoriť, *ked sa už zjavno o tom hovorí, ako tie články P. Kollárom, alebo Pán Boh vie, kým ešte značne sú popreiniešané*²²³.

Povieť teda luná len pár slov k tým, ktorí do teraz ešte vždy len broja a broju proti slovenčine! a ktorí dosť sprosté potreplali a pobúchali veci! k tým hrdinom za češtinu a proti slovenčine teda patria nasledujúci:

Ján Dévan. Čože mu odpovieme, on počína takto: „Měl bych mnoho co psáti“ a my mu to veríme, žeby ozaj mnoho mal čo písaf; ale ked do 70. roku nenapísal, po 70-tom môže už ani nezačínať. Najpôvodnejší je P. Dévan na str. 186, kde hovorí: „Ano slyším, že i naši milostivé a otcovské vládě se tato reč nelíbil!“ Ale my Pánu Dévanovi odpovedáme, žeby tá nelíbosť nepotrebovala ísť cez Bzince na svetlo života; nech sa teda P.

²²³ Vid' ešte poznámku ²²⁶, dalej porovnaj tu povedané s riadkami na str. 186, na ktoré sa pozná potahuje.

Dévan opýta tam, kde to „slyšel“, aké majú kráľovia zemskí nástroje, ktorými dávajú na vedomie národom svojim, čo sa im líbi, čo nie. Tu nemáme časú P. Dévana počúvať; lebo veru aj my máme mnoho čo písaf²²⁴ a vskutku aj píšeme. Inšieho nemáme čo povedať Pánu Dévanovi do Bzincie!

Daniel Brozmann,²²⁵ píše menom „Dolnozemských mezi Maruši a Kerešem bydlíciach Slováků“. Škoda, že nám tých Slovákov nemenoval — alebo aspoň credenčionál²²⁶ dáky, že je nimi splnomocnený k vyslovovaniu ich vôle, neukázal. List váš, P. Brozmann — keby sme chceli rozoberať, málo by Vám rádosti spôsobil, len nám uverle, že takých rozprávok, ako Vy tam z kašina čabanského dovádzate, by sme Vám aj my vedeli dovest proti Vám. Naša slovenská Čaba — vieme dobre, že bár nie hned, predsa dosť skoro uzná, že aj ona, ako telo z tela slovenského, len vo slovenčine svoje šťastie hľadať má. Pán Brozmann nevie „jak to napraviti? co Štúr nastropil, uškodil.“ Ale P. Brozmann ani prv nevedel

²²⁴ Kurzívou od H.

²²⁵ Daniel Brozmann, ev. farár v Čabe v rokoch 1841—1853.

²²⁶ Poverujúci list.

ako napravil — čo na Slovensku osudy nesťastné pokazily. Lebo o ňom Slovensko velmi málo vie, vari ani tolko, ako o Stúrovi!

Mladý Staroslovák z * * *²⁵⁷ Ked P.

²⁵⁷ Pod týmto pseudonymom skrýval sa Ondrej H. Lanštiak (Vid Orol Tatránski, II, 66. r. 1847), ktorého menuje Škultetý nepríčetným. L. posílal svoj dopis z Liptova, kde sa zdržiaval, vtedy uko-kandidát bohosloveckta. Lanštiakom zaobierať sa mälo naši dejepisci literatúry slovenskej, ačkoľvek je nadmier zaujímavou osobou z literárno-historického ohľadu. L. vynčiel sa na prešovskej ev. bohosl. fakulte, kde si ešte r. 1839 dopisoval s Hrobošom. Roku 1847 napísal knihu „Stúrovčina a posauzení Knihy „Nárečia Slovenskú“ sepsal a vydal O. H. Lanštiák.“ vyšľú v Budine, v ktorej surová napáda Stúrovú školu. Za svoje zásluhy, ako odmenu, obdržal povolenie do Pešti od Kollára, pri boku ktorého kaplanoval. R. 1849. stal sa farárom hornozelenickým, kde roku 1899. jubiloval svoje 50 ročné kniazské úradovanie. Na tomto jubileu nezúčastnil sa ani jeho národnovec slovenský, vôbec L. stal sa celkom bezvýznamným človekom od rokov päťdesiatých, zabudnutý strávil svoje dni v chatnej, chudobnej dedinke v Zeleniciach. — Napísal i jednu, maďarskú brosúrku: „Anti-Magyar“ (ira Lanštiák Andreás, Pesten, 1848) a v tejto je už Utra-Madarom, kym v predošom diele jeho hájí vše-slavianšké idey Kollára. Z prvého diela Lanštiaka sa dozvieme, že proti bernoláčitine a Stúrovčine hrojil už i ten čas Stefan Moyses, neskôršie biskup b.-bystricky.

Kollár Chalupkovi vedel preináčiť — list,²⁵⁸ ktorý nám stojí založený tomuto mladému vrabčekovi do zobáčku tiež svojho zrna nenastrkal? My mladí známe svojich! Tantum — o tomto!

Michal Linder.²⁵⁹ Vám Pán Brat po-viem len jednu anekdotu. Jeden sprostý kandidát vrah chodil po svede a rozumie sa svoje album a či Štambuch podával priateľom a mecenášom. Jeden lurták mu za posmešku grécky napísal: Asinus ad lyram,²⁶⁰ ale milý ťuhaj veru kam prišiel, všade toho milého lurtáka naozajstne vychvaľoval, že aký to vrah učený muž, keď mu on do řtambucha po grécky napísal!

Takto aj ti vaši Jasenania — keby pre Jesenského, o ktorom ináč povesť je veľmi chýrna, založená že bol spoluprekladateľ (ak bol) biblie králickej,²⁶¹ svoju materčinu potupili

²⁵⁸ Hlasové, str. 193. Porovnaj to poznámkami ²⁶⁰ a ²⁶². — Pravdepodobne nebolo potrebné preináčiť Lanštiakov „blas“.

²⁵⁹ Michal Linder, ev. farár vo Veľkej Jasenovej (Turč. stav.)

²⁶⁰ T. j. že je bilbom.

²⁶¹ Zistilo sa od tých čias, že to bol Pavel Jesen (Jessen, Jesenius), starší Jednoty braterskej, rodom z Chorsk. Brodu (Morava), zomrel 1594. — Okrem tohto významnejší zástoj mal v českých dejinách Ján Jesen (Jessenius, alebo Jesenius de Magna Jessen) slávny lekár a rektor pražskej university, pô-

a mužom tým k češtine, ktorej dobre nerozumejú, sa privádzají dali, tak by sa v sprostote svojej objavili, ako ten kandidát! — Ten kandidát!!! — a ešte jednu — pausu! Keby ste Vy vašim inéč hodným ľudom radšej dobre po slovensky knihy, noviny čítali, nedelnú školu a spoľok miernosti, keď nie sám zakladali, aspoň druhému prekážky nerobili! Hoc — hoc — hoc! A Vy chcete ešte súd vynášať nad Bernolákom a slovenským kmenom a jeho nárečmi? Ten kandidát — ten kandidát!²¹²

vodom uhorský zeman, ale narodivší sa v Nemecku (1566—1621). Zúčastnil sa v českom povstani roku 1618, prečo ho Ferdinand II. neskoršie dal rozštvrjiť. O tomto Jesenovi piše Hlinka obrátiac sa proti Čechom: „Vám sú milí hnsitski a odbojní Nemci, alebo *Gesenius madarský zeman*, = ktorého ste urobili *Staváka a martyra*, premeniac *jeho meno na Jesenského, trebás slova slovensky nevedel*, česky nečítil. Ale bol ikonoklasta, záryvý kalvín a za prísahaný nepriateľ katolicizmu.“ Vid vo „Slováku“-ovi (Ružomberok) číslo 153. strana 3. 9. júla, roku 1921.

²¹² Od tých čias vieme, že úbohy Linder nezaslúžil takéto pokarhanie, poneváč aj jeho riadky boly preináčené Kollárom. „V 1880-tych rokoch i ja počul som od horno-jasenského farára Michala Lindera (1846-ho vlastne ešte Nemca), že *on nikdy nepriznával sa k tomu, čo Kollár pod jeho menom dal vytlačiť v pražských Hlasoch*“, piše Skultéty str. 107. v uvádz. diele.

HLASY SPOJENÉ

Pánū: Sam. Krištofiho,²¹³ Dan. Zajáce,²¹⁴ Jana Kutlíka.²¹⁵

Pán Kutlík o tomto spojení peknom nevedel, zato sa aj krásno v novinách, ako priateľ kmene slovenského, jeho nárečia a celého hýbania novšieho osvedčil²¹⁶. Sláva mu! Osláva teda sám Pán senior Krištofi a Pán Dan. Zajáč, ak ešte aj tisto páni rovnako druhým sa žaloval nebudú, na pridanie mikstúry. Lebo už čo len ten ozaj maďarský, toho akéhosi Mađara, spisovateľa a úda maďarskej Akademie o Orlovi vyšplechnutý súd, že „szar-hajtó-bogár“ z neho Stúr spravil,²¹⁷ hore vezmeme, dosť do lemného

²¹³ Samuel Krištofi, békéský senior a ev. farár v Nadlaku r. 1824—1849.

²¹⁴ Daniel Zajáč, ev. farár v Békéskej stolici.

²¹⁵ Ján Kutlík, ev. farár v Pitvároši (Čanádsku stol.) a spisov.

²¹⁶ Aj Škultéty poznamenávajú: „Mladý kňaz Ján Kutlík verejne, v novinách žaloval sa na Kollára, že ho strhol do akcie, eudzej jeho citu i rozumu“. U. d. str. 107. — Vid „Orol Tatránski“ 1846, roč. II. č. 36. pod nápisom: „Osvedčenie a odvolanie“.

²¹⁷ Hlasové, str. 201—203. — Toto tvrdenie je jednou z najväčších literárnych falsifikácií akiste tiež Kollára. Aby som vystopoval osobu toho „čestného úda maďarskej Akademie a známeho maďarského spisovateľa“, ako ju „Hlasové“ označujú a o

šliaru sa celý úmysel tých pánov zamola. Ak ste už páni na to prišli, že si za svoje čepice kládiete tie tituly, akými nás daktori maďarskí spisovatelia obdarúvajú: vieme už, kto Ste a my Vám poradíme, jak chcete, dosť takých anglošových chlievov, kde sa tých (s. v.)²²⁸ „hovnívalú“²²⁹ po stách a stách

ktoj osobe celkom presné dátia podávajú, prezrel som letopis Akademie r. 1846 (M. Tudos Társasági Névkönyv 1846-ru Budán, A Magyar Kir. Egyetem Belügyi), alej menoslov tých členov, ktorí medzi 1830—1914 odumreli a preskúmajúc životopisy všeckých v diele Szimoneho „Magyar írók élete és munkái“ nenašiel som dátia, ktoré by sa mohli stožňovať čo aj v najmenšom ohľade dátami udajného akademického „čestného úda“ diela Hlasové. Podozrivé je aj to v tomto „hlase“, že ten udajný maďarský spisovateľ nápadným spôsobom sa odvoláva na Rožňavho (1787—1815), b.-bystrického ev. kňaza a známeho „československého“ spisovateľa, keď vieme, že R. bol Lubimcom Kollára, ktorého K. často spomíнал v svojich spisoch. Po tejto prehliadke miel pochybnosti, že celá táto osoba je vymysleninou Kollára, ktorý vo svojej strešnosti počáhal celý rad falsifikácií. Hlasové teda nadmier veľa utratia na výhe prísenej kritiky a sú dnes už siahým argumentom. Harhan piše o nich (v úvahе našej str. 46, 47), „knihu tamtá... od Kollára Hlašené stíhlená...“

²²⁸ súh. voce — pod týmto slovom.

²²⁹ hovníval, po slovensky hovniak.

nachodí, aby kto len chce, mohol s nimi po nás hádzat.

„My Dolnozemci nejen že nepredplatíme více na tyto Stúrovské Noviny, ale i na tom pracovať budeme na svém mieste a našimi cestami, aby mu v tomto hrušném stolu tipáckém nebylo dovoleno jich vydávati!“²³⁰

My pochybujeme, žeby táto jednak neskrotená nadálosť, jednak ale aj zlomyselnosťou podsuknutá Boho- a rodorúhavosť bola mohla z úst a pera tak vážneho muža, ako je P. Kristofy, kňaz a senior vyliečiť! Ak ale predsa vytiekla? — my iste súd si o tomto dovolíme časom svojimi!

„HLAS

Trnavských a ďiných v Prešpurskej a Nitranskej Štolici bydlíciach Slovákov.“ (str. 204—210) je vlastne len hlas trnavského krčmára Mart. Dúrgala²³¹ a evanjelickeho rektora Imricha Šuleka, lebo ľito páni už aj v Novinách od Trnavčanov svoj obšit dostali, zato, že v ich mene písali.

Na dôvody týchto dvoch pánov ale nemáme čo inšie povedať, ako odkázať ich

²³⁰ Hlasové, str. 203—204. Kurziyy od H.

²³¹ Dúrgala, trnavský mešťan, ev. cirkev curator. Vid I pozn. 2.

na to, čo sme už inde povedali; lež predsa tak do ucha im máme dačo pošeprúf. Pán Durgala by mohol svoje sudy opatrotovať — lebo: „nie ševec vyše kopyta!“²⁷² A P. Imrich Sulek mohol by sa uspokojil len tým svojím znáym remeslom; to jest: zaoberať sa takými kusňami, aké s Il-hým ročníkom Nitry vykonali.²⁷³ On svoje deli znemčené má tak, že ani trpácky, ani krekačsky, iba ak vari krikehajsky,²⁷⁴ nevedia, on aj iných rodíčov slovenských deli germanisuje: a tento človek sa miecha do najpodstatnejších olázkov života slovenského!

Ján Sam. Droppa. Tento človek myslí, že keď zná menoval Šalárika, Kollára, Presla, Jungmannu, Palackého, Hanku, že sa už môže vozíť a nosiť po Štúrovci! Ved ak P. Droppa zná tých páнов menoval, my ich známe celkom, ale že celý P. Droppa len

²⁷² Pod hviezdičkou zaznačí tu Il. toto: „Známy je v celom našom okoli ten *výťisk* Nitry, ktorý Pán Sulek Imrich potupne vari trojou farbou polepiť a zošíť dal a dnu napísal: „Potvora idи domov a dař sa pochovat a I. d.“ Takýto posmech robil s ňou pred sebä rovnými, až ju teraz po dvoch rokoch pustil do behu, aby práve, keď „Hlas“ vysly, aj ona triumf vtipu Sulekovho rognášala! Recensent.“

²⁷³ Krikehajci sa menujú Nemci okolo Kremnice; majú ľpatný dialekt.

chváli hanou a haní chválou svojou, o tom vie celé Slovensko, lebo o ňom samoni nič ešte nevie. Ale pri tomto kántorovi bystrikom, je celkom naplnené to Goethovo: „Es ist was schreckliches um einen vorzüglichen Mann, auf den sich die Dummen was zu Gute thun.“ A — salis iam Hecuba habet!²⁷⁴

Pán Palkovič radi P. Kollárovi: „Ostrým pŕerem aľ piší odpověď!²⁷⁵ Teraz už môže tento starý Pán radosť mať, že ho ten samý P. Kollár, čo jeho Slovník²⁷⁶ v Kroku tak oстро recensiroval, tučno poslúchol a ozaj ostrým(!) perom proli kmenu a nárečiu svojmu písali! Tu v Hlasoch ale tento pán nič nenačísal, lež tá naša Tafranka²⁷⁷ nám doniesie zas dáký dialog, my sa predkom tešíme naň.

Lež to sa osvedčí musíme, že my proli Pánu Palkovičovi naskrize nič nemáme; to, čo on písal — to všetko sa aj teraz môže

²⁷⁴ T. j. s týmto dosť sme o ňom povedali.

²⁷⁵ Hlasové, str. 212.

²⁷⁶ „Böhmisches-deutsch-lateinisches Wörterbuch mit Beifügung der den Slováken und Mährern eigenen Ausdrücke und Redensarten.“ Prvá časťka vychádza v Prahe 1820-ho, druhá v Prešporku r. 1821.

²⁷⁷ Tatranka, spis pokračujúci rozličného obsahu pro učené, priečuché i neučené. Poučnozábačný časopis Palkovičov. Vychádzal v Prešporku roku 1832—47.

v slohu Komenského písal, najmä keď obecenslvo, ktoré to bude chcieť čítať, sa najde. Nám ale zas aj sám nás starký P. Palkovič to uzná, že to, v čom sa od jeho ideálov delíme,²⁷⁸ aj v inšej forme vyslovovať musíme! A to, že kmen nás právo k svojej reči má!

Imman. Vylém Šimko. S týmto pánom sa ja inde pasujem,²⁷⁹ zato tu hovoril neidem, len zato, žeby mohol daktó myšľieť, že sa pomstím. Dosť na tom, že on sám dávno, keď na Slovensku o slovenčine, mimo Bernolákovej školy ani chýru, ani slychu nebolo, hľoval veľmi, že sa o slovenčinu nikto nezaujíma. Teraz sme sa my zaujali — a ani to mu je nie po vôle!

²⁷⁸ Kurz od II.

²⁷⁹ Imman. Viliam Šimko, (1791—1873), ev. farár, profesor teologie prešporskéj a ev. lycea; S. vydal knihu „Fgyházi nno“ (Prešporok, 1842), v ktorej hľasal revolučné myšlienky v cirkevnom ohľade, medzi inými i to, aby sa vylúčili Lutherov katechizmus z verejnej výučby. Príti tomu (a vôbec proti súhodnoteniu evanjelikov s kalvínnimi) ozval sa najostrejšie jeho bývalý učenec H. v diele: „Unia, eš spojení Lutheráno s Kalvíny v Uhrách“. W (Budiné, 1846), čoži výplodom strhla sa medzi nimi krátká polemia. Na tento rozpor cieli H. Viď ešte „Slovenské Pohladi“ I. 1, str. 69, ďalej „Orol Tatránski“, 1846, č. 26 a 45.

Jiří Sekčík.²⁸⁰ Máme nádeju, že tento páan, ktorý inac o slovenskú národnosť na toľko sa nestará, že cirkev jeho slovenská v Košiciach, čo do národnosti vždy viac a viac klesá, máme hovorím nádeju, že aj naše slová nechá sláf v tom oddaní sa osudu: „robte si teda, čo checite!“ A to bude ešte to najlepšie, — ak NB.²⁸¹ nemieni do nového žitia slovenského prúdu sa pustí. Podobne P. Felix v Prešove,²⁸² ktorý ani synov svojich po slovensky nenaučil, môže sa k nemu pripojiť.

„Pláč neučeného Slováka nad nynějším Slovenskem,²⁸³ je pláč vysoko a prevysoko učeného pána — ale načo že ho menoval²⁸⁴ Mal bych obecenstvo naše za veľmi tupé, kehých myšiel, že nepoznalo na prvý pohľad spravodlivého pôvodcu tých veršičkov. Ale veru ľalo poesia je už veľmi zodraná! zato sa pôvodca aj hanbil pod vlastným menom produkt tento mûsy ostaračej na svel vypustiť.

²⁸⁰ Ev. slova Božičho kazateľ v Košiciach.

²⁸¹ Notabene — mimochodne poznamernajne.

²⁸² Emerich Felix, ev. farár prešovský. — Hlasové str. 217—220.

²⁸³ Hlasové, str. 236—240. — Knihu zatvárajúca básen.

²⁸⁴ Z vonkajšej formy a vnútorného obsahu dá sa uzavárať, že to bol Kollár.

Ostatným pánom sa hlboko klaniam na prek tomu, že odchodní sú v terajšom smýšľaní svojom od nášho, lebo vieme, že v celku s ideou tou, aby kmen slovenský postavený bol na vlastné svoje nohy, svojou svojskosťou, rečou, právom, mestnosťou a rúznosťou pôvodnou sa už smierili, lebo vieme ďalej, že aj s ostatným odchodenstvom naším nebudú mať dlho čo robiť a potom si všetci zastaneme do láboru slávy, slobody, osvety a šťastia Slovenov, rodiny našej drahej.

A tu sú vzájomno odprosíme, ako P. Superintendent *Seberíni* so svojej strany u večnosti toto urobil slabuje,²⁵⁵ zato, v čom sme sa jední druhých v boji prudkom podotkynuli, lebo sa nám ukáže tá nemesa spravodlivá, ktorá lých, čo kmen slovenský nie

²⁵⁵ Hlasové str. 233. — Šeberíniho „hlas“ je na str. 230—236. O tomto piše Skultéty: „Proti slovenčine osvědčenie do Hlasov Koliár bol vymohol i od superintendenta Seberinyho; v Seberínyho tomto liste slovenčina je tiež „kočišská“, „valaská“ a „ohavná kuchyňská reč“: ale potom Seberiny do smrti nemohol si odpustiť, že dal sa naviesť k takým slovám.“ A trochu dolu nižšie: „Ján Seberiny nemohol si odpustiť, že nazvú slovenčinu „ohavnou kuchyňskou rečou.“ urazil i pamiatku svojich prostých rodičov.“ U. d. str. 107. — Porovnaj toto s poznámkami ²⁵², ²⁵⁴, ²⁵⁵, ²⁵⁸ a ²⁶⁷.

potupí, ale spasť chceš, lež v prostriedkoch jednotlivých a viac pobočných sa nesrovnavali, spoji dovedna uznaním vzájomným svätých úmyslov!

Na tomto punkte čakáme každú dušu slovenskú pokanie z pobluďov svojich robiť hotovú!

A ešte naposledy lúčime sa aj od slávnej Matice českej, ktorá sice vyše 50 paškvičových mien, nárečiu nášmu a nám tým vylepí dala, že pod správou výboru svojho Hlasu vylačí dovoľila, ktorá ale predsa je ústav verejný kmene jednému s nami sbratrenému verno slúžiaci, lúčime sa s ňou s tým žalostným citom, že bár nie my, predsa obecenstvo prínutilé bude vyslovíť súd svoj o jej nebratskom, s kmennom, nárečím a spisovateľstvom slovenským zachádzaní. Lebo, kto si soberie dovedna všetky tie okolnosti, v akých ten spôsob, v ktorom spisané a vydané sú tie hlasy, — kto zhliadne tie intriky a nabáňaniny — len sa presvedčí, že Matice strašne tým, ktorému tolko verila, kompromitovaná je.

Ale nech je už, ako chce; čo sa stalo, to sa neodstane; a povinnosť mužov intercessory kmenové predstavujúcich, vedúcich a riadacích je, aby nie lútosťou nad ranami zasa-

denými, ale stálosťou v dobrom, láskou k sebe tak, ako k druhým kmenom vedení boli a stojač na zemi svätej kmena svojho vlasti, dotýkali sa čelom oblohy zdedeného, všetkým ľratom slovanským vlastného podania o určení a ustanovení odvečnom — dalekých, sviežich, šteporov slovanských!

M. J. Hurban.

Príspevky.

O „prasidlách“ Havličkových (str. 7, 89) dá nám vysvetlenie Vlček v svojich dejinách literatúry slovenskej, str. 77, keď piše:

„V Čechách časopisy ohlásili sa proti nej. (T. j. proti Štúrovej slovenčine.) Najmä „Česká včela“ re-digovaná znamenitým inak Havličkom, hovorila aj takto o Slovensku: „Od té doby, co se tam počala tatarská literatúra, prestalo byt toto prasidlo jazyka českého s Moravou a s Čechy v spojení“ (1846. č. 6), napravujúc neskor „tatersky“ a „prasidlo“ ako — chyby tlače.“

Reč obradovej knihy ostríhomskej (r. 1625) považuje Skultéty za stredoslovenskú; ale voči tomu právom ukazuje Ján Melich (professor slavistiky na budapeštianskej univerzite a náteraz prednášateľ tamtiež slovenskej reči a literatúry) nato na základe v nej sa zjaviačich instrumentálnych foriem, že reč tá je predchodzou nie Štúrovej, ale Bernolájkovej školy. (Vid strany 17—18).

Fraňo X. Skarnic (str. 34) zakladateľa senior-slovenského knihtlačiarского závodu zomrel r. 1867.

O Martinovi Ďurgalovi malo by sa ešte ešte presne ustáliť, či bol to ten istý človek, ktorý účinkoval na začiatku XIX. st. v Skalici ako učiteľ a

vydal tamtiež niekoľko kníh v biblickej reči a ktorý neskôr ako trnavský mestan, ev. cirkve curator a hostinský figuruje? Z Hurbanovej úvahy dá sa uzavírať, že to bol jeden a ten istý ľovek; ináč jaskejša sa bol mohol miešať jednoduchý krémár do literárnej polemie? (Vid. str. 48 a 203).

Vavrinec Benedikt z Nedožier (str. 51); Inš užíva dnes meno obce v jednotlivom čísle, teda som z Nedožeria, idem do Nedožeria. Obec sa volá teda Nedožerie.

Do pozornosti odporúčame ešte čitateľom výraz, aký náziv H. na pojmy: českoslovenčina a pod. Piše, že je to: *holovým pochopom* (str. 75), ďalej „dla toho *holového pochopu* o jednoote medzi Slovákm a Čechmi“ (str. 79).

„Forma dat esse rei“ (str. 105), toto latinské príslovie poslovenčil nadnier podarene Čtiboch Zoch (Cochius) v Orle Tatránskom, 1847 č. 67., ked piše: „Každej veci spôsob“.

Bibliotheka učená Budinska (str. 122) bola „Sodalitas literaria hungarorum“, učená spoločnosť pod vedením Jána Vitéza, ostríhomského arcibiskupa.

Julius Plošic (str. 159), kat. knaz a spisov. žil ešte i v deväťdesiatych rokoch ako farár horsoopatovský. Narodil sa r. 1819, zomrel v Kremniči r. 1899.

František Kubovič (str. 160) ev. farár účinkoval v Mošovciach (Turč. stol.).

Ondrej Klónkay (str. 160) bol dozorcou panstva zemana Szakmáry Váradý Donáta a panej jeho Idy Görgey z mesta Kežmarok. Klónkayho spomína H. ešte i r. 1885—86. v svojich rozprímenkach.

Alexander Boleslavín Wrehouský (str. 170) narodil sa r. 1812. Študoval v Prešporku a mieša náz na konci r. 1837 v Budine, kde — ako som to vystopoval v Krajinskom Archive — složil advokátsku-

zkušku 6. marca r. 1839 laudabilis (chválitebne), ďalej složil prisahu 8. marca toho istého roku pred kr. tabuľou. (Vid. Protocollum Neo censorum Advoicatorum, 1837—1849). Je označené tamže, že bol evanjelického vierovyznávania. Ešte bol akíste patvaristom, keď sa stal 2. sept. r. 1838. zápisníkom slov. sekcie peštianskej ev. cirkve; toto dátum je aj ináč významným, poneváč ten deň bola písaná zápisnice prvýkrát v slovenskej (rekte v biblickej) reči; do tých čias boli písané zápisnice i slov. sekcie po nemecky, kde-to i maďarsky. (Vid. protocolly v peštianskej slov. ev. cirkvi). Teda on je tam prvým slovenským zápisníkom (zapisovateľom, notárom, ako sa sám podpisuje). V tomto svojom postavení účinkoval najprv až do r. 1845; vtedy sa evanjelická, dosiaľ jednotná cirkev roztriedila na dva osobitné, samostatné celky, asice na nemecko-maďarskú a slovenskú cirkev. W. zostal ďalej zápisníkom teraz už samostatnej slov. cirkev, — že dokial, nevedel som uistíť. R. 1858. je označený na jednom, cirkevné dane popisujúcom hárku, ako „svobodný“ človek, t. j. nehol ženatý. — Započnúť svoju pravotúrsku prax v Pešti, hral od rokov štyridsiatych dôležitú rolu v spoľočenskom a literárnom živote slovenskom — nie ako spisovateľ, ale skôr ako poľubodzovateľ a organizátor. V tomto desaťročí vidime ho spoluúčinkovať aj s Kollárom. Je zaznamenaný v ménoslove advokátov ešte i r. 1864 (vid Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1865) s bydliskom Obere Donauzeile No. 3. Leopoldstadt. Toto je posledná zpráva o ňom, lebo v nasledujúcom roku (1865) zmizne.

W. vykonal samovraždu asice z tej príčiny, že hmotne výšiel úplne na nivoč. O jeho zmiznutí stojí v jednom súvokom časopise (Fővárosi Lapok,

18. mája 1865) nasledovná zpráva: „Pest egyik legismertebb ügyvéde (V-ky úr), kit igen rendezett állapotban hitték, é napokban Bécsbe utazott s nem jött vissza többé. E hir annál meglepőbb, mert barátai ő rendes, szerény élelmódú s pontos ügyvédnek tartották. Eltűnésé és csödje sensátiot csinált az ügyvéd körökben. Mondják, hogy egy gözmalmi vállalat buktatta meg“. Dalej píše „A Hón“ 19. mája 1865 toto: „Az eltűnt ügyvéd W-sky S. ellen Pest-város hatósága tegumpelőtt kimondotta a csödöt“. Vc „Vasárnapi Ujság“-n, v čísle 3. sept. 1865 čítame potom nasledovnú zprávu: „Az eltűnt Wrchovszky pesti ügyvéd hullájára reakndtak. Május 18.-án Esztergomnál egy hoititest fogtak ki a Dunából s törvényszéki bonezoás után olt el is temették, a hatóság pedig ezután köröztette a dolgot. A körözwény, mint hitelesen értesülünk, ludomására jutván az eltűnt testvérének, a műt napokban felutasító Esztergomba s olt a boncolásról felyett jegyzőkönyv nyomán kiderült, hogy a május 16.-án megtalált hulla W- y ügyvéd volt“. Podobne krátko oznamujú tento udalosť i „Pešibudinske Ve-domosti“, „Pester Lloyd“, „Pesti Hirnök“ a iné hlavnomestské časopisy. V hlavnomestskom archive našiel som ale celkom presné dátum, poftahujúce sa na túto hmlistú vec. Za života ležal sa W. vefkej auktorite v spoľočenských kruhoch; bol vzdelaným, jemným človekom, ktorý — okrem svojho povolania — rád sa zaoberal archeologiou. V úzkom prístavstve stál s Emerichom Hensimannom, s ktorým spolu pišoval udajne i archeologickej úvahy. Ale ináč bol slabým charakterom. Zle šafáril s niektorými, náhľo sverenými fundáciami a ked sa už celkom zamotali, urobil koniec svojmu životu. Ked vyhlásili konkurs, došlo požiadavok na 200.000 zla-

tých, — v tom čase ohromná summa. Peštiansku slov. ev. cirkev žiadala na pr. saina asi 11.000 zlatých. Ale už r. 1861 mal kontroverzie s ev. cirkevným výborom pre nepredostrenie účtov.

Čo sa jeho samevraždy týče, W. odcestoval z Pešti 9. mája, 12-ho videli ho posledný raz v obci Oszóny; akiste v ten deň hodil sa do Dunaja. 16-ho mája výhodil vlny jeho mŕtvolu na breh Dunaja pri obci Pusztaesenke, kde neznámu mŕtvolu pochovali. W-ho potom dali kurentovať, ale len v jašení podarilo sa jeho bratovi agnoskovať ho na základe zápisnice. Rodina ho daťa potom odviezla do Váczduka — tam mali nemovitost a parný mlyn — kde ho pochovali cirkevným obradom. Zo zápisnice sa dozvieme, že W. bol strednej postavy, mal už šedivé vlasy, na krátko ostríhané, sivé oči, riedke rúzy a končitú bradu. Bol 53-ročný, kef dokonal. Mal na sebe maďarský šnorovaný kabát a nohavice dlia nemeckého strihu, ďalej na nohách čižmy z faktzvanej voskovanej kože.

Cudnú je, že meno „Boleslavín“ od r. 1839, až do konca svojho života viac nikde neužíva. Bola to lahôstnosť? nevieme. Ale to je isté, že sa nespĺnily tie nesmierne veľké nádeje, ktoré voči jeho osobe prechovávali národovci slovenski. V Protocolle r. 1839 figuruje, ako Wrchovszky. W. bol ináč akiste žemanského pôvodu; o famílii tejto najdeš dátu v známom genealogickom diele Ivána Nagya. Dla tohto historika Wrchowskovi pochádzajú z nemeckej, v Horvátsku sa osídlenej rodiny.

O Palkovičovej „Tatranke“ (str. 205) má sa vedieť, že medzi 1836—1840 nevychádzala.

Daniel Zajac (str. 201) bol ev. kaplánom a fará-

rom v Čabe. Vydať — dľa môjho vedomia — dve diela; jedné je „Duchovnai Reč držaná v novém a velikém chrámě ewangelickém B. Ľabanském skrzes Daniele Zagacu, těži církvi u. t. ē. kaplánu. W Pešti 1836“, druhé „Sohás aneb Reč, kterou při pořízení manželství... dne 21. Listopadu 1837 držel Daniel Zagáć. W Pešti 1837.“

Kremá diel Šafárika, vypočítaných v našej úvahе, v ktorých on presne rozoznáva český i slovenský národ, odlišne na pr. Slovákov od Čecho-Moravskov r. 1835 aj v jazykozjednom štúdiu jeho „Prehľad národných gmen w guzyku Slovanském“, vyskom v Časopise Českého Muzeum, Dewälty ročník. W Praze, 1835, str. 367.

Dr. Jozef Bohumil Gnoth (str. 159) je v šesťdesiatych rokoch st. okresným lekárom v Huybiach.

Skončiac moju úvahu príša mi do rúk i Hodžova kniha: „Československý rozkol“. Prečítajúc ju od prvej litery až do poslednej nemám pričiny, aby som odstúpil od mojho úsudku vysloveného o nej v Úvode. Aj tam sa odyolávam ináč na recensiu Skultétyho, poňahujúcu sa na tento jednoduchý politický pamflet; a Skultéty už vyslovil nad touto knihou svoj rozhodný úsudok, s ktorým len súhlasoval množi všetci: odbornici a väzni mužovia. Vazor preplátenmu stanovisku „Rozkola“ najdú sa ale ešte i v tomto diele také dokazy, ktoré — vyskytujuje sa tu vedomky či nevedomky — slúžia len ešte za väčšiu zbranu za slovensko-národné stanovisko a proti „československej“ ideologii jednoty. Na smyslanie Hurbanu už z r. 1841 posvetli na príklad jeho dopis, poslaný Jaroslavovi Pospíšilovi, Čechovi do Prahy, ktorý Hodža uvádzá v dielci jeho str. 112 nasledovne: „My sme vndeové kmene poniekud od Čechu rozdielneho, my se musíme tedy k pôtre-

bám toho tak, jak vy k potrebam svého, snižovať. A tu arcí nech se nedivížden Čech, že my súplna Čechopé nejsme, jako my se nedíváme, že Vy Slováci nejste.“

Na str. 283 je stat, ktorý je ešte zaujímavejšia, pravé z nášho hľadiska, poneváč poňahuje sa prímo na „Hlasy“. Ked Palacký napadol v diele Hlasewě Štúra a Hurbana ako borcov za samosvojskú slovenskú reč a národnú individualitu, Hurban dal mu na to v Slovenských Pohľadoch (1846) — ako to stojí v našej úvahе — náležitú odpoveď. Dla Hodžu len Štúr ustupoval v tom okamihu, keď vraj popáhal sa úzdit, ale dr. Hurban mal svoju hlavu a Štúrovi nevrie odseknuť: „že Palackého ospravedlňuje, čo tým vlastne chceš, to už vonkoncom neviem. Ja verejne súm osvedčil, že ten, kto podkopáva našu loyalitu, kým nedokáže toho, čím sa opovážil podozrievat, je verejným utrhačom! Ještě Palacký myslí iné, ako čo piše, až tým samým je nicomník: nech sa očisti pred Slovanstvom, keď vie nadat a denuncovať. Ja som vstane život dať za svoj far a taká plána opovážuje sa mykať nám zpod nôh zákonič podklad. Ty si politizuj, ako chceš, ale mi viač tăhéo nepiš, aby som...“

Dalej takto piše Hodža: „Tieto zvláštné vety napísal Hurban v dlhom liste Štúrovi. Podivný tento list sa Štúrovi akži nedostal pred oči. Sam Hurban napísal si naň dodatočne: „Po rozmyšlení som tento list neodoslal. Čas — mysl som si — ponieši Štúra, bez mojich objasnení.“ (4. augusta 1846).“

V Hodžovej knihe najdeme príspevok i k tomu, ako chcel Štúr uviesť materinskú reč do evanjelických chrámov. A sice na str. 254 z referátu (bez

podpisu) z Prešporka na predsedu c. k. policiajného dvorného úradu, grófa Sedlnitzkého, v žiadosti L. Štúra o povolenie vydávať v Uhorsku slovenské noviny (14. dec. 1844) citujú sa nasledujúce slová: „Hovorí sa, že miesto doszavádnej slovensko-českej bibliotíny zamýšľa vniest dokonca i *na kazateľnicu jazyk ľudu*.“ Porovnaj to s poznámkou č. 212.

August Horislav Skaléty, (str. 160) zomrel v Kraszove 21. mája 1892.

Z literárno-historického ohľadu našiel som v zápisnici peš. ev. cirkev nádmier zaujímavú časť. Známe je, že Kollár mal stálé protivý s ev. učiteľom Kadavým pre to, že ten učil a písal už v novozkrsej slovenskej reči. Jedna časť pešťianskych farníkov — akiste na Kollárov podnet — v tejto veci proti Kadavému podala i stažnosť, ktorá je doslovene uvádzaná v protocolle 17. a 22. nov. 1846. Stažnosť má nápis: „Pňiční a chybi proti Kadavemu postavené“. Tretí bod jej zneje: „*Kalolicko Bernolacka Štúrovčina*.“ T. j. Štúrovčina žila vo vtedajšej verejnej mienke slovenskej ako rovný výplavy bernoláctiny.

Prieťačky.

Na strane	4. miesto viacrazy	číta	viac razy
" "	7. " pravidlá	"	pravidlá
" "	14. " Skultéty	"	Skultéty
" "	19. " Učinky	"	Učinky
" "	20. " očistili	"	čistili
" "	20. " s Čechami	"	s Čechmi
" "	21. " Šafárik	"	Šafárik
" "	30. " Šafárik	"	Šafárik
" "	32. " Čechami	"	Čechmi
" "	48. " storáz	"	sto razy
" "	56. " Časopise	"	V Časopise
" "	60. " profesor	"	professor
" "	61. " Šlakovaf	"	Šlakovaf
" "	67. " L. Štúr (1815—1856)	"	(1815—1856)
" "	68. " Noviny	"	Novini
" "	73. " neštessia	"	neštastie
" "	73. " jedenraz	"	jedon raz
" "	77. " mestá	"	mestá
" "	79. " V neštessi	"	V neštasti
" "	80. " trnavský a	"	trnavský,
" "	89. " trnavčiny	"	trnavčiny
" "	povedzie	"	povedzte

na strane	91. miesto proti	čítať: proti
" "	16. " doploval	" dopĺňoval
" "	98. " kmená	" kmeňa
" "	99. " pochopách	" pochopoch
" "	106. " posledný	" posledný
" "	106. " s písmi	" spísmi
" "	106. " múdrymi	" múdrymi
" "	126. " tužob	" tužob
" "	129. " zo dňa	" so dňa
" "	141. " vstahov	" vzťahov
" "	148. " čekom	" českom
" "	153. " päť	" päť
" "	157. " nás (pozn. 23)	" nás

na strane 168 ostatné dva riadky a na strane 169
prvé tri riadky v tomto rade sa majú čítať: 1, 1, 2, 3, 5.

na strane 169. miesto nárečia

		čítať: nárečie
" "	170. " slovenských	" slovenských
" "	" Nevín	" novin
" "	174. " mužstvo	" množstvo
" "	174. " podvihli	" pozdvihli
" "	186. " tovali, ozmio (pozn. 23)	" ozvali, tomto
" "	187. " násmladších	" nás mlad- ších
" "	192. " jeli ok	" jeho k

Kde vidieš Čechom, Čechoslove, Co, Stúr a po-
dobné, čítať Čechom, Čechoslove, Čo, Stúr a t. d.
Kde najdeš vidz, na pospol, čítať viď, napospol.

K príležitosti matičného roka J. M. Hurbana

2017

pre spoznanie jeho života a práce

z knihy pána Hieronýma Liptáka
do tejto hrubej elektronickej podoby
"e-knihy" v januári 2017 prevedol

Ing. Vojtěch Brabenec

z Klubu starých Trenčanov